

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO

Wrocław, dnia 7 lutego 2023 r.

Poz. 834

UCHWAŁA NR LI/334/23 RADY GMINY KAMIENNA GÓRA

z dnia 25 stycznia 2023 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego programu opieki nad zabytkami Gminy Kamienna Góra na lata 2023-2026.

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (tj. Dz. U. z 2023 r. poz. 40), w związku z art. 87 ust. 1, ust. 3, ust. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tj. Dz. U. z 2022 r. poz. 840) uchwała się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Kamienna Góra na lata 2023-2026, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Kamienna Góra.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego.

Przewodniczący Rady Gminy:
Piotr Pawlik

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY KAMIENNA GÓRA NA LATA 2023-2026

OPRACOWANIE:
Jakub Danielski, Marta Danielska
gez.wroclaw@gmail.com

LIATOPAD 2022

Spis treści

1. Wstęp.....	3
2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami	3
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	4
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	9
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	9
4.2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.....	13
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	16
5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy ..	16
5.2. Charakterystyka krajobrazu kulturowego Gminy Kamienna Góra	20
5.2.1. Charakterystyka gminy.....	20
5.2.2. Zarys historii obszaru gminy	24
5.3. Krajobraz kulturowy	26
5.3.1. Dziedzictwo materialne – zabytki o najważniejszym znaczeniu dla Gminy Kamienna Góra.....	26
5.4. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	32
5.4.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków	33
5.4.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków	34
5.4.3. Pomnik historii	35
5.4.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego	35
5.5. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.....	37
5.5.1. Stanowska archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków.....	40
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy – analiza SWOT.....	41
7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami.....	44
8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami	47
9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami.....	48
9.1. Dotacje.....	48
9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe	50
9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego	53
9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe.....	54
10. Bibliografia.....	56
11. Spis tabel i rysunków.....	56
12. Załączniki	57

1. Wstęp

Przedmiotem Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Kamienna Góra na lata 2023-2026 (GPOnZ) jest problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego gminy. Niniejsze opracowanie sporządzono zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840) oraz z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa. GPOnZ sporządzany jest przez Wójta, następnie po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków we Wrocławiu, zostaje przyjęty przez Radę Gminy. GPOnZ ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego. Sporządza się go na okres 4 lat, natomiast co 2 lata Wójt przedstawia Radzie Gminy sprawozdanie z wykonania GPOnZ.

GPOnZ to dokument uzupełniający do innych aktów planowania. Jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Głównym odbiorcą GPOnZ jest lokalna wspólnota samorządowa. Obowiązkiem władz publicznych w tym względzie jest z kolei pobudzanie i usprawnianie mechanizmów regulujących kwestie tej opieki oraz tworzenie i wspieranie inicjatyw mających taką opiekę na celu.

Niniejsze opracowanie stanowi kontynuację Gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Kamienna Góra na lata 2015-2018, przyjętego uchwałą nr VI/25/15 Rady Gminy Kamienna Góra z dnia 25 marca 2015 r. oraz Gminnego programu opieki nad zabytkami Gminy Kamienna Góra na lata 2019-2021 przyjętego uchwałą IV/26/19 Rady Gminy Kamienna Góra z dnia 27 lutego 2019 r. GPOnZ został zaktualizowany w zakresie potencjału dziedzictwa kulturowego i źródeł finansowania oraz dostosowany do zmieniających się realiów dotyczących opieki nad zabytkami w części analizy SWOT, celów i działań.

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną opracowania GPOnZ stanowi ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840), która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne na okres czterech lat programu opieki nad zabytkami.

W świetle ustawy, ochrona zabytków to aktywność administracji publicznej, która ma na celu stworzenie sprzyjających okoliczności prawnych, finansowych i organizacyjnych służących zachowaniu, zagospodarowaniu i utrzymaniu zabytków, zapobieganie zagrożeniom, niszczeniu, niewłaściwemu użytkowaniu, uszczupleniu zasobów zabytków, a także kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków oraz uwzględnianie tych zadań w kształtowaniu polityki planistycznej i środowiskowej. Terminem „opieka nad zabytkami” ustawa obejmuje działania właścicieli zabytków, które tworzą warunki dla naukowego badania zabytków, prowadzenia przy nich prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, zabezpieczenia i utrzymania ich samych oraz ich otoczenia w jak najlepszym stanie oraz popularyzowania i upowszechniania wiedzy o nich. W ustawie określono kwestie związane z ochroną i zarządzaniem dziedzictwem kulturowym, a szczególnie zagadnienia tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami, organizację organów ochrony zabytków (zadania i kompetencje w zakresie ochrony zabytków wykonuje Generalny Konserwator Zabytków w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz wojewódzcy konserwatorzy zabytków działający w imieniu wojewodów), zakres i formy ochrony zabytków którymi są: wpisanie do rejestru zabytków, wpisanie na Listę Skarbów Dziedzictwa, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego oraz ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego, a także zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Zapisy ww. ustawy, zwłaszcza w punktach dotyczących form ochrony zabytków, są komplementarne do zapisów ustaw o samorządzie

terytorialnym (o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz o ochronie przyrody). Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dookreśla zakres zadań dotyczących ochrony zabytków i opieki nad nimi administracji samorządu gminnego i powiatowego.

Art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy wyznacza cele opracowania GPOnZ, w szczególności są to:

1. uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
2. zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
3. wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
4. podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
5. określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
6. podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie jego ochrony, określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

• **Konstytucji RP** (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. – Dz. U. z 1997 r. Nr 78 poz. 483 z późn. zm.) w przepisach:

– **Art. 5:** „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

– **Art. 6 ust. 1:** „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”; ust. 2: Rzeczpospolita Polska udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

– **Art. 86:** „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

• **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

– **Art. 3,** który definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

– **Art. 4**, który objaśnia, że ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

– **Art. 5**, który określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków: naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii kultury”.

– **Art. 6**, który klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (...),
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) reliktnymi działalnościami gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

– **Art. 7**, który określa formy ochrony zabytków:

1) wpis do rejestru zabytków.

1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;

2) uznanie za pomnik historii;

3) utworzenie parku kulturowego;

4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

– **Art. 16 ust. 1**: „Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej”.

– **Art. 17**, który określa zakazy i ograniczenia na terenie parku kulturowego dotyczące: prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej; zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych; umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1; zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury; składowania lub magazynowania odpadów.

– **Art. 18**: „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;

2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;

3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

– **Art. 19**, który wskazuje, że: „1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:

1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;

2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;

3) parków kulturowych.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;

2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:

- 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.

3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków”.

– **Art. 20**, który mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenów.

– **Art. 21**: „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

– **Art. 22**: „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

– **Art. 81**: „1. W trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

2. Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.”

– **Art. 89** który wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

• **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 559), gdzie w art. 7 ust. 1 pkt 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury (...) oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urzędzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach i rozporządzeniach, w tym w:

- **Ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 503 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane** (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 2351 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska** (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1973 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 916 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1899 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 194 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie** (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1057 z późn. zm.);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków** (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 81);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem** (t. j. Dz.U. 2021 poz. 56);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1388);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 16 kwietnia 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2021 r., poz.731);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”** (Dz. U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1304) ze zmianą Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 3 lutego 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2006 r. nr 24 poz. 181);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych** (Dz. U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153);

- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę** (Dz. U. z 2011 r. Nr 89, poz. 510);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych** (Dz. U. z 2004 r. Nr 71, poz. 650).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 385);
- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (t. j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1479).

Przy planowaniu i wykonywaniu prac konserwatorskich przy zabytkach, należy brać pod uwagę następujące zasady współczesnej doktryny konserwatorskiej, których stosowanie powinno również obowiązywać władze samorządowe:

- 1) *primum non nocere* (po pierwsze nie szkodzić);
- 2) maksymalne poszanowanie oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych);
- 3) minimalna niezbędna ingerencja (powstrzymanie się od działań niekoniecznych);
- 4) zasada, zgodnie z którą należy usuwać to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco;
- 5) zasada czytelności i odróżnialności ingerencji;
- 6) zasada odwracalności metod i materiałów;
- 7) zasada wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

Powyższe zasady dotyczą m.in. konserwatorów – pracowników urzędów, profesjonalnych konserwatorów, jak również pracowników samorządowych zajmujących się ochroną zabytków, właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych.

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

GPOnZ odwołuje się do dokumentów, które połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym.

GPOnZ w swoich działaniach programowych nawiązuje do polityki krajowej szczególnie w zakresie poprawy stanu zabytków poprzez przekazywanie środków z budżetu gminy, wykorzystywania dziedzictwa kulturowego w promocji gminy, poprawy przepływu informacji pomiędzy gminą, organami ochrony zabytków oraz mieszkańcami, a także udostępnianiem informacji o zasobie zabytkowym gminy. Ważnym elementem jest również wspieranie działań z zakresu utrzymywania lokalnych tradycji kulturowych oraz wprowadzenie elementów lokalnego dziedzictwa do procesu edukacji oraz działań kulturalnych.

• **Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022**

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022 został przyjęty uchwałą nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r.

Głównym celem Programu jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. W okresie 4 lat realizowany będzie we współpracy z państwowymi instytucjami kultury i organami administracji publicznej poprzez trzy cele szczegółowe podzielone na kierunki działania, tj.:

Cel szczegółowy 1: Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego.

Cel szczegółowy 2: Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.

Cel szczegółowy 3: Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa.

Jednym z wyznaczonych kierunków działań jest wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym. Ważne też będzie budowanie wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym i regionalnym, merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach. Dodatkowo zaplanowano konkurs na Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami.

Wśród określonych zadań edukacyjnych wskazano między innymi: szkolenia w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami oraz szkolenia w zakresie planowania i rewitalizacji zasobu dziedzictwa kulturowego. Pilotażowym szkoleniem będą objęci przedstawiciele minimum ośmiu gmin w Polsce.

Zaplanowane zostało również wydanie zaktualizowanej wersji podręcznika Dziedzictwo obok mnie – poradnik zarządzania dziedzictwem w gminach oraz rozbudowę portalu informacyjnego dla samorządów – www.samorząd.nid.pl.

Program zakłada powołanie w wybranych Oddziałach Terenowych Narodowego Instytutu Dziedzictwa pięciu centrów kompetencji ds. uwzględniania dziedzictwa kulturowego w procesach rewitalizacyjnych w gminach. Centra te będą odpowiedzialne za przeprowadzenie pilotażowych szkoleń dla gmin w zakresie planowania i rewitalizacji zasobu dziedzictwa kulturowego. Do ich zadań należeć ma również wsparcie gmin tworzących lub aktualizujących gminne programy rewitalizacji bądź zmieniających podstawę prawną prowadzonej rewitalizacji z lokalnych programów rozwoju na gminne programy rewitalizacji.

Zadania, w których bezpośrednią grupą docelową są samorządy, stanowią tylko część ogółu zadań określonych w Programie. Spośród pozostałych warto wymienić te, które także będą realizowane na terenie konkretnych gmin, powiatów czy województw, jak na przykład archeologiczne badania powierzchniowe, rejestracja zabytków ruchomych na wypadek kradzieży, warsztaty edukacyjne w szkołach czy wydarzenia popularyzatorskie oparte na pracy wolontariuszy dofinansowywane z programu „Wspólnie dla dziedzictwa”.

• Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) zwana SOR została przyjęta uchwałą nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju 2020, przyjętej Uchwałą Nr 157 Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r.

SOR jest strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa, która określa wskaźniki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągnięcia oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR.

Zadania powiązane z obszarem ochrony zabytków zostały uwzględnione w następujących obszarach:

1). Obszar e-państwo – kierunek interwencji:

1. Budowa i rozwój e-administracji – orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Wyznaczony projekt strategiczny:

Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej – kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

2). Kapitał ludzki i społeczny – kierunek interwencji:

4. Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej.

Działania do 2030 r.:

– Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmocnienia kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).

– Wzmacnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

• **Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030**

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 zwana SRKS została przyjęta uchwałą nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r. To kontynuacja i aktualizacja Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020. SRKS jest jednym z instrumentów realizacji Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Realizacja tego celu odbywa się przez wdrażanie kierunków interwencji zaplanowanych do realizacji w trzech zasadniczych obszarach, których kluczowe znaczenie znajduje również odzwierciedlenie w nowym podtytule SRKS: współdziałanie, kultura, kreatywność. Są to:

- obszar 1: Współdziałanie – społeczeństwo obywatelskie,
- obszar 2: Kultura – tożsamość i postawy obywatelskie,
- obszar 3: Kreatywność – potencjał kulturowy i kreatywny.

Pełniejszego wykorzystania wymaga wpływ wybranych zasobów i narzędzi z obszaru kultury i dziedzictwa narodowego na poziom kapitału społecznego, m.in. w wymiarze budowania tożsamości i kształtowania postaw obywatelskich. Wydarzenia, inicjatywy i zasoby o charakterze kulturalnym mogą wzmacniać poczucie wspólnoty i tożsamości, cementować środowiska lokalne, stwarzać przestrzeń do poszukiwań i inspiracji oraz stanowić miejsce spotkań dla różnych grup wiekowych i zawodowych. Niski poziom kapitału społecznego oraz podziały społeczne utrudniają budowanie wspólnoty państwowej, a także wpływają na osłabienie więzi z państwem i jego instytucjami.

Znaczenie kultury dla rozwoju i jakości kapitału społecznego jest wieloaspektowe. Z jednej strony warunkuje ona zachowania i postawy, ustanawia kody i sposoby komunikowania oraz organizacji społeczeństwa, z drugiej zaś stanowi zasób materialnych i niematerialnych dóbr, które tworzą fundament tożsamości i spoiwo społeczności. Potencjał kulturowy determinuje więc w istotnym zakresie sposoby podejmowania decyzji, umożliwia budowanie atmosfery otwartości i wzajemnego zaufania. Dziedzictwo kulturowe, umożliwiając budowanie i utrwalanie wspólnej tożsamości, jest kluczowym elementem potencjału kulturowego i stanowi bezcenny zasób, który powinien być wykorzystany dla obecnego i przyszłego rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków.

Projekt zakłada trzy cele szczegółowe Strategii, które obejmują:

1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne poprzez: usprawnienie mechanizmów wspierania i współpracy instytucji publicznych z obywatelami, Rozwój i wzmacnianie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej.
2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich poprzez: tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze, ochronę dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury, digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury, umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę, wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.
3. Wzmocnienie rozwoju społeczno-gospodarczego kraju przez sektory kultury i kreatywne poprzez: wzrost udziału sektorów kreatywnych w rozwoju gospodarczym kraju, rozwój kompetencji zawodowych na potrzeby branż kreatywnych, wzmocnienie potencjału kreatywnego społeczeństwa.

W ramach celu szczegółowego 2 SRKS wyróżniono ponadto następujące priorytety:

- 2.1. Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze,
- 2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury,
- 2.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury,
- 2.4. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę,
- 2.5. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

Poniżej zostały przedstawione projekty, które związane są pośrednio z ochroną dziedzictwa kulturowego oraz których okres realizacji wykracza powyżej 2021 r. Projekty strategiczne SOR przypisane do zakresu interwencji SRKS:

- Narodowy Program Wspierania Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego – program obejmujący takie działania, jak: rozwój instytucji dialogu obywatelskiego, zniesienie barier rozwojowych dla organizacji społeczeństwa obywatelskiego, reformę systemu finansowania organizacji przez państwo, edukację obywatelską i historyczną oraz rozwój wolontariatu.
- Niepodległa – program budowania kapitału społecznego i wspólnoty obywatelskiej, zogniskowany wokół obchodów 100. rocznicy odzyskania niepodległości Polski, obejmujący m.in. kształtowanie postaw patriotycznych, budowanie pamięci zbiorowej i spójnego wizerunku Polski, włączanie obywateli do działania na rzecz dobra wspólnego.
- Pakiet dla Przemysłów Kreatywnych – ukierunkowany na wsparcie innowacyjnych produktów sektorów kultury i kreatywnych. Pakiet umożliwi budowanie przewagi konkurencyjnej w sektorze i przeciwdziałanie odpływowi kapitału kreatywnego. Proponowane działania obejmują m.in. wprowadzenie zachęt dla realizacji produkcji audiowizualnych w Polsce, wprowadzenie wakacji podatkowych dla firm z sektora kreatywnego, ustanowienie tzw. szybkiej ścieżki podatkowej dla międzynarodowych produkcji z segmentu audiowizualnego.
- Program Klub – program wspierający działalność klubów sportowych (skierowaną do dzieci i młodzieży), które stanowią lokalne centra aktywności społecznej oraz są miejscem aktywnego spędzania czasu, budowania więzi społecznych i rozwijania kompetencji, takich jak umiejętność pracy w grupie, wytrwałość czy pracowitość.
- Rozwój Czytelnictwa – projekt ma na celu poprawę stanu czytelnictwa w Polsce poprzez wzmacnianie roli bibliotek publicznych, szkolnych i pedagogicznych jako lokalnych ośrodków życia społecznego stanowiących centrum dostępu do kultury i wiedzy.

Wypracowana lista projektów strategicznych SRKS obejmuje m.in.:

- Rozwój turystyki kulturowej – projekt ma na celu realizację działań systemowych dotyczących zabytków znajdujących się na szlakach kulturowych i uznanych za Pomniki Historii, w tym dofinansowanie prac konserwatorskich oraz projektów wspierających proces upowszechniania dziedzictwa kulturowego i jego wartości, a także aktywizujących zaangażowanie społeczne w proces ochrony i opieki nad zabytkami. Celem projektu jest stymulowanie rozwoju społeczno-gospodarczego poprzez wzrost atrakcyjności turystycznej opartej na zasobach kulturowych.

4.2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Przy sporządzaniu GPOnZ omówiono uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy Kamienna Góra wynikające z dokumentów na poziomie:

- wojewódzkim: Program opieki nad zabytkami województwa dolnośląskiego na lata 2021-2024, Strategia rozwoju województwa Dolnośląskiego 2030, Aktualizacja Programu Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego, Projekt Planu zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego;
- powiatowym: w Powiecie Kamiennogórskim nie ma obecnie obowiązujących dokumentów powiązanych z zabytkami.

GPOnZ jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi ww. dokumentach.

• Program opieki nad zabytkami województwa dolnośląskiego na lata 2021-2024

Program opieki nad zabytkami województwa dolnośląskiego na lata 2021-2024 został przyjęty przez Sejmik Województwa Dolnośląskiego uchwałą nr XXXIV/686/21 z dnia 24 czerwca 2021 r.

Jest to podstawowy dokument służący inicjowaniu, wspieraniu oraz koordynowaniu prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechnianiu i promowaniu dziedzictwa kulturowego przez jednostki samorządu terytorialnego.

Głównym celem Programu jest określenie warunków organizacyjnych i finansowych dla realizacji zadań w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami, zgodnie z kompetencjami Samorządu Województwa Dolnośląskiego.

Za cel strategiczny uznano zachowanie i zrównoważone wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego dla wzmocnienia tożsamości Dolnego Śląska. Zgodnie z tym, dziedzictwo to jest zasobem umożliwiającym budowanie i utrwalanie wspólnej tożsamości mieszkańców regionu. Stanowi zarówno przedmiot ochrony, jak i znaczące potencjał, który może i powinien być wykorzystywany w rozwoju społecznym i gospodarczym województwa.

Wyznaczone cele operacyjne, podporządkowane celowi strategicznemu, dotyczą dwóch obszarów działań:

Cel operacyjny 1: Zintegrowane zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego.

Priorytety:

1. Wsparcie działań związanych z dokumentowaniem zabytków w województwie dolnośląskim.
2. Wsparcie finansowe działań związanych z ratowaniem i użytkowaniem zabytków.
3. Budowanie i wzmacnianie współpracy podmiotów zaangażowanych w ochronę dziedzictwa kulturowego.

Cel operacyjny 2: Wzmocnienie tożsamości i marki regionu poprzez zasoby dziedzictwa kulturowego.

Priorytety:

1. Kształtowanie tożsamości regionalnej przez działania edukacyjne i promocyjne.
2. Wzmocnienie zaangażowania społecznego w zakresie opieki nad zabytkami.
3. Wzmacnianie marki regionu w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego.

W Programie Gmina Kamienna Góra została wyróżniona w wykazie zabytków o znaczeniu regionalnym i ponadregionalnym opracowany przez Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – stan na 27 kwietnia 2021 r.:

1. Przy obiektach o wartościach dla światowego dziedzictwa wskazano opactwa cysterskie na Śląsku, w tym zespół klasztorny w Krzeszowie.
2. Pomnik Historii: Zespół opactwa cystersów – Krzeszów
3. Wśród obiektów o wartościach regionalnych wymieniono: kościół fil. pw. św. Wawrzyńca, Krzeszówek; kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP, Pisarzowice, kościół fil. pw. Niepokalanego Poczęcia NMP, Raszków, pałac wraz z parkiem, Szarocin.

W wykazie zagrożonych zabytków architektury, budownictwa, parków i cmentarzy wpisanych do rejestru zabytków opracowany przez Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – stan na 31 grudnia 2020 r. z terenu gminy wskazano obiekt - kuźnia, obecnie budynek gospodarczy nr 1, Kochanów.

• Strategia rozwoju województwa Dolnośląskiego 2030

Strategia rozwoju województwa Dolnośląskiego 2030 została przyjęta uchwałą nr XXXII/932/13 przez Sejmik Województwa Dolnośląskiego dnia 28 lutego 2013 r. Strategia wytycza cele i kierunki rozwoju regionu, prezentuje potencjał Dolnego Śląska i określa wspólną płaszczyznę działań poszczególnych regionów.

Jako cele strategiczne wyznaczono m.in.:

Cel strategiczny: Odpowiedzialne wykorzystanie zasobów i ochrona walorów środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego.

Konkretyzacją tych celów są cele operacyjne (priorytety) oraz przyporządkowane im przedsięwzięcia strategiczne – grupy zadań strategicznych.

Cel operacyjny: Ochrona obiektów i terenów dziedzictwa kulturowego.

Przedsięwzięcia strategiczne – grupy zadań strategicznych:

- Wsparcie przedsięwzięć służących rozwojowi kultury i dziedzictwa kulturowego w regionie.
- Wspieranie i udostępnianie zintegrowanych działań służących ochronie dziedzictwa kulturowego i jego promocji.
- Wsparcie zagospodarowywania i udostępnienia na cele turystyki lub kultury najważniejszych obiektów zabytkowych oraz miejsc historycznych o znaczeniu ponadregionalnym.

• Aktualizacja Programu Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego

Aktualizacja Programu Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego została przyjęta uchwałą nr 2696/III/09 przez Zarząd Województwa Dolnośląskiego dnia 28 kwietnia 2009 r. W Programie najważniejszą pozycję wśród turystycznych walorów krajoznawczych, o charakterze kulturowym, zajmują zabytki architektury i budownictwa. Turystyczna waloryzacja zabytków wyłoniła listę najcenniejszych obiektów zabytkowych województwa. Warunkiem zainteresowania turystycznego zabytkami archeologicznymi jest ich odpowiednie wyeksponowanie w terenie i przystosowanie dla potrzeb zwiedzających. Dotyczy to przede wszystkim stanowisk archeologicznych o własnej, czytelnej formie krajobrazowej.

Analiza grup walorów województwa dolnośląskiego pozwala stwierdzić, że:

- liczne tereny i obiekty zabytkowe, dają możliwość tworzenia i eksploatacji szlaków krajoznawczych,
- istnieje możliwość tworzenia szlaków historycznych, edukacyjnych, wykorzystujących lokalizację rzadkich miejsc ważniejszych bitew oraz martyrologii z okresu II wojny światowej. Zwiększenie atrakcyjności zabytków ma odbywać się m.in. poprzez ożywienie zabytków cyklicznymi imprezami, odpowiednią infrastrukturą i kalendarzem imprez. Mocnymi stronami rozwoju turystyki na Dolnym Śląsku są wysokie walory kulturowe łączące dorobek kultur: polskiej, czeskiej, austriackiej i niemieckiej oraz rozbudowana baza turystyczna, zwłaszcza w rejonach górskich i uzdrowiskowych. Program wskazuje także słabe strony rozwoju turystyki na Dolnym Śląsku, do których należą między innymi: zły stan zabytków oraz brak sprawnego regionalnego i lokalnego systemu informacji turystycznej.

• Plan zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego został przyjęty uchwałą nr XIX/482/20 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 16 czerwca 2020 r.

Wśród wyznaczonych czterech celów polityki zagospodarowania przestrzennego samorządu województwa jeden związany jest z dziedzictwem kulturowym: Cel 2. Racjonalny i zrównoważony sposób wykorzystania zasobów środowiska przyrodniczego, kulturowego i krajobrazu.

Rozwój przestrzenny terenów zurbanizowanych dokonuje się w oparciu o racjonalne wykorzystanie zasobów przyrodniczych i kulturowych oraz przy uwzględnieniu zróżnicowanych zasobów krajobrazowych, prowadzony jest w sposób minimalizujący szkody środowiskowe i konflikty funkcjonalno-przestrzenne:

- przeciwdziałanie skutkom degradacji krajobrazu jest skuteczne, zasoby krajobrazowe są uwzględniane w zagospodarowaniu przestrzennym a obszary wyróżniające się pod względem krajobrazu zachowują swoją wizualną odrębność;
- obszary cenne przyrodniczo stanowią system odporny na zagrożenia;

- najcenniejsze założenia przestrzenne o historycznym rodowodzie zachowały czytelny układ i stanowią istotne elementy krajobrazu kulturowego;
- cenne zespoły i obiekty zabytkowe znajdują się w dobrej kondycji, są udostępniane, a ich wartości podlegają trwałej ochronie;
- zasoby rolniczej przestrzeni produkcyjnej są wykorzystywane z uwzględnieniem naturalnych uwarunkowań;
- zasoby kopalin użytecznych są chronione i racjonalnie użytkowane;
- zintegrowany system magistralnych szlaków turystycznych wzmacnia gospodarczo udostępniane ośrodki i obszary.

W Planie wyznaczono cele i kierunki polityki przestrzennego zagospodarowania województwa dolnośląskiego. Poniżej przedstawione te, które związane są z ochroną dziedzictwa kulturowego.

Cel 2. Racjonalny i zrównoważony sposób wykorzystania zasobów środowiska przyrodniczego, kulturowego i krajobrazu.

Kierunek 2.2. Wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego i krajobrazu.

Bogactwo i różnorodność dziedzictwa kulturowego Dolnego Śląska wynika z wielonarodowej i wielowyznaniowej specyfiki regionu. Pod względem liczby zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków województwo dolnośląskie zajmuje pierwszą pozycję w Polsce. Zasoby te stanowią bardzo istotny czynnik umożliwiający budowanie i utrwalanie tożsamości regionalnej oraz rozwijanie potencjału społecznego i gospodarczego. W Planie nie wskazano konkretnych obiektów.

Najważniejszym zadaniem jest poprawa stanu zachowania obiektów zabytkowych oraz historycznie ukształtowanych miejskich założeń przestrzennych, które pilnie wymagają podjęcia prac ratowniczych. Konieczne jest utrzymanie wartości historycznych świadczących o tożsamości i indywidualnych cechach założeń urbanistycznych, takich jak układ przestrzenny z centralnie usytuowanym rynkiem i dominującymi obiektami, ratuszem, kościołem oraz kwartałami mieszczańskiej zabudowy.

Postulaty kierowane do gmin:

1. Uwzględnianie założeń „Programu opieki nad zabytkami województwa dolnośląskiego” w gminnych programach opieki nad zabytkami w celu skoordynowania działań w sferze ochrony zabytków.
2. Wskazywanie w dokumentach planistycznych obiektów i obszarów, które powinny uzyskać ustawową formę ochrony zabytków (wpis do rejestru zabytków lub ujęcie w wojewódzkiej ewidencji zabytków).
3. Realizacja regionalnych szlaków turystycznych oraz powiązanie ich z zasobami przyrodniczymi i kulturowymi gmin z wykorzystaniem systemów lokalnych szlaków turystycznych.
4. Realizacja funkcji turystycznych w ramach rewitalizacji obszarów zdegradowanych.
5. Dostosowanie rozwoju zaplecza turystyki i rekreacji do zmian klimatu poprzez:
 - 1) realizację transportu zbiorowego w obszarach i ośrodkach o atrakcyjnych turystycznie zasobach przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych, jako standardu ich komunikacyjnej obsługi,
 - 2) wykluczenie z realizacji infrastruktury sportów zimowych obszarów o niewystarczających zasobach wód, których eksploatacja dla wytwarzania sztucznego śniegu zagraża lokalnemu środowisku naturalnemu.
6. Integracja szlaków wodnych ze szlakami pieszymi, rowerowymi i konnymi w ich otoczeniu (wzdłuż rzek o sezonowej zmienności poziomu wód).

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

Poniżej omówiono obowiązujące dokumenty, które dotyczą dziedzictwa kulturowego gminy.

• Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Kamienna Góra

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Kamienna Góra zostało przyjęte uchwałą nr VIII/41/99 Rady Gminy Kamienna Góra z dnia 26.08.1999 r., zmienione uchwałami: nr III/10/02 Rady Gminy Kamienna Góra z dnia 28 marca 2002 r., nr XXVIII/128/08 Rady Gminy Kamienna Góra z dnia 29 października 2008 r., Nr X/40/11 Rady Gminy Kamienna Góra z dnia 31 sierpnia 2011 r., Nr XVIII/90/12 Rady Gminy Kamienna Góra z dnia 25 kwietnia 2012 r., Uchwałą nr XXX/173/21 Rady Gminy Kamienna Góra z dnia 28 kwietnia 2021 r.

Studium to podstawowy dokument planistyczny szczebla lokalnego, opisującym stan zagospodarowania przestrzeni oraz definiującym kierunki realizowania polityki przestrzennej gminy. Studium wytycza politykę przestrzenną gminy, która ma na celu zagwarantowanie zrównoważonego rozwoju wszystkich elementów struktury przestrzennej gminy. Określona polityka przestrzenna stanowi wytyczne koordynacyjne dla sporządzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

W Studium przedstawiono krótką charakterystykę obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy. Najważniejszym zespołem obiektów zabytkowych jest wyróżniający się pod każdym względem, monumentalny zespół opactwa cysterskiego w Krzeszowie. Na ten zespół składa się przeszło 30 obiektów nieruchomości. Szczególna ranga opactwa w Krzeszowie (ob. sanktuarium) jako zabytku, została potwierdzona na mocy Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1 kwietnia 2004 r. (Dz. U. z 2004 r. i Nr 102 poz. 1057), w którym uznano go za pomnik historii „Krzeszów – opactwo cystersów”.

Na terenie gminy znajdziemy również inne cenne zabytki wpisane do rejestru zabytków oraz objęte ochroną w formie gminnej ewidencji zabytków.

Ochrona zabytków położonych we wsiach oraz ochrona założeń ruralistycznych jest jednym z najtrudniejszych zadań konserwatorskich. Podstawowym zagrożeniem jest niedostosowanie istniejących zabudowań do dzisiejszych wzorców kulturowych i technicznych. Zagrożeniem dla elementów lokalnego krajobrazu są przede wszystkim:

- wtórne podziały dawnych terenów rolnych;
- ograniczanie stref ochrony ekspozycji zabytkowych założeń przestrzennych przez rozwijanie terenów zabudowy w otoczeniu zabytkowych układów przestrzennych;
- powstawanie zabudowy jednorodzinnej na podstawie bardzo zróżnicowanych projektów na małych działkach budowlanych bez stosowania komponowanej zieleni, mogącej ograniczać negatywne ekspozowanie nowych form architektonicznych;
- powstawanie osiedli bez projektów urbanistycznych, pozbawionych kompozycji i odpowiednich przestrzeni publicznych w otoczeniu zabytkowych układów przestrzennych.

Zgodnie z przyjętymi celami rozwoju przestrzennego gminy w jego ukierunkowaniu ważną rolę pełni rola ochrony wartości kulturowych i krajobrazu. Celami tymi są:

- ochrona dziedzictwa kulturowego i historycznego gminy;
- utrzymanie i wyeksponowanie zabytków i struktury krajobrazu kulturowego;
- zachowanie i kształtowanie wartości środowiska antropogenicznego i zapewnienie jego trwałego użytkowania;

Zakłada się, że ochrona dziedzictwa kulturowego i historycznego, utrzymanie i wyeksponowanie zachowanych zasobów i struktury krajobrazu kulturowego zawarta w Studium dotyczyć będzie:

- układu i relikwów osadnictwa prehistorycznego;
- średniowiecznej i nowożytnej struktury osadniczej;
- historycznych nawarstwień i przekształceń cywilizacyjno-kulturowych;

– niematerialnych wartości historycznych i społecznych.

Zachowanie i kształtowanie wartości obiektów dziedzictwa kulturowego oraz zapewnienie ich trwałego użytkowanie będzie sprawowane poprzez:

- ochronę wartościowych stanowisk archeologicznych, cennych układów ruralistycznych, zabytków budownictwa, techniki, zieleni zabytkowej i nekropolii;
- ochronę prawno-administracyjną tradycyjnych form zagospodarowania terenu i budownictwa;
- kształtowanie współczesnych form zabudowy i zagospodarowania terenu z poszanowaniem tradycji i wykorzystaniem wzorców regionalnych.

W stosunku do układu przestrzennego siedlisk zakłada się:

- utrzymanie historycznych układów przestrzennych wsi, zasad lokalizacji zabudowy i zagospodarowania terenu;
- wypełnianie ubytków tradycyjnej zabudowy;
- utrzymanie i nie ograniczanie ekspozycji: układów przestrzennych siedlisk; pomników i krzyży; kamieni milowych; dawnych urządzeń technicznych i komunikacyjnych oraz układów komponowanej zieleni parków; cmentarzy i obsadzeni przydrożnych i śródpolnych.

W stosunku do zabudowy zakłada się:

- utrzymanie i promocja lokalnej tradycji budowlanej tzw. „domu sudeckiego” w odniesieniu do rewaloryzacji starej i projektowaniu nowej zabudowy;
- zapobieganie powstawaniu ubytków w zabudowie historycznej i tworzenie warunków do właściwego ich uzupełnienia;
- utrzymanie i eksponowanie wartości zabudowy historycznej, jej proporcji, formy, dachów, wielkości i układu otworów, rodzaju stolarki i jej zdobnictwa, materiału budowlanego;
- kształtowanie walorów estetycznych nowej zabudowy mieszkalnej, rekreacyjno-turystycznej i produkcyjnej poprzez nawiązanie do tradycji i wartości regionalnych w zakresie określania formy architektonicznej i dopuszczalnego użycia materiałów budowlanych.

W stosunku do indywidualnych wartości zabytkowych zakłada się:

- Ochronę przed dewastacją wartościowych stanowisk archeologicznych;
- Zachowanie w dobrym stanie technicznym i estetycznym obiektów wpisanych i nie wpisanych do rejestru zabytków oraz zewidencjonowanej zabudowy i innych elementów zagospodarowania i wyposażenia miejscowości.

W stosunku do wartości niematerialnych zakłada się:

- utrzymanie historycznego nazewnictwa miejscowości i obiektów topograficznych;
- ochronę miejsc związanych ze sprawowaniem praktyk religijnych w miejscowościach, gdzie nie ma kościołów – krzyży i kapliczek przydrożnych, skupiających wiernych na polowych modlitwach i nabożeństwach;

Ochrona wartości kulturowych będzie realizowana poprzez:

- Wprowadzanie do zapisów miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego ustaleń zawierających granice stref ochrony konserwatorskiej i odpowiednie ustalenia dla działań w tych strefach;
- Uzgodnianie z Dolnośląskim WKZ decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu na obszarach historycznych układów przestrzennych, w proponowanych strefach ochrony konserwatorskiej i dla prac remontowo-budowlanych na obiektach wpisanych i zakwalifikowanych do wpisu do rejestru zabytków;
- utrzymanie w dobrym stanie technicznym i estetycznym budynków i budowli historycznych stanowiących własność gminy;
- porządkowanie i utrzymanie historycznych nekropolii - nieczynnych cmentarzy ewangelickich.

Na terenie gminy Kamienna Góra wyznaczono strefy konserwatorskie oraz określono zasady ochrony tych obszarów. Wymogi konserwatorskie w tym obszarze mają charakter nadrzędny nad działalnością inwestycyjną i gospodarczą.

Wyznaczono strefy:

1. Strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej na terenie opactwa cystersów (ob. sanktuarium) w Krzeszowie.

W obrębie tej strefy ochronie konserwatorskiej podlega utrzymanie:

- podstawowego, wykształconego historycznie układu drogowego z dopuszczeniem modernizacji jego nawierzchni;
- wielkości działek i zasad ich parcelacji;
- usytuowania wjazdów;
- charakteru zabudowy w zakresie: podstawowych funkcji, skali, wysokości, usytuowania względem historycznych linii zabudowy, kolorystyki, detalu architektonicznego;
- lokalnych układów zieleni rekreacyjnej, użytkowej ze szczególnym uwzględnieniem ogrodów klasztornych;
- elementów małej architektury, w tym zabytkowych obiektów kultu religijnego: kaplic, figur, krzyży i pomników.

Do warunków ochrony obiektów położonych w granicach stref należy:

- zakaz ingerencji w podstawowy układ przestrzenny zabudowy;
- nakaz uzgadniania wszelkich działań inwestycyjnych ze służbami Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Strefy ochrony historycznych układów zabudowy i ich otoczenia. W granicach tych stref ochronie podlega:

- rozplanowanie i przekroje ulic i placów wraz z ich nawierzchniami;
- linie zabudowy (usytuowanie budynków, obiektów gospodarczych);
- formy architektoniczne zabudowy mieszkalnej i gospodarczej: gabaryty wysokościowe, formy dachów, tradycyjnie stosowany materiał budowlany;
- historyczne obiekty małej architektury;
- zieleni komponowana w postaci alejowych lub szpalerowych obsadzeni ulic.

Do działań ochronnych w granicach stref należy:

- utrzymanie charakteru istniejących układów historycznej zabudowy i jej otoczenia;
- kształtowanie planowanej zabudowy w nawiązaniu do historycznych wzorów.

W obrębie strefy ochrony ekspozycji zabytkowych założeń przestrzennych ochronie podlega teren niezabudowany stanowiący zabezpieczenie osi widokowych. W obszarze tych stref ustala się wprowadzenie w zapisach mpzp zakazu zabudowy.

W obrębie obiektów wpisanych do rejestru zabytków dla ochrony ich form architektonicznych oraz ich funkcji studium zakłada następujące zasady ochrony:

- nakaz trwałego zachowania formy architektonicznej i substancji budowlanej obiektu;
- nakaz utrzymania otoczenia obiektu zabytkowego zgodnie z historycznym zagospodarowaniem;
- nakaz uzyskania zezwolenia Dolnośląskiego WUOZ dla dokonywania wszelkich zmian w obiekcie zabytkowym.

Natomiast obiekty włączone do Gminnej Ewidencji Zabytków podlegają wymogom ochronnym dla zachowania ich form architektonicznych. Dla wymienionych wyżej celów ochrony, w obrębie tych obiektów obowiązują:

- nakaz zachowania w niezmienionej formie bryły budynku, ilości kondygnacji i ich wysokości, historycznego układu i geometrii połączeń dachowych;
- nakaz stosowania materiałów budowlanych użytych do budowy obiektu w jego pierwotnej formie, lub wizualnie i technologicznie do nich zbliżonych;
- dopuszczenie prac mających na celu przywrócenie pierwotnej formy budynków;
- dopuszczenie adaptacji budynków dla potrzeb osób niepełnosprawnych, w tym budowy zewnętrznych ramp; poszerzenie otworów wejściowych, montażu wewnętrznych urządzeń windowych;
- zakaz stosowania zewnętrznych dociepleń na elewacjach;
- zakaz stosowania pokryć elewacji z tworzyw sztucznych i metalu (w szczególności płyt preizolowanych, sidingu);
- zakaz przebudowy polegającej na zmianie geometrii elewacji i rozmieszczenia otworów okiennych i drzwiowych, z wyłączeniem prac służących adaptacji budynków dla potrzeb osób niepełnosprawnych;

- nakaz stosowania kolorystyki elewacji harmonizującej z otoczeniem i historycznym charakterem budynku, zbliżonej do kolorów tradycyjnych materiałów budowlanych, takich jak: drewno, kamień, cegła;
- zakaz stosowania pokryć dachowych wykonanych z: blachodachówki, blachy, papy, gontu papowego, z wyjątkiem uzupełnień istniejących typów pokrycia;
- dopuszczenie stosowania jako pokryć łupka (lub jego syntetycznych odpowiedników), pokryć ceramicznych oraz innych historycznie wykorzystywanych w regionie;
- nakaz zachowania w obrębie budynku jednolitej kolorystyki stolarki okiennej i drzwiowej, jej formy i podziałów (wykluczony podział międzyszybowy);
- dopuszczenie rozbiórki budynku zabytkowego po uprzednim wykonaniu prac dokumentacyjnych (kart ewidencyjnych zabytku architektury i budownictwa).

W zakresie ochrony dziedzictwa archeologicznego w obszarze gminy zakłada się, że będzie ona polegać na utrzymaniu zachowanych zasobów, przede wszystkim układów bądź pojedynczych relikwów osadnictwa prehistorycznego i średniowiecznego. Celem tej ochrony jest zachowanie rozpoznanych stanowisk archeologicznych oraz dokumentowanie nowoodkrytych stanowisk w toku badań i nadzoru archeologicznego.

Studium zakłada wyznaczenie następujących stref ochrony stanowisk archeologicznych w obszarze gminy:

- Strefy wykopaliskowej „W” ustanowionej dla otoczenie opactwa cysterskiego (ob. sanktuarium) w Krzeszowie w granicach objętych wpisem na listę pomników historii. W jej zasięgu planowane zamierzenie inwestycyjne związane z pracami ziemnymi należy prowadzić w trybie ratowniczych badań archeologicznych, na podstawie pozwolenia na prowadzenie badań wydanego przez WUOZ przed wydaniem pozwolenia na budowę;
- Stref obserwacji archeologicznej „OW”. W ich zasięgu planowane zamierzenia inwestycyjne związane z pracami ziemnymi należy uzgodnić z WUOZ w zakresie ustalenia konieczności ich prowadzenia pod nadzorem archeologicznym przed wydaniem pozwolenia na budowę. Dla robót niewymagających pozwolenia na budowę – przed realizacją inwestycji.

• Strategia Rozwoju Gminy na lata 2015-2022

Strategia Rozwoju Gminy na lata 2015-2022 została przyjęta uchwałą nr XV/70/15 przez Radę Gminy Kamienna Góra z dnia 25 listopada 2015 r.

Strategia to wybór uporządkowanych działań, umożliwiających skuteczną realizację przyjętych priorytetów i celów.

Wizja: Gmina Kamienna Góra to wyjątkowe, atrakcyjne miejsce, przyjazne do życia i chętnie odwiedzane, łączące nowoczesność oraz tradycję. Gmina Kamienna Góra, dążąc do trwałego wzrostu poziomu życia mieszkańców i potencjału gospodarczego, wyznaczyła najważniejsze kierunki działań w postaci celów strategicznych, celów operacyjnych oraz działań. W obszarze ochrony zabytków wyznaczono:

I. Cel Strategiczny. Dynamiczny rozwój gospodarczy gminy.

1.1. Cel operacyjny. Rozwój przedsiębiorczości.

Działania:

- Rewitalizacja obiektów przemysłowych;
 - Przygotowanie miejscowych planów zagospodarowania terenu;
- 1.2. Cel operacyjny. Wzmocnienie funkcji turystycznej.

Działania:

- Rozbudowa, utrzymanie i bieżąca konserwacja szlaków pieszych, rowerowych, konnych na terenie gminy;
- Rewitalizacja, rozbudowa i utrzymanie w dobrym stanie istniejących obiektów i miejsc atrakcyjnych wraz z infrastrukturą wokół nich;
- Kreowanie nowych atrakcji turystycznych w oparciu o istniejące zasoby kulturowe, historyczne i przyrodnicze;
- Przygotowanie nowych miejsc rekreacji i wypoczynku na terenie gminy;
- Wspieranie powstawania i rozwoju obiektów agroturystycznych i noclegowych;

- Realizacja działań w zakresie współpracy międzynarodowej na płaszczyźnie turystycznej, kulturowej i edukacyjnej;
- Wzmacnianie postaw społecznych wspierających rozwój turystyki na terenie gminy.

1.3. Cel operacyjny. Skuteczna promocja gminy.

Działania:

- Opracowanie planu marketingowego gminy;
- Wdrażanie aktywnych działań i narzędzi promocyjnych;
- Stworzenie Systemu identyfikacji wizualnej gminy;
- Promocja lokalnych produktów.

II Cel Strategiczny. Wysoki standard życia mieszkańców gminy.

2.1. Cel Operacyjny. Rozwój infrastruktury na rzecz poprawy jakości życia mieszkańców.

Działania:

- Odnawianie, poprawa stanu obiektów zabytkowych.
- Realizacja działań w zakresie odnowy wsi.

W Strategii opisano zasób zabytkowy gminy, na terenie którego zostało zachowanych wiele historycznych pamiątek, m.in. zabytkowe obiekty sakralne, zespoły pałacowe, stare zagrody i inne. Wśród obiektów zabytkowych wyróżnia się zespół Opactwa Cysterskiego w Krzeszowie – wybitne dzieło baroku europejskiego – zabytek klasy międzynarodowej.

5.2. Charakterystyka krajobrazu kulturowego Gminy Kamienna Góra

5.2.1. Charakterystyka gminy

• POŁOŻENIE GEOGRAFICZNE

Kamienna Góra jest to gmina wiejska usytuowana w południowej części województwa dolnośląskiego, w powiecie kamiennogórskim. Teren okala ze wszystkich stron miasto Kamienna Góra. Po stronie południowej, w odległości zaledwie kilku kilometrów znajduje się granica państwowa z sąsiednim krajem, Republiką Czeską (najbliższe przejście drogowe w Lubawce).

Gmina graniczy z następującymi gminami:

- centralnej części gminy znajduje się Gmina miejska Kamienna Góra,
- od zachodu z gminami: Mysłakowice i Kowary,
- od południa z gminą Lubawka,
- od wschodu z gminami: Czarny Bór i Mieroszów,
- od północy z gminami: Janowice Wielkie i Marciszów.

Rys. nr 1. Mapa gminy, źródło: <http://www.gminakamiennagora.pl/19-lorem-ipsum.html> (data dostępu 01.12.2018 r.)

W gminie znajduje się 21 wsi (20 sołectw):

- **Czadrów** – wieś łańcuchowa położona w południowo-zachodniej części gminy w dolinie rzeki Zadmy na wysokości ok. 450-460 m n.p.m.;
- **Czarnów** – rozproszona wieś położona w północno-zachodniej części gminy na zboczach Ruda w Janowickich na wysokości 610-740 m n.p.m.;
- **Dębrznik** – wieś zlokalizowana w północnej części gmin w Obniżeniu Lesku na wysokości 430-440 m n.p.m.;
- **Dobromyśl** – mała wieś położona w północno wschodniej części gminy, na wysokości 510-540 m n.p.m.;
- **Gorzeszów** – wieś położona w północno-wschodniej części gminy na wysokości ok. 470-490 m n.p.m.;
- **Janiszów** – jest rolniczą wsią łańcuchową ciągnącą się wzdłuż Bobru, w południowo-zachodniej części gminy, na wysokości ok. 450-470 m n.p.m.;
- **Jawiszów** – wieś łańcuchowa położona w południowej części gminy na wysokości ok. 450 m n.p.m.;
- **Kochanów** – mała wieś łańcuchowa położona u północno-zachodniego podnóża Zaworów we wschodniej części gminy;
- **Krzeszów** - największa wieś gminy położona w południowo-wschodniej części gminy nad rzeką Zadmą;
- **Krzeszów** – mała wieś o zabudowie łańcuchowej położona na wysokości 460-470 m n.p.m.;
- **Leszczyniec** – duża uprzemysłowiona wieś położona u podnóża Rudaw Janowickich w południowo-zachodniej części gminy;
- **Lipienica** – mała wieś łańcuchowa położona u podnóża Gór Krucznych w południowo-wschodniej części gminy;
- **Nowa Białka** – niewielka wieś o malejącej ludności zlokalizowana w południowo-zachodnie części gminy;
- **Ogorzelec** – duża wieś położona pomiędzy Rudawami Janowickimi a Wzgórzami Bramy Lubawskiej w południowo-zachodniej części gminy;
- **Olszyny** - wieś łańcuchowa położona w dolinie Zadmy w południowo-zachodniej części gminy;

- **Pisarzowice** – duża wieś położona w dolinie Żywicy u podnóża Rudaw Janowickich w zachodniej części gminy;
- **Przedwojów** – wieś łańcuchowa położona w północnej części gór Kruczych w środkowej części gminy;
- **Ptaszków** – rozproszona wieś położona na prawym brzegu Bobru w północno-wschodniej części gminy;
- **Raszów** – łańcuchowa wieś położona w dolinie Bystrka u podnóża Rudaw Janowickich w północno-zachodniej części gminy;
- **Rędziny** – łańcuchowa wieś położona w dolinie Bystrka u podnóża Rudaw Janowickich w północno-zachodniej części gminy;
- **Szarocin** – duża wieś łańcuchowa położona w dolinie Świdnika w południowo-zachodniej części gminy.

Na terenie Gminy Kamienna Góra istnieje dość dobrze rozbudowana sieć dróg publicznych zwłaszcza w części południowo-wschodniej. Położenie przy drodze krajowej nr 371 oraz projektowanej drodze ekspresowej S-3.

• ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE

Przeważająca część gminy leży w Kotlinie Kamiennogórskiej. Gminę otaczają mniejsze pasma Sudetów, w których znajdują się jej granice. Po stronie północnej Rudawy Janowickie, po stronie północno-wschodniej Góry Kamienne (pasmo Czarnego Lasu i Lesistej), od południowo-wschodu Zawory. Na południowym-zachodzie w granicach gminy leży północna część Gór Kruczych, granica południowo-zachodnia w Lasockim Grzbiecie, zaś zachodnia spoczywa na wschodniej granicy Karkonoszy. Najwyższy punkt w gminie to Skalnik (945 m n.p.m.), najniższe położone są łąki poniżej wsi Dębrznik (425 m n.p.m.).

Gmina znajduje się w dorzeczu Bobru – najdłuższy lewostronny dopływ Odry. Przez gminę przepływają jego dopływy, z których większymi są: Zadrna (prawy dopływ, dorzecze) oraz Żywica (inaczej Opatówka, lewy dopływ).

Na terenie gminy Kamienna Góra obszary wyróżniające się szczególnymi walorami przyrodniczymi objęto następującymi formami ochrony:

- parki krajobrazowe – w rejonie miejscowości Czarnów, Dębrznik, Leszczyniec, Ogorzelec, Pisarzowice, Raszów, Rędziny i Szarocin, w 1989 r. utworzono Rudawski Park Krajobrazowy, który następnie w latach 1996-1998 powiększono z powierzchni 2047 ha do 3398 ha. Czarnów i Rędziny położone są w całości na terenie Parku,
- rezerwat przyrody – tzw. „Głazy Krasnoludków”, położone w okolicach Gorzeszowa,
- pomniki przyrody – w formie pomników przyrody nieożywionej objęto 1 obiekt oraz przyrody ożywionej 24 obiekty.

• KULTURA i TURYSTYKA

Instytucją kultury realizującą zadania własne gminy w zakresie tworzenia, ochrony, i upowszechniania kultury oraz czytelnictwa jest **Centrum Biblioteczno-Kulturalne Gminy Kamienna Góra**. Biblioteka prowadzi podstawową działalność w obiektach:

- Siedziba w Krzeszowie ul. Kalwaria 1, gdzie mieści się również siedziba Biblioteki,
- Filia CBK w Pisarzowicach nr 72, gdzie również mieści się Filia Biblioteki,
- Filie Biblioteki w Leszczyńcu i w Gorzeszowie.

Dla gminy o charakterze wiejskim życie społeczne i kulturalne koncentruje się w świetlicach wiejskich. Pełnią one funkcję centrów kultury lokalnej, organizują czas wolny, integrują społeczność. Służą nie tylko dzieciom, ale także dorosłym. Ich działalność może być animowana przez gminę, organizacje pozarządowe, ale też przez inne podmioty i organizacje nieformalne.

Na terenie gminy aktywnie działają także stowarzyszenia, które zajmują się szerzeniem kultury regionu:

- **Stowarzyszenie Optymistów Krzeszowskich** – działa od 2009 r. Jednym z założeń organizacji jest aktywizacja mieszkańców wsi Krzeszów poprzez ożywienie zapomnianych tradycji kulturowych;

- **Stowarzyszenie na rzecz rozwoju społeczności wiejskiej Brama Czadrowska** – głównym celem Stowarzyszenia jest działanie na rzecz rozwoju obszarów wiejskich na terenie gminy Kamienna Góra, ze szczególnym uwzględnieniem sołectwa Czadrów;
- **Stowarzyszenie Nasza Wieś Ptasek** – celem Stowarzyszenia jest działalność publiczna na rzecz poprawy warunków życia społeczności wsi Ptasek i gminy Kamienna Góra oraz rozwoju gminy;
- **Stowarzyszenie Rozwoju Regionalnego PERŁA BAROKU** - celem stowarzyszenia jest współdziałanie w harmonijnym rozwoju Krzeszowa w zakresie ochrony zabytków i środowiska, wspieranie i inspirowanie inicjatyw społeczno-gospodarczych, popularyzacja walorów turystycznych i krajobrazowych Sudetów oraz ochrona fauny i flory górskiej, organizowanie szkoleń i kursów;
- **Stowarzyszenie Koła Gospodyń Wiejskich Szarocinianki**;
- **Stowarzyszenie na rzecz rozwoju wsi Leszczyniec - Leszczynowa Dolina**;
- **Stowarzyszenie na rzecz rozwoju wsi Pisarzowice, Rędziny, Czarnów, Dolina Żywicy**;
- **Stowarzyszenie Ochrony Dziedzictwa Kulturowego Ziemi Kamiennogórskiej MASZKARON**.

W zakresie działalności kulturalnej organizowane są liczne imprezy na terenie gminy, również o zasięgu ponad lokalnym. Do jednych z najciekawszych imprez należą: odbywający się cyklicznie w Gorzeszowie w rezerwacie przyrody „Głazy Krasnoludków” – Złot Krasnali, Przegląd Grup Jasełkowych oraz Grup Kolędniczych w Barokowym Krzeszowie.

Na terenie gminy zlokalizowane są liczne szlaki turystyczne – pieszkie, rowerowe i konne:

1. Szlaki piesze:

- Główny Szlak Sudecki im. dr Mieczysława Orłowicza: Skalnik - Wilkowyja - Szarocin - Lubawka - Krzeszów - Grzędy; czerwony. W granicach gminy 18 km.
- Europejski Szlak Długodystansowy E 3: Skalnik - „Czartak” - Wilkowyja - Pisarzowice - Kamienna Góra - Czarny Bór; niebieski. W granicach gminy 12 km.
- Skalnik - „Czartak” - Rędziny - Wielka Kopa - Wieściszowice; zielony. W granicach gminy 15 km.
- Wołek - Wielka Kopa - Raszów - Kamienna Góra - Krzeszów - Jawiszów - Gorzeszowskie Skalki - Olszyny; żółty. W granicach gminy 23 km.
- Leszczyniec - Czarnów - Pisarzowice, czarny 9 km.
- Skalnik - Przełęcz Kowarska, żółty 6,5 km.
- Przełęcz Kowarska - Ogorzelec - Paczyn, niebieski 4 km.
- Krzeszów - Lipienica - Lubawka (Ulanowice), zielony 4 km.
- Marciszów PKP - dol. Sierniawy - Kamienna Góra PKP, czerwony 3,5 km.
- Rozdroże pod Bielcem - „Czartak”, żółty 3 km.

2. Szlaki rowerowe:

- Żółta - Szlak Cystersów - długość: 54,6 km,
- Zielona - Obwodnica Dolomitowa - długość: 43,9 km,
- Czerwona - Trasa Graniczna Wschodnia - długość: 39,4 km,
- Niebieska - MTB Kolorowe Jezioro - długość: 12 km,
- Oznakowana /ER-6/ - Magistrala „Dolina Bobru” - długość: 34 km.

3. Szlaki konne:

- Zielony szlak konny - pętla o długości około 65 km wijąca się w Kotlinie Kamiennogórskiej przez Góry Kamienne, Krucze, Zawory, Wzgórza Krzeszowskie i Czarny Las.
- Niebieski szlak konny - który w dwóch miejscach łączy się ze szlakiem zielonym (w Czarnym Lesie i w Kruczej Dolinie) i przecina również główny szlak Sudecki (we wsi Paczyn). Ma on długość około 45 km.
- Pomarańczowy szlak konny (tzw. Sudecki Szlak Konny).
- Rudawski Szlak Konny, który powstaje.

5.2.2. Zarys historii obszaru gminy¹

Duże kompleksy leśne oraz liczne ciekły wodne przyczyniły się do stosunkowo wczesnego pojawienia się człowieka na terenie Kotliny Kamiennogórskiej. Najstarsze ślady obecności i działalności ludzkiej sięgają tu młodszej epoki kamiennej 4500-1800 p.n.e.), o czym świadczą znaleziska z obszaru gminy w kilku miejscowościach sąsiadujących z gminą. Szlakiem, którym napływali pierwotni mieszkańcy Kotliny były biegi rzek, wzdłuż których następowała migracja ludności posuwająca się dalej w górę ich biegu i w głąb lasów. W Gorzeszowie i Ptaszkowie odkryto kamienne narzędzia z epoki neolitycznej.

Dalszy rozwój osadnictwa nastąpił w epoce brązu (1300-400 p.n.e.). Z tego okresu pochodzą narzędzia znalezione w Leszczyńcu. Czasy wczesnośredniowieczne są udokumentowane grodziskiem odkrytym w Krzeszówku. W czasach średniowiecza tereny gminy leżące przy istotnej ze strategicznego punktu widzenia drodze prowadzącej poprzez Bramę Lubawską do Pragi, stały się terenem intensywnego osadnictwa. Główną rolę w tym procesie odegrał potężny i prężnie rozwijający się klasztor cystersów w Krzeszowie, założony przez księcia Bolka I Świdnicko-Jaworskiego w 1292 r., na miejscu wcześniejszej fundacji benedyktyńskiej z 1242 r.

Pierwsze wzmianki o większości wsi wchodzących w skład gminy Kamienna Góra pochodzą z końca XIII w. Historia tych ziem na pewno sięga dalej, jednak brak dostatecznego materiału historycznego nie pozwala wnikać głębiej w ich losy. Pojawienie się słowiańskiego plemienia Bobrzan na tych terenach określa się na V-VI w. Teren gminy tak jak i całego regionu kamiennogórskiego zawsze był w trudnej roli regionu pogranicza. Na przestrzeni dziejów zmieniali się także jego właściciele – od VIII w. tereny te należały do Państwa Wielkomorawskiego, a pod koniec X w. zostały włączone przez Mieszka I do Państwa Polskiego.

Rozwój osadnictwa nastąpił za panowania Henryka Brodatego, a po jego śmierci Henryka Pobożnego. Księżna Anna – wdowa po Henryku Pobożnym w porozumieniu z synem Bolesławem Rogatką, osadza w Krzeszowie benedyktynów z Czeskich Opatowic.

Według dokumentu z 1242 r. księżna Anna, wdowa po Henryku Pobożnym, darowała posiadłość leśną Grissebor (in. Cressebor. Crossovium) czeskim benedyktynom z Opatowa.

Ustalono zależność benedyktynów od władzy śląskiej – w sprawach świeckich klasztor miał podlegać księciu, a w duchowych biskupowi wrocławskiemu. Uwarunkowania te oraz niemożność zorganizowania konwentu doprowadziły zapewne benedyktynów w 1289 r. do rezygnacji z krzeszowskiej fundacji. Na tych terenach pozostali tutaj do 1290 r. kiedy to Bolko I wobec stałych pretensji króla Czech do tych terenów odkupił od benedyktynów przyznane im dobra, a w trzy lata później osadził w Krzeszowie cystersów z Henrykowa. Dnia 9 sierpnia 1292 r. do Krzeszowa przybyli pierwsi zakonnicy cysterscy wprost z macierzystego Henrykowa. Zasiadli istniejące już budowle, gdyż w dokumencie erekcyjnym mowa jest o dokonanej przez biskupa wrocławskiego Jana III Romka konsekracji kościoła klasztornego pw. Łaski NMP (Gratae Sanctae Mariae) wraz z ołtarzem głównym. Bolkowa fundacja stanowiła integralny element politycznej działalności władzy i utworzyła podstawę dóbr opactwa krzeszowskiego. Dalsze nabytki fundacji cystersów w Krzeszowie to Chełmsko wraz z sześcioma wsiami prepozytura z własnym źródłem leczniczym w Cieplicach oraz wieś Wierzbno koło Świdnicy w 1403 r.

Cystersi w istotny sposób przyczynili się do rozwoju kraju w trakcie panowania dynastii Piastów piastowskiej, wzmacniając znaczenie tego okresu w całej historii Polski. Mimo pretensji król czeski, ziemie te pozostały we władaniu książąt polskich aż do końca XIV w., kiedy to król Kazimierz Wielki zrzekł się wszelkich praw do Śląska. Ślub Anny Świdnickiej z królem Czech (który był jednocześnie cesarzem niemieckim) Karolem IV spowodował włączenie księstwa świdnicko - jaworskiego do korony czeskiej.

W wyniku walk husyckich w XV w., które w ciągu dziesięciu lat opustoszyły kraj, nastąpił silny regres gospodarczy. Sytuacja uległa zmianie dopiero, gdy na tronie czeskim zasiedli Jagiellonowie. XVI w., dzięki intensyfikacji produkcji płócien lnianych, przyniósł wzrost gospodarczy regionu, brutalnie przerwany przez długą i wyczerpującą wojnę 30-letnią. Sytuację pogorszyły „wojny śląskie” w połowie XVIII w., które spowodowały przejście ziem pod panowanie pruskie. Po zakończeniu wojny włości opactwa były kilkakrotnie

¹ Gminny program opieki nad zabytkami na lata 2015-2018

powiększane. Koniec końców, w ich skład wchodziło ponad czterdzieści miejscowości, które podzielono na cztery dominia: krzeszowskie (największe z nich), świdnickie, strzegomskie i cieplickie.

Książę świdnicko-jaworski Bolko I, wykupiwszy dobra krzeszowskie, utworzył fundację dla własnych zakonników – cystersów z Henrykowa. Przyszłe opactwo krzeszowskie miało stać się miejscem pochówku fundatora i nekropolią kolejnych władców księstwa świdnicko-jaworskiego.

Ruchy religijne na Śląsku wpływały na sytuację w klasztorze. W 1332 r. opata krzeszowskiego mianowano kuratorem dekretów papieskich wobec zakonów kaznodziejskich może świadczyć to o autorytecie, jaki uzyskało nie tak dawno założone opactwo. W sytuacji zagrożenia opactwo znalazło się w dobie reformacji. Wyraża się to w liczbie członków konwentu. Z sześćdziesięciu, liczba ich spadła do dwunastu. Wyrazem kryzysu było również samobójstwo opata Michała w 1576 r.

Luteranizm zataczał coraz szersze kręgi. W pobliskiej Kamiennej Górze w 1581 r. rozpoczął swą działalność pierwszy duchowny ewangelicki. Bliskie i ważne dla życia Krzeszowa miasta jak Świdnica i Kamienna Góra, stały się silnymi ośrodkami ewangelików, katolicy zaś stanowili w stosunku do nich znikomą mniejszość.

Znamienne wydarzenie - profanacja krucyfiksu z Wierzbna w 1616 r. – dała pretekst do stosowania wobec innowierców groźby kary Bożej. Po przeniesieniu do krzeszowskiego kościoła krucyfiksowi oddawano szczególny kult. Przed nim też pochowano zamordowanego przez mieszczan chełmskich w 1620 r. opata Marcina Clave.

W czasie wojny trzydziestoletniej nastąpiła dewastacja klasztoru. W 1622 r. oddział kozaków dokonał grabieży. W roku następnym Szwedzi podpalili klasztor. Zniszczeniu uległa biblioteka z cennymi manuskryptami.

Zwycięstwo ewangelików w końcowej fazie wojny trzydziestoletniej było silnym ciosem dla Krzeszowa. Po zakończeniu wojny rozpoczęła się jednak silna i bezwzględna akcja kontreformacyjna, w efekcie której większość ewangelicka z Kamiennej Góry po odebraniu jej kościoła parafialnego w 1653 r., musiała wędrować na nabożeństwa do odległego Jawora.

W 1667 r. opat krzeszowski wypędził poza granice 1240 innowierców – mieszkańców wsi Przedwojów. Aktywność opactwa wyrażała się m.in. w założeniu bractwa św. Józefa (1669 r.), rozwinięciu ruchu pątniczego oraz modernizacji i budowie nowych kościołów. Powstała krzeszowska kalwaria (1674-1680) i kaplica Loretańska (1678 r.), a także rozwinął się kult figurki Emmanuela sprofanowanej przez ewangelików i sprowadzonej w 1690 r. z Kłodzka do Krzeszowa. Dla kalwarii opracowano modlitewnik pasyjny, w którym znalazły się pieśni Angelusa Silesiusa, znanego poety i mistyka śląskiego. Ważną rolę w krzeszowskiej historii odegrała również twórczość malarska Michała Leopolda Willmanna, zwanego „śląskim Rafaelem” lub „Apellesem”.

Potwierdzeniem sukcesu przeprowadzonej kontreformacji były liczne pielgrzymki przybywające do Krzeszowa. W jednej z nich – w 1696 r. – wzięło udział ponad 6 tys. osób. Przełom wieków przyniósł także złe wieści dla śląskich katolików – w 1707 r. kościół protestancki uzyskał zgodę na budowę sześciu kościołów Łaski oraz zwrot aż 113 świątyń, co było silnym ciosem dla opactwa krzeszowskiego.

Aneksja Śląska przez Prusy w 1741 r. przyczyniła się do załamania organizacji oraz gospodarki opactwa. Nastąpił stopniowy upadek znaczenia opactwa, zakończony sekularyzacją w 1810 r. Większość zbiorów biblioteki oraz część wyposażenia wywieziono do Wrocławia (część przekazano Legnicy oraz bibliotece ewangelickiej w Kamiennej Górze), kościół klasztoru przemianowano na parafialny, a jego proboszczem został ostatni, czterdziesty siódmy opat. Do 1814 r. trwała likwidacja biblioteki i archiwum.

Ponowne ożywienie gospodarcze nastąpiło dopiero w 2 połowie XIX w. i związane było z mechaniczną produkcją płócien. Obie wojny światowe wyrządziły relatywnie niewielkie szkody materialne w regionie. W 1919 r. w klasztorze osiedlili się benedyktyni z Emaus pod Pragą. W 1924 r. konwent został podniesiony do rangi opactwa i stał się jednym z ważniejszych ośrodków odnowy duchowej. Podjęto prace konserwatorskie, biblioteka osiągnęła 10 tys. tomów. W 1940 r. klasztor został zarekwirowany przez hitlerowców. Utworzono w nim obóz dla przesiedlonych, a w 1941 r. umieszczono Żydów przed ich dalszą

wysyłką do obozów koncentracyjnych. Po II Wojnie Światowej tereny gminy powróciły do Polski. Z tak zwanego „obwodu 28” w wyniku wielu reorganizacji powstała dzisiejsza gmina Kamienna Góra.

Po wojnie klasztor został przekazany polskim benedyktynom przybyłym ze Lwowa, utworzono tu Sanktuarium Matki Bożej Łaskawej.

Historia terenów gminy Kamienna Góra związana była z historią zabytkowego opactwa, a także z rozwojem samego miasta Kamienna Góra. Rewolucja przemysłowa XIX w. przyniosła ożywienie gospodarcze w drugiej połowie stulecia i związana była z mechaniczną produkcją płócien w ośrodku włókiennictwa, jakie stanowiło pobliskie miasto. Miejscowości wokół Kamiennej Góry stanowiły osady rolnicze, taki charakter większości miejscowości pozostał do dzisiaj. Rozwój gospodarczy gminy opierał się również na wydobywaniu kruszywa - dolomitu, piaskowca, porfiru czy wapienia (ok. 46 dawnych wyrobisk górniczych).

5.3. Krajobraz kulturowy

Krajobraz kulturowy to niepowtarzalne, indywidualne oblicze miejsca, którego wizerunek jest syntezą elementów przyrody, klimatu i ukształtowania terenu oraz zachodzących na tym terenie procesów politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, związanych z aktywnością człowieka. Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne, kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne - zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Krajobraz kulturowy jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Jego ochrona jest najistotniejszym czynnikiem kształtowania tożsamości i osobowości mieszkańców, by mogli identyfikować się ze swoim miastem i siedliskiem oraz zrozumieć jego historię.

Ponadto dziedzictwo historyczne jest istotne o tyle, że wpływa na atrakcyjność turystyczną – głównie poprzez jego materialne wytwory, czyli zabytki. Co może być wykorzystane w rozwoju gminy.

5.3.1. Dziedzictwo materialne – zabytki o najważniejszym znaczeniu dla Gminy Kamienna Góra

Na tle całej zabytkowej architektury Gminy Kamienna Góra zdecydowanie wyróżniają się obiekty wpisane do rejestru zabytków:

• ZESPÓŁ BUDOWLANY KLASZTORNY DAWNEGO OPACTWA CYSTERSÓW (OB. SANKTUARIUM) W KRZESZOWIE

Początki opactwa w Krzeszowie sięgają 1242 r., gdy z donacji księżnej Anny, wdowy po Henryku Pobożnym poległym w bitwie na Legnickim Polu, miał powstać w leśnej posiadłości Cressebor (obecnie wieś Krzeszówek) klasztor benedyktynów z czeskich Opatowic. W 1289 r. książę świdnicko-jaworski Bolko I, wnuk Henryka II Pobożnego, ustanowił nową fundację in loco Grissowe dla cystersów z Henrykowa.

Pierwsi zakonnicy przybyli do Krzeszowa w wigilię świętego Wawrzyńca, 9 sierpnia 1292 r. Zasiedlili istniejące już budowle, gdyż w dokumencie erekcyjnym mowa jest o dokonanej przez biskupa wrocławskiego Jana III Romka konsekracji kościoła klasztorowego pod wezwaniem Łaski NMP (Gratiae Sanctae Mariae) wraz z ołtarzem głównym. Włości opactwa były następnie kilkakrotnie powiększane. Ostatecznie do opactwa należało ponad czterdzieści miejscowości, które podzielono na cztery dominia: największe krzeszowskie, świdnickie oraz strzegomskie i cieplickie.

W 1426 r. spłonęły klasztor i kościół. Odbudowę ich zakończono w 1454 r. W czasie wojny trzydziestoletniej (1618-1648) nastąpiła dewastacja opactwa. Po jej zakończeniu odbudowano znaczenie gospodarcze i polityczne konwentu. Prowadząc jednocześnie silną akcję kontrreformacyjną opactwo stało się tym samym najważniejszym ośrodkiem kontrreformacji na Śląsku. Po założeniu w 1669 r. bractwa św. Józefa,

nastąpiła budowa nowych kościołów: brackiego św. Józefa, a następnie klasztornego p.w. Wniebowzięcia NMP. Powstała wówczas krzeszowska kalwaria, kaplica Loretańska i rozwinął się kult figury Emanuela.

Po zdobyciu Śląska przez Prusy w 1741 r. nastąpiła stopniowy upadek znaczenia opactwa, zakończony sekularyzacją. Większość zbiorów biblioteki oraz część wyposażenia wywieziono do Wrocławia, kościół klasztorny przemianowano na parafialny, a jego proboszczem został ostatni, czterdziesty siódmy opat.

W 1919 r. w klasztorze osiedlili się benedyktyni z Emaus pod Pragą. W 1924 r. konwent został podniesiony do rangi opactwa i stał się jednym z ważniejszych ośrodków odnowy duchowej. W 1940 r. budynek klasztoru został częściowo zarekwirowany i przeznaczony na tymczasowy obóz dla wysiedlonych, a następnie na obóz przejściowy dla wrocławskich Żydów.

Benedyktyni powrócili do Krzeszowa w 1945 r., ale już rok później zostali wysiedleni do Wimpfen am Neckar. Ich miejsce w klasztorze zajęły przesiedlone w tym samym czasie ze Lwowa siostry benedyktyni z opactwa Wszystkich Świętych. Od 1970 r. do 2006 r. duszpasterstwo w parafii zostało powierzone cystersom z opactwa w Wąchocku.

W skład zespołu wchodzi: kościół klasztorny, do którego od południa przylega klasztor i ogród, kościół bractwa św. Józefa, dom gościnny opata i pochodzące głównie z XVII i XVIII wieku budowle pomocnicze. Na wschód od murów opactwa znajduje się Droga Krzyżowa, a w przysiółku Betlejem, obok kaplicy Narodzenia Pańskiego, letni pawilon opatów.

Kościół klasztorny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny (tzw. Bazylika mniejsza) – noszący też wezwanie Matki Bożej Łaskawej, wzniesiony został w latach 1728-1730 w miejscu rozebranej wcześniej gotyckiej świątyni klasztornej. Nowy kościół to ścienno-filarowe założenie jednonawowe z transeptem i wydzielonym prezbiterium, nakryte sklepieniami żaglastymi. Obiekt zawdzięcza swój ostateczny kształt wpływowi znanych wówczas w Europie architektów z rodu Dientzenhoferów. Dwuwieżowa, bogato zdobiona fasada zachodnia ukształtowana na wklęsło-wypukłej linii zrodziła się najprawdopodobniej dzięki pomysłowi Ferdynanda Maksymilian Brokoffa, a wykonana została przez Johanna Gode. Za sprawą barokowej bryły i wnętrza, kościół nazywany jest także „domus aurea – złotym domem”. Jego wnętrze zdobi ogromna dekoracja malarska autorstwa Jerzego Wilhelma Neunherta, tworząca wielki cykl malowideł sklepiennych ukończonych w 1735 r. Swój wkład w kształt wnętrza mieli również Piotr Brandl, Michaela Willmann oraz Johann Scheffler. Elementy rzeźbione są one dziełem Ferdynanda Maksymiliana Brokoffa i Antoniego Dorasila, Antoniego Lachela. Uwagę zwracają także stalle zakonne, ambona i wiele ołtarzy bocznych z figurą Emmanuela w jednym z nich, zaś dopełnieniem wystroju wnętrza kościoła są największe na Śląsku barokowe organy – dzieło Michała Englera młodszego, z rozbudowanym rzeźbiarsko prospektem autorstwa Antoniego Dorazila. Znajdująca się w ołtarzu głównym ikona Matki Bożej Łaskawej jest najstarszym tego typu przedstawieniem maryjnym na ziemiach polskich i datowana jest na połowę XIII w.

Kościół klasztorny pw. św. Józefa – wzniesiony w latach 1690-1696, jednonawowy obiekt z wydzielonym głębokim prezbiterium i wieńcem kaplic biegnących wzdłuż nawy wyróżnia niepowtarzalna dyspozycja przestrzenna wnętrza, którą wykorzystano w pełni realizując składające się z pięćdziesięciu fresków dzieło malarskie, związane z kultem świętego Józefa, do którego odwoływał się istniejący ruch bracki, rozwijający się żywiolowo na Śląsku po połowie XVII w. Jego autorem jest Michał (Michael) Willmann. W strefie prezbiterialnej kościoła dominuje, ujęta w jakby tryptykową kompozycję scena Pokłonu Trzech Króli. W kaplicach obiegających nawę umieszczone zostały sceny smutków i radości św. Józefa, utrzymane w klimacie rodzajowego malarstwa niderlandzkiego.

Kalwaria krzeszowska – powstały w latach 1672-1678 zespół kapliczek drogi krzyżowej. Poszczególne stacje z drewna wzniesione na konstrukcji szkieletowej z obrazami Michaela Willmanna i jego pracowni w latach 1703-1717 zastąpiono murowanymi. Wówczas także wytyczono obecny przebieg stacji kalwarii, nazywanej również „Wielką Krzeszowską Drogą Krzyżową”. W 1738 r. dostawiono jeszcze do Mauzoleum Piastów Świdnickich kaplicę Marii Magdaleny, umieszczając w niej 32 stację „Grobu Pańskiego”. Kaplica ta stanęła na miejscu znacznie starszej XV-wiecznej, z której zachowały się jedynie relikty.

Poszczególne stacje Kalwarii naśladują pasyjne wzorce jerozolimskie. Nie można zapomnieć również o 33 stacji (nie wchodzącej oficjalnie w skład zespołu), która znajduje się na dachu mauzoleum, a stanowiące ją figury przedstawiają „Zstąpienie Jezusa do otchłani”. Wszystkie kalwarie budowane poza Jerozolimą od końca XV do XVIII w., ze względu na odwzorowanie układu stacji, nazywano „Nowymi Jerozolimami”. Kalwaria w Krzeszowie jest jedyna w swoim rodzaju. Cała droga krzyżowa ma ponad 5 km długości. Rozpoczyna się i kończy w zespole klasztorным. W odróżnieniu od innych kalwarii stacje kalwaryjskiej drogi rozproszone są nie na wzgórzu, lecz na płaskim terenie pośród pól i lasów. Kalwaria w Krzeszowie jest najstarszą na Śląsku a drugą, co do wielkości po kalwarii w Wambierzycach.

Mauzoleum Piastów Świdnickich – przylega do korpusu kościoła od wschodu. Wybudowane przez Antoniego Jetscha, do którego prowadzą dwa wejścia z prezbiterium. Wnętrze ozdobione zostało dekoracją malarską Jerzego. Wilhelma Neunherta, a marmoryzowane płaszczyzny ścian wykonał Ignacy Albert Provisore. Wystrój rzeźbiarski całości wnętrza wykonał Antoni Dorazil. Przeniesione z wnętrza kościoła szczątki Piastów fundatorów, zamknięte zostały w jednej wspólnej miedzianej trumnie, którą umieszczono w przygotowanym Mauzoleum. Całość kompozycji architektonicznej stanowią dwie części przykryte kopułami. Filar środkowy z ołtarzem jest odsunięty od całości kompozycji, albowiem to właśnie za nim znajduje się wejście do mającej podobny kształt krypty przykrytej krzyżowym sklepieniem. Wnętrze przypomina bardziej barokową salę reprezentacyjną niż kaplicę grobową. Całość wyposażenia wieńczą insygnia cesarskie, królewskie i opackie. W nastawach znajdujących się w Mauzoleum ołtarzy umieszczone zostały trzy obrazy autorstwa Feliksa Antoniego Schefflera, z przedstawieniami: Zamordowanie św. Wacława; św. Jadwiga rozdaje jałmużnę i Wszyscy święci. We wnętrzu mauzoleum znajdują się średniowieczne nagrobki tumbowe książąt piastowskich Bolka I i Bolka II Świdnicko-Jaworskich. Miejsce pochówku książąt w istotny sposób podnosi znaczenie obiektu.

Kaplica św. Marii Magdaleny, na wsch. od mauzoleum – wzniesiona w 1738 r. z usytuowaną pośrodku kopią Świętego Grobu (stanowiącą XXXII stację Kalwarii).

Klasztor – pierwotny średniowieczny klasztor przylegał od południa do kościoła, posiadał trzy skrzydła, otaczające wraz z kościołem klasztorny wirydarz. W 1662 r. został przebudowany podwyższony) przez Martina Schupperta. Skrzydło wschodnie zostało częściowo rozebrane w 1738 r. pod budowę zakrystii nowego kościoła, a zrujnowane średniowieczne skrzydło zachodnie rozebrano w 1873 r. Jeszcze w 1770 r. Johann Gottlieb Feller opracował projekt przebudowy całego klasztoru, z którego w latach 1774-1782 zrealizowano w zmienionej formie skrzydło południowe oraz część skrzydła wschodniego w latach 1788-1790 (Johann Georg Rudolph). W niższej części skrzydła wschodniego zachowały się relikty średniowiecznej budowli – przede wszystkim gotyckie wnętrza kapitułarza z połowy XV w. o krzyżowo-żebrowych sklepieniach wspartych na dwóch kolumnach. Pozostała część klasztoru otrzymała formy przejściowe pomiędzy późnym barokiem a wczesnym klasycyzmem. Elewacje skrzydła południowego rozczłonkowane zostały pseudoryzalitem pośrodku oraz narożnymi ryzalitami. We wschodnim znajduje się dwukondygnacyjna biblioteka o pięknym, klasycystycznym wystroju. Pomimo późniejszych zmian położone w dolinie Zadnej opactwo zachowało średniowieczny układ. Do kościoła klasztorного przylega od południa budynek klasztoru, a od zachodu poprzedza go dziedziniec, otoczony zabudowaniami pomocniczymi: m.in. apteką i browarem od zachodu oraz kancelarią, domem gościnnym opatów i kościołem brackim św. Józefa od północy. Na południe od klasztoru znajduje się ogród, na północ od kościoła klasztorного cmentarz, a całe założenie otoczone jest murem.

Dom gościnny opata – wzniesiony w 1734 r. (prawdopodobnie przez Josepha Antona Jentscha), usytuowany po północnej stronie dziedzińca opactwa, na zachód od kościoła św. Józefa. Dom gościnny powstał w tym samym czasie co obecny kościół klasztorny i prezentuje formy dojrzałego baroku. Wzniesiony został na rzucie kwadratu, w formie kubicznej bryły o trzech kondygnacjach, nakrytej wydatnym dachem mansardowym. W elewacjach gzymsem wydzielono strefę cokołową w kondygnacji przyziemia, powyżej pilastrami zostały podkreślone środkowe osie elewacji oraz narożniki. W fasadzie od strony dziedzińca umieszczono portal balkonowy, a wszystkie otwory okienne otrzymały kamienne obramienia. Nad osiami

środkowymi od strony dziedzińca i kościoła św. Józefa znajdują się wybudówki flankowane i zwieńczone kamiennymi wazami. Wnętrze posiada układ trzytraktowy z sienią przelotową na osi.

Ponadto w skład zespołu wchodzi budowle pomocnicze, głównie z XVII i XVIII w. W Krzeszowie, poza zespołem klasztornym i kalwarią, godnym uwagi obiektem jest tzw. Pawilon na wodzie. Położony w osadzie Betlejem na zboczach Anielskiej Góry, ok. 2 km na zachód od opactwa w Krzeszowie. Pierwotnie przy pawilonie znajdowała się samotnia. W XIX w. obok pojawiły się obiekty do obsługi ruchu turystycznego. Drewnianą budowlę wzniesiono ok. 1730 r. pośrodku stawu z wodami mineralnymi. Być może pierwotnie pełniła funkcję pawilonu kąpielowego, jednak bardziej prawdopodobne jest, że od razu była związana z kaplicą Groty Narodzenia Pańskiego. Pawilon wzniesiono na planie ośmioboku i nakryto ostrosłupowym dachem z latarnią. Dookoła biegnie drewniany ganek, połączony z brzegiem krytym mostem. Wnętrze zdobią malowidła wykonane ok. 1731-1733 przez Georga Wilhelma Neunhertza, a autorem ich programu jest prawdopodobnie opat Innocenty Fritsch. W dolnym rzędzie znajdują się sceny starotestamentowe związane z wodą. W środkowym przedstawiono króla Dawida i jego żołnierzy podczas zdobywania Jerozolimy i wojny z Filistynami. W pasie najwyższym w latarni umieszczono podobizny najmężniejszych wodzów Dawida.

W ogólnym zarysie pawilon należy interpretować jako symbol Betlejem - miasta Dawida, nieopodal którego narodził się Syn Boży, a ze względu na kształt - także jako symbol królewskiego pałacu i baptysterium (związek z wodą). Tryumfujący król Dawid pojawia się jako zapowiedź Mesjasza i założonego przez Niego tryumfującego kościoła.

• **KOŚCIÓŁ FILIALNY PW. ŚW. MATEUSZA W KOCHANOWIE** – wzmiankowany w 1364 r. Wzniesiony w 1636 r., ale gruntownie przebudowany na barok w 1754 r. (portal) i remontowany w XIX w. Jest to skromna budowla jednonawowa z wydzielonym, prostokątnym prezbiterium i kwadratową wieżą na osi. We wnętrzu bogate wyposażenie, m.in.: ołtarz główny - polichromia i złocenie z 1 poł. XVIII w., barokowa ambona z 1 poł. XVIII w., chrzcielnica z XVIII w., rzeźby drewniane, polichromowane, obrazy olejne na płótnie, portal z piaskowca z poł. XVIII w., a także liczne naczynia liturgiczne m.in.: barokowa monstrancja, srebrna pozłacana z 1700 r.

• **KOŚCIÓŁ PW. ŚW. WAWRZYŃCA W KRZESZÓWKU** – posiada jednonawowy korpus z trójbocznie zamkniętym prezbiterium od wschodu. Podczas rozbudowy w 1588 r. został przykryty sklepieniem sieciowym. Wówczas też dostawiono do niego od północy wieżę, nawę boczną oraz zakrystię z kaplicą powyżej. W oknach umieszczono maswerki – ażurową dekorację geometryczną. O rozbudowie przypomina portal zachodni z datą 1588 oraz portal północny z herbem krzeszowskiego opata Kaspara Eberta i datą 1595. W kaplicy nad zakrystią znajduje się malowidło ścienne „Pokłon Trzech Króli” z 4 ćw. XVI w. W jego wnętrzu, po wyburzeniu starego kościoła klasztorne w Krzeszowie (1728 r.), znalazły się tutaj te elementy wyposażenia, które nadal mogły spełniać funkcję liturgiczną. Wiele z nich ma dużą wartość artystyczną: Barokowy ołtarz główny wykonał w 1701 r. Georg Schrötter. W centrum umieszczona została późnogotycka figura Madonny z Dzieciątkiem, a nad nią obraz „Męczeństwo św. Wawrzyńca”. Ołtarze boczne wykonano w warsztacie G. Schröttera w 1686 r.; w północnym znajduje się obraz Georga Wilhelma Neunhertza: „Matka Boska błogosławiąca cystersów”. W nawie północnej cenna grupa Ukrzyżowania z lat 1446-1454. Pierwotnie znajdowała się wysoko na belce tęczowej pomiędzy nawą i prezbiterium kościoła w Krzeszowie – stąd ponadnaturalna wielkość rzeźb Chrystusa, Marii i św. Jana Ewangelisty (figura Marii Magdaleny przechowywana jest w Krzeszowie).

Obok kościoła znajduje się barokowa plebania z 1733 r., pełniąca obecnie funkcję budynku mieszkalnego.

• **KOŚCIÓŁ PARAFIALNY PW. ŚW. BARTŁOMIEJA W LESZCZYŃCU** – jest to budowla orientowana, murowana ok. 1593 r. (przebudowany w XVIII i XIX w.), jednonawowa z kwadratowym prezbiterium przekrytym sklepieniem krzyżowym bez żeber. Dachy dwuspadowe kryte blachą. Na kalenicy 8-boczna sygnaturka z hełmem z prześwitem (również kryte blachą). Kościół ten po ostatniej wojnie został zdewastowany. Odrestaurowany w 1955 r. pełnił funkcję kaplicy cmentarnej. Ponownie kościołem parafialnym został w 2005 r.

• **KOŚCIÓŁ EWANGELICKI, OB. CMENTARNY (ŚW. JANA NEPOMUCENA) W LESZCZYŃCU** – wzniesiony przez protestantów w latach 1751 - 1754, wielokrotnie remontowany. Jest to budowla salowa na rzucie prostokąta z drewnianymi emporami z trzech stron nawy, z kwadratową wieżą na osi korpusu, zwieńczona hełmem z prześwitem. Korus nakryty mansardowym dachem z lukarnami, naroża wieży i elewacje dzielone lizenami w tynku, okna w opasach zakończone półkoliście. We wnętrzu zachowały się m.in.: drewniany, polichromowany ołtarz z XVIII w., chrzcielnica drewniana i kamienna, prospekt organowy z ok. połowy XVIII w.

• **KOŚCIÓŁ PARAFIALNY PW. NAJŚWIĘTSZEJ MARYI PANNY W PISARZOWICACH** – wzmiankowany w 1305 r., obecnie późnogotycki z początku XVI w., odnowiony w 1603 r., restaurowany w 1879 r. Jest to późnogotycka budowla jednonawowa, z wieżą od zachodu (dołączoną w 1879 r.), orientowana, z dwuprzęsłowym prezbiterium nakrytym sklepieniem krzyżowo-żebrowym. Wewnątrz zachował się późnogotycki rzeźbiony pentaptyk szafiasty z 1525 r. ze sceną Wniebowzięcia NMP oraz renesansowa chrzcielnica z 1625 r. i umieszczone na ścianach płyty nagrobne z lat 1605-1913.

• **KOŚCIÓŁ PARAFIALNY ŚW. JÓZEFA OBLUBIEŃCA NAJŚWIĘTSZEJ MARYI PANNY W PRZEDWOJOWIE** – zachowana budowla to część prezbiterialna większego założenia zbudowana w 1693 r. Jest to budowla salowa, dwuprzęsłowa z wielobocznie zamkniętym i niewydzielonym prezbiterium. Elewacje dzielone pilastrami, fronton ze skromnym portalem kamiennym, okna zamknięte półkoliście w opaskach z tynku, na dachu pod kalenicą ośmioboczna sygnaturka z ostrosłupowym nakryciem. Kościół restaurowany w latach 1904, 1973, 1998.

• **KOŚCIÓŁ FILIALNY PW. NARODZENIA NMP W RASZOWIE** – obecny kościół gotycki wzniesiony został w 2 połowie XV w. (pierwotny wzmiankowany w 1305 r.). Świątynia jest orientowana, jednonawowa, czteroprzęsłowa, sklepią krzyżowo, z wieżą na planie zbliżonym do kwadratu, zlokalizowaną osiowo w stosunku do nawy, po stronie zachodniej. Zwieńczenie wieży stanowi oszalowana deskami makowica z charakterystycznym XIX-wiecznym iglicowym hełmem. W 1 połowie XVI w. równoległe do nawy dobudowano od strony południowej dwuprzęsłową, dorównującą jej wysokości kaplicę grobową, krytą dachem o układzie poprzecznym, przez co bryła kościoła stała się asymetryczna. Dopełniają tego wydzielone mniejsze części: kruchta – od południa i zakrystia - strona północna. Znaczniejsze przebudowy obiektu nastąpiły w XVIII i XIX w., a także w latach 20. XX w.

Fundamenty oraz mury budynku zbudowane zostały z nieregularnego kamienia polnego, uzupełnianego w narożach, ościeżach otworów okiennych i drzwiowych, zwieńczeniach szczytów cegłą ceramiczną. Otwory okienne sklepię odcinkowo, szeroko gładzone, zachowały w większości kraty barokowe; w zakrystii także jedna gotycka. W oknie prezbiterium zachował się częściowo witraż barokowy z 2 połowy XVIII w.

Najcenniejszym fragmentem kościoła jest mauzoleum rodziny Schaffgotschów z Grodzta. Z wyposażenia wnętrza zwracają uwagę drewniane: barokowy XVII/XVIII w. ołtarz, figura Matki Boskiej z XVIII w., manierystyczna ambona z 1 połowy XVII w. oraz w dużej partii – późnorenesansowa empora, o zniekształconym dziś układzie i wielkości.

• **KOŚCIÓŁ FILIALNY PW. NARODZENIA NMP W RĘDZINACH** – według dokumentu fundacyjnego kościół w Rędzinach (Rudigersdorf, Ruhrsdorf, Rohrsdorf) został ufundowany przez Wolfa Schaffgotscha. Wybudowany w 1592 r. Wzniesiono ją prawdopodobnie po części na miejscu kościoła romańskiego z 2 poł. XIII w. Gruntowne remonty w poł. XIX w. i latach 70-tych naszego stulecia zatrzyły pierwotny charakter budowli.

Kościół jest orientowany, jednonawowy, z wyraźnie wydzielonymi bryłami: nawy, prezbiterium, wschodniej apsydy, obecnie zakrystii, wieży, kruchty od strony południowej. Zachował się w kruchcie portal z okresu budowy, nosi on na łuku archiwolty datę 1592, który jednakże mógł w trakcie remontów ulec dyslokacji. Na uwagę zwracają drewniane wykończenia stropów - sklepień nawy i prezbiterium (beczkowe), pokryte deseczkami z polichromią malowaną temperami. Nawę obiegają z trzech stron dwukondygnacyjne, drewniane empory bogato rzeźbione i polichromowane. Zachował się prospekt organowy Schlaga ze Świdnicy z 1851 r. na chórze muzycznym. W dzwonnicy, z trzech dzwonów, do dziś istnieje tylko najmniejszy z nich, fundowany w 1597 r. przez Annę Barbarę von Seidlitz. Kościół rędziński na przestrzeni wieków służył na przemian protestantom lub katolikom, bądź też - jak miało to miejsce po roku 1818 do 1849 – używany był przez obydwie konfesje.

• **ZESPÓŁ PAŁACOWO-PARKOWY W PISARZOWICACH** – cały kompleks po wojnie stał się własnością PGR-u. W latach 70-tych przeprowadzono remont budynku. Obecnie przywracany do swojej świetności przez prywatnych właścicieli.

Pałac datuje się na początek XIX w. W 1840 r. posiadłość stanowiła własność H. W. M. von Crauss und Krausendorf. 1870 r. cała wieś wraz z majątkiem należała do majora von Thielau i jego siostry .

Obiekt w stylu klasycystycznym, dwukondygnacyjny, na planie prostokąta z 11-osiową frontową elewacją gdzie akcent pada na trzyosiowy portyk. Cały budynek pokryty jest czterospadowym dachem, przykrytym łupkiem oraz eternitem. W pałacu znajduje się skromny portal wejściowy, większość okien jest prostokątną w opaskach tylko okna sieni są półkolisty. Pałacowa elewacja akcentowana została lizenami w tynku.

Pałac otacza park o powierzchni pół hektara, w którym znajduje się jesion wyniosły o obwodzie 5,4 m – pomnik przyrody. Występuje tam wiele krzewów takich jak różaneczniki.

• **ZAŁOŻENIE PAŁACOWO-PARKOWE W SZAROCINIE** – powstałe w XVII w. Obiekt na przestrzeni lat był wielokrotnie przebudowywany i rozbudowywany. Większe przekształcenia miały miejsce w XVIII i XIX w. W dwudziestym stuleciu kilkakrotnie przeprowadzono remont budynku: w 1977 r., 1985 r. i w latach 1991-1992 (po pożarze z 1990 r.). Pałac murowany, potynkowany wzniesiony na planie prostokąta, trzykondygnacyjny, nakryty wysokim dachem czterospadowym z nowszymi powiekami. Fasada siedmioosiowa, z centralnie położonym głównym wejściem do budynku ozdobionym balkonowym barokowym portalem. Od strony parku do budynku dostawiono dwa niższe ryzality. Elewacje pozbawione większości ozdobnych detali, jedynie fasada zachowała część empirowych dekoracji. Część okien w pozostałych elewacjach w prostych obramowaniach. W niektórych pomieszczeniach pałacu przetrwały sufity fasetowe i sztukaterie pochodzące z XVIII w. Wewnątrz pałacu, na stropach w reprezentacyjnych salach na pierwszym piętrze zachował się cykl figuralnych dekoracji sztukatorskich, o modnej w końcu XVIII w. tematyce dworsko-pasterskiej. Budynek otacza park krajobrazowy o powierzchni 4,93 ha. Ponadto niedaleko kościoła filialnego w Raszowie znajdziemy zespół renesansowych i manierystycznych, kamiennych nagrobków, które znajdują się w kaplicy grobowej Schaffgotschów. Grobowiec ten składa się z kaplicy umieszczonej w centrum oraz dwóch podwójnych tumb z 1565 i z 1572 r. które przedstawiają pełno – postaciowe zmarłych, spoczywających na płycie wierzchniej. Na ścianach kaplicy oraz w prezbiterium znajduje się jeszcze kilkanaście płyt epitafijnych z przedstawieniami zmarłych oraz inskrypcje.

• **WAPIENNIK W LESZCZYŃCU** – piec wapienniczy, który pochodzi z XIX w. Służył do uzyskiwania wapna palonego używanego np. do odkwaszania gleby. Piec z okolicznych ciosów kamiennych, na planie sześciokąta gdzie ściany pochylone są do wewnątrz.

Wapiennik znajduje się w dobrym stanie, położony jest w górnej części wsi Leszczyniec pomiędzy Bobrzakiem (839 m n.p.m.), a Wilkowyją (724 m n.p.m.) w dolinie potoku Wilczyniec.

• TYPY ZABUDOWY

Zasób zabytkowy gminy Kamienna Góra jest zdominowany przez dwa główne typy XIX-wiecznej zabudowy murowanej. Pierwszym są domy o funkcji mieszanej, łączącej w obrębie jednej nieruchomości funkcje mieszkalne oraz gospodarcze. Posiadają one zwartą, jednokondygnacyjną bryłę w konstrukcji przysłupowej, przykrytą stromym dachem dwuspadowym. Drugim typem są zagrody, w których funkcja mieszkalna i gospodarcza są podzielone pomiędzy skupione wokół prostokątnego placu budynki. Domy mieszkalne zbliżone są charakterystyką do pierwszego typu zabudowy z funkcją mieszaną – jedno lub dwukondygnacyjne, o zwartej bryle przykrytej dwuspadowym dachem i oszczędnych detalach architektonicznych, występujących najczęściej pod postacią gzymsów, elementów boniowania (wokół okien, drzwi), czy przybudówek gankowych. Zabudowania gospodarcze w swojej formie są znacznie oszczędniejsze, z małą ilością detali i dwukondygnacyjną bryłą przykrytą dwuspadowym dachem o delikatnych spadach.

Poza powszechną zabudową mieszkalną i gospodarczą, zasób gminy obfituje w interesujące obiekty architektury sakralnej (np. Krzeszów, Krzeszówek, Raszów, Rędziny), a także pojedyncze ślady założeń pałacowo-parkowych (np. w Kochanowie, Pisarzowicach, Rędzinach czy Szarocinie).

W gminie dominuje ulicowa zabudowa poszczególnych miejscowości, charakterystyczna dla wsi sudeckiej, niekiedy zbliżona kształtem do wsi łańcuchowej (leśno-łanowej), które były zakładane na Dolnym Śląsku na tzw. prawie niemieckim. Kształt i lokalizacja miejscowości jest ściśle związana z rozmieszczeniem cieków wodnych oraz ukształtowaniem terenu (szczególnie w przypadku typowo górskiego Czarnowa). Od reguły odbiega jedynie Krzeszów, gdzie zespół opactwa cysterskiego wpłynęły na wykształcenie się zabudowy placowej z wielodrożnym układem ulic.

5.4. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze Gminy Kamienna Góra nie występują parki kulturowe, nie wpisano obiektów na Listę Skarbów Dziedzictwa, natomiast występują pozostałe formy ochrony zabytków.

5.4.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie Gminy Kamienna Góra znajduje się 46 zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków, (Tabela nr 1) Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie gminy. Obiekty te objęte są wszelkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim – rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszelkie działania podejmowane przy tego typu obiektach wymagają pisemnego pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków na terenie Gminy Kamienna Góra

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ADRES	REJESTR ZABYTKÓW	DATA REJESTRU
1	Jawiszów	Dom mieszkalny	36	1010/J	11.01.1990
2	Kochanów	Kościół filialny pw. św. Mateusza		A/2058/912	31.12.1961
3	Kochanów	Plebania, ob. dom mieszkalny	95	1445	18.10.1965
4	Kochanów	Kuźnia ob. dom mieszkalny	dz. nr 2/20, nr 4	441	16.06.1959
5	Krzeszów	Kościół filialny pw. św. Wawrzyńca		A/1976/829	27.12.1960
6	Krzeszów	Plebania w zespole kościelnym		A/2150/1285/J	20.10.1997
7	Krzeszów	Zespół budowlany klasztoru dawnego opactwa cystersów	Plac Jana Pawła II	204/A/04/1-13	12.01.2004
8	Krzeszów	Kościół pomocniczy pw. św. Józefa w zespole klasztoru	Plac Jana Pawła II 2	A/2056/913	31.07.1961
9	Krzeszów	Kościół klasztoru pw. Wniebowzięcia NMP w zespole klasztoru	Plac Jana Pawła II 4	A/1989/489	20.02.1959
10	Krzeszów	Mauzoleum Piastów świdnickich w zespole klasztoru	Plac Jana Pawła II 4	A/1989/489	20.02.1959
11	Krzeszów	Klasztor cystersów, ob. benedyktynek w zespole klasztoru	Plac Jana Pawła II 5	A/1989/489	20.02.1959
12	Krzeszów	budynek gospodarczy, d. plebania kościoła św. Józefa Oblubieńca, ob. dom obsługi pielgrzyma	dz. nr 679/1, Plac Jana Pawła II 3	A /2057/633	23.11.1959
13	Krzeszów	Budynek administracyjny, ob. mieszkalny w zespole klasztoru	M. Willmanna 3	204/A/04/1-13	12.01.2004
14	Krzeszów	Budynek gospodarczy, d. wozownia w zespole klasztoru	obok M. Willmanna 3	204/A/04/1-13	12.01.2004
15	Krzeszów	Budynek mieszkalno-gospodarczy, tzw. Długi Dom w zespole klasztoru	Dz. nr 681	204/A/04/1-13	12.01.2004
16	Krzeszów	Budynek mieszkalno-gospodarczy w zespole klasztoru	Świętego Józefa 3	204/A/04/1-13	12.01.2004
17	Krzeszów	Budynek mieszkalny w zespole klasztoru	Świętego Józefa 5	204/A/04/1-13	12.01.2004
18	Krzeszów	Budynek mieszkalny w zespole klasztoru	Świętego Józefa 6	204/A/04/1-13	12.01.2004
19	Krzeszów	Cmentarz klasztoru z murem		204/A/04/1-13	12.01.2004
20	Krzeszów	Budynek pomocniczy, ob. punkt obsługi pielgrzymów w zespole klasztoru		204/A/04/1-13	12.01.2004
21	Krzeszów	Fragment muru klasztoru w zespole		204/A/04/1-13	12.01.2004
22	Krzeszów	Brama główna zespołu klasztoru		204/A/04/1-13	12.01.2004
23	Krzeszów	Brama ogrodu klasztoru w zespole		204/A/04/1-13	12.01.2004
24	Krzeszów	Kaplica południowo-zachodnia przy murze w zespole klasztoru		204/A/04/1-13	12.01.2004
25	Krzeszów	Kaplica południowo-wschodnia przy murze w zespole klasztoru		204/A/04/1-13	12.01.2004
26	Krzeszów	Dom Opata w zespole opactwa cystersów, ob. Dom Pielgrzyma w zespole klasztoru		A/5489/588	25.08.1959
27	Krzeszów	Oficyna przyklasztorna (d. gospoda klasztoru), ob. restauracja i hotel	M. Willmanna 7	86/A/02	18.04.2002

		w zespole klasztornym			
28	Krzeszów	Ogród wewnątrz klasztornego wirydarza		A/2151/944/J	15.03.1989
29	Krzeszów	Otoczenie zespołu budowlanego klasztornego	działki 668, 669, 670, 675, 698, 700, 701, 731	204/A/04/1-13	12.01.2004
30	Krzeszów	Zespół 25 kaplic Kalwarii		A/5488/589	25.08.1959
31	Krzeszów	Pawilon Opata (tzw. pawilon na wodzie) w zespole opactwa	Betlejemska	203/A/03	3.09.2003
32	Krzeszów	Kaplica Groty Narodzenia Pańskiego	Betlejemska	319/A/04	15.07.2004
33	Krzeszów	Budynek mieszkalny i pensjonat	Betlejemska 68	1136/J	10.05.1993
34	Leszczyniec	Kościół paraf. pw. św. Bartłomieja wraz z cmentarzem		A/2139/1170/J	14.07.1994
35	Leszczyniec	cmentarz		A/2139/1170/J	14.07.1994
36	Leszczyniec	D. kościół ewangelicki, ob. cmentarny		A/2138/1171/J	19.07.1994
37	Leszczyniec	Wapiennik	dz. nr 10/1	A/6018	10.08.2016
38	Pisarzowice	Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP	83	A/2061/830	27.12.1960
39	Pisarzowice	Pałac		717/J	13.04.1982
40	Pisarzowice	Park pałacowy		633/J	03.04.1980
41	Przedwojów	Kościół parafialny pw. Józefa Oblubieńca		64/A/01	20.11.2001
42	Raszów	Kościół filialny Niepokalanego Poczęcia NMP		1452	23.11.1965
43	Raszów	Park dworski		604/J	04.02.1980
44	Rędziny	Kościół filialny pw. Narodzenia NMP		A/2172/781/J	01.06.1982
45	Szarocin	Pałac		511/J	02.01.1978
46	Szarocin	Park przypałacowy		512/J	02.01.1978

5.4.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zabytki ruchome to przede wszystkim obiekty wchodzące w skład wyposażenia kościołów i kaplic. Zasoby sztuki sakralnej obejmują wszystkie kategorie zabytków: malarstwo, rzeźbę oraz rzemiosło artystyczne z całym jego zróżnicowaniem (złotnictwo, sprzęty stolarskie, tkaniny, szkło, witrażownictwo, ludwisarstwo). Zabytki ruchome to również elementy wystroju budowli, posiadające cechy indywidualnych wytworów artystycznych lub rzemieślniczych. Należą do nich m.in.: rzeźby, płaskorzeźby, polichromie naścienne lub stropowe, mozaiki, sztukaterie i różnego rodzaju detal architektoniczny. Za zabytki ruchome uznaje się także obiekty małej architektury, wykazujące wysoki poziom warsztatu artystycznego lub rzemieślniczego, dokumentujący historyczne trendy, np.: rzeźby ogrodowe, pomniki, obeliski, słupy, krzyże i kapliczki przydrożne, nagrobki.

Zasób zabytków ruchomych na terenie Gminy Kamienna Góra tworzą wyposażenia zabytkowych świątyń – w Krzeszowie, Krzeszówku, Leszczynku, Pisarzowicach, Przedbojowie, Raszowie i Rędzinach. Do rejestru zabytków ruchomych wpisano także dwie kapliczki przydrożne. Ze względów bezpieczeństwa nie publikuje się danych dotyczących tych obiektów.

5.4.3. Pomnik historii

Pomnik historii to jedna z pięciu form ochrony zabytków wymienionych w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003 r. Terminem tym określa się zabytek nieruchomy o szczególnym znaczeniu dla kultury. Rangę pomnika historii podkreśla fakt, że jest on ustanawiany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej specjalnym rozporządzeniem na wniosek Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W treści prezydenckiego rozporządzenia wyszczególnia się cechy danego zabytku świadczące o jego najwyższej wartości, określa się precyzyjnie jego granice i zamieszcza schematyczną mapkę obiektu.

Wśród 81 ustanowionych pomników historii jest „**Krzeszów - opactwo cystersów**” **został uznany za Pomnik Historii rozporządzeniem Prezydenta RP z 14 kwietnia 2004 r. (Dz. U. 2004 nr 102 poz. 1057)**. Zespół został omówiony szerzej powyżej, w rozdziale 5.3.

5.4.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków – miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w MPZP dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalanego w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m.in. przy sporządzaniu MPZP. W planach w szczególności:

- 1) uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;
- 4) uwzględnia się ochronę:
 - zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
 - innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
 - parków kulturowych;
- 5) uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami;
- 6) w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Zgodnie z powyższym, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego Gminy Kamienna Góra, jako akty prawa miejscowego, stanowią podstawę planowania przestrzennego. Mają one wiążące nadrzędne znaczenie dla gospodarki nieruchomościami. W obowiązujących miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego uwzględniono się zasady ochrony dziedzictwa kulturowego, w tym zabytków oraz ochrony krajobrazowych wartości terenu.

Tabela nr 2. Spis obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego Gminy Kamienna Góra

LP.	NUMER UCHWAŁY RADY GMINY KAMIENNA GÓRA, DATA PODJĘCIA	OBSZAR OBJĘTY OPRACOWANIEM
1	XIII/48/97 z dn. 26.11.1997	Krzeszów, dz.nr 848/1, 848/2
2	V/23/98 z dn. 26.05.1998 Dz. U. Woj. Jelen. 1998.33.56	Krzeszów, dz.nr 861/2, 860/3, 859/2, 858/2, 853/2, 847
3	V/24/98 z dn. 26.05.1998 Dz. U. Woj. Jelen. 1998.33.56	Czarnów dz. 16 Janiszów - obszar wg załącznika graficznego nr 3 do uchwały Jawiszów - obszar wg załącznika graficznego nr 3 do uchwały Ogorzelec dz. 19, 246/8, 246/12, 259, 520/1, 255, 246/6, 246/10
4	III/10/01 z dn. 29.03.2001 Dz. U. Woj. Dol. 2001.59.704	Krzeszów, dz. 1023
5	IV/20/01 z dn. 26.04.2001 Dz. U. Woj. Dol. 2001.63.779	teren górniczy "Krzeszówek"
6	X/43/01 z dn. 25.10.2001 Dz. U. Woj. Dol. 2001.161.2261	Kochanów dz. 227/10, 227/11 Krzeszów dz. 441, 424/2, 443/1,466,468, cz. 461,456 Krzeszówek dz. 80, 78/1, 90/1, cz. 89/1 Pisarzowice dz. 628 Czadrów dz. 386/5, 286/8
7	V/28/03 z dn. 27.03.2003 Dz. U. Woj. Dol. 2001.63.77	Pisarzowice - obszar wg załącznika graficznego nr 2, 3 do uchwały Czarnów - obszar wg załącznika graficznego nr 4 do uchwały Krzeszów - obszar wg załącznika graficznego nr 5 do uchwały Ogorzelec - obszar wg załącznika graficznego nr 6 do uchwały Olszyny - obszar wg załącznika graficznego nr 7 do uchwały
8	VI/40/03 z dn. 24.04.2003 Dz. U. Woj. Dol. 2003.77.1654	Krzeszów - obszar wg załącznika graficznego do uchwały, Specjalna Strefa Ekonomiczna Małej i Średniej Przedsiębiorczości
9	XX/87/08 z dn. 27.02.2008 Dz. U. Woj. Dol. 2008.104.1224	Krzeszów - obszar wg załącznika graficznego do uchwały
10	XLII/192/09 z dn. 30.12.2009 Dz. U. Woj. Dol. 2010.59.909	Krzeszów - zmiana planu SSE
11	XXXVII/188/13 z dn. 28.08.2013 Dz. U. Woj. Dol. 2013.4929	teren górniczy "Ogorzelec IV" wraz z terenami sąsiednimi
12	XXX/173/13 z dn.29.05.2013 Dz. U. Woj. Dol. 2013. 048	teren górniczy "Rędziny I"
13	XXX/178/13 z dn. 29.05.2013 Dz. U. Woj. Dol. 2013.5563	teren górniczy "Ogorzelec III"
14	XXXIV/200/13 z dn. 30.10.2013 Dz. U. Woj. Dol. 2013.5861	miejsowość Rędziny
15	XXXVI/209/13 z dn. 30.12.2013 Dz. U. Woj. Dol. 2014.961	miejsowość Lipienica
16	XXXVI/210/13 z dn. 30.12.2013 Dz. U. Woj. Dol. 2014.960	miejsowość Przedwojów
17	NR XXV/156/16 z dn. 28.09.2016 Dz. Urz. Woj. Dol.2016.4531	Rędziny w granicach działek 49/4, 138, 124/4
18	NR XXV/155/16 z dn. 28.09.2016 Dz. Urz. Woj. Dol.2016.4530	zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów w miejscowości Rędziny
19	NR XXVIII/177/16 z dn. 28.09.2016 Dz. Urz. Woj. Dol.2017.314	Czadrów, w granicach działek nr 386/8 i 386/5
20	NR XXI/117/20 z dn. 31.08.2020 Dz. Urz. Woj. Dol.2020.4668	miejsowość Ptaszków
21	NR XXI/116/20 z dn. 31.08.2020 Dz. Urz. Woj. Dol.2020.4668	miejsowość Krzeszów
22	NR XXXI/177/21 z dn. 26.05.2021 Dz. Urz. Woj. Dol.2021.2754	miejsowość Czarnów
23	NR XXXI/178/21 z dn. 26.05.2021 Dz. Urz. Woj. Dol.2021.2755	miejsowość Janiszów
24	NR XXXI/179/21 z dn. 26.05.2021	miejsowość Krzeszów

	Dz. Urz. Woj. Dol.2021.2756	
25	NR XXXIII/192/21 z dn. 14.07.2021 Dz. Urz. Woj. Dol.2021.3529	miejsowość Olszyny teren górniczy
26	NR XLVII/301/22 z dn. 28.09.2022 Dz. Urz. Woj. Dol.2022.4800	miejsowość Ogorzelec
27	NR XLVII/302/22 z dn. 28.09.2022 Dz. Urz. Woj. Dol.2022.4801	miejsowość Pisarzowice
28	NR XLVII/303/22 z dn. 28.09.2022 Dz. Urz. Woj. Dol.2022.4802	miejsowość Raszków

W opracowaniu są dwa miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego:

- Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu górniczego "RĘDZINY I", zatwierdzonego Uchwałą Nr XXX/173/13 Rady Gminy Kamienna Góra z dnia 29.05.2013 r.
- Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla miejscowości Rędziny, zatwierdzonego Uchwałą Nr XXXIV/200/13 Rady Gminy Kamienna Góra z dnia 30.10.2013 r.

Ponadto w planach na ten rok i kolejny jest:

- zmiana miejscowego planu zagospodarowania w Rędzinach (Uchwała nr XXXIV/200/13 Rady Gminy Kamienna Góra z dnia 30 października 2013 r., ws. uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla miejscowości Rędziny)
- zmiana miejscowego planu zagospodarowania w Przedwojowie (Uchwała nr XXXVI/209/13 Rady Gminy Kamienna Góra z dnia 30 grudnia 2013 r., ws. uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego na obszarze gminy Kamienna Góra (dla m. Przedwojów).

5.5. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru,
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Szczegółowe wytyczne na temat opracowania i prowadzenia gminnej ewidencji zabytków zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 r., Nr 113, poz. 661) oraz Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniającym ww. rozporządzenie oraz Obwieszczeniu Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 20 listopada 2020 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. 2021 poz. 56).

Konsekwencją ujęcia obiektów lub obszarów niewpisanych do rejestru zabytków w gminnej ewidencji zabytków jest obowiązek uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków planowanych przy nich

działań za pośrednictwem właściwego organu gminy lub organu administracji architektoniczno-budowlanej. Uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków w odniesieniu do ww. ustawy obiektów prowadzone są na etapie wydania decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (art. 53. ust. 4 pkt 2, art. 60 ust. 1 ustawy z dnia 27 marca 2003 r.) oraz na etapie wydania decyzji o pozwoleniu na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego (art. 39 ust. 3 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane). Ponadto właściciele lub posiadacze zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków mają obowiązek zawiadomienia wojewódzkiego konserwatora zabytków o wszelkich zagrożeniach, niekorzystnych zmianach oraz o zmianie stanu prawnego zabytku. Mają też obowiązek uczestniczenia w kosztach badań archeologicznych prowadzonych na swoim terenie.

Zawiadomienie o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków umieszcza się na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej do czasu zamieszczenia informacji odpowiednio o włączeniu karty adresowej zabytku, o włączeniu nowej karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo o wyłączeniu karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków. Ponadto Wójt (burmistrz, prezydent miasta) o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków zawiadamia właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości lub rzeczy ruchomej, która przestała być zabytkiem, na co najmniej 14 dni przed planowanym terminem włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo wyłączenia tej karty z gminnej ewidencji zabytków.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zmieniona w 2010 r. istotnie wzmacnia rangę gminnej ewidencji zabytków, poprzez między innymi obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków projektów decyzji o ustaleniu o warunków zabudowy i zagospodarowania terenu (WZIZT) oraz projektów budowlanych dotyczących obiektów ujętych między innymi w gminnej ewidencji zabytków.

Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podstawą do sporządzania programów opieki jest gminna ewidencja zabytków.

Gminna ewidencja zabytków gminy Kamienna Góra została założona w 2015 r., zaktualizowana w 2016 r. Zarządzeniem nr 10/2016 Wójta Gminy Kamienna Góra z dnia 22 marca 2016 r. w sprawie wprowadzenia gminnej ewidencji zabytków Gminy Kamienna Góra, ze zmianą wprowadzoną Zarządzeniem nr 68/2022 Wójta Gminy Kamienna Góra z dnia 8 listopada 2022 r. w sprawie włączenia nowej karty adresowej zabytku nieruchomości, niewpisanego do rejestru zabytków, do gminnej ewidencji zabytków Gminy Kamienna Góra. Spis obiektów ujętych w GEZ zawierają Załącznik nr 1 i nr 2.

Ewidencja jest dokumentem otwartym – powinna być stale weryfikowana i aktualizowana. Dotyczy to także włączania nowych obiektów do GEZ.

Gmina Kamienna Góra jest właścicielem (posiada tytuł prawny) 35 obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Gmina jako właściciel tych obiektów jest ustawowo zobligowana do opieki nad tymi obiektami: utrzymywania w dobrym stanie technicznym, przeprowadzania remontów i bieżących konserwacji.

Tabela nr 3. Wykaz obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków będących własnością lub współwłasnością Gminy Kamienna Góra

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	NR	FORMA UDZIAŁU GMINY WE WŁASNOŚCI
1	Dębrznik	Dom mieszkalny	18	Własność gminy
2	Dębrznik	Szkoła	34	Własność gminy
3	Gorzyszów	Dom mieszkalny	49	własność gminy
4	Gorzyszów	Dom mieszkalny	51	Własność gminy
5	Gorzyszów	Dom mieszkalny	113	Własność gminy
6	Janiszów	Dom mieszkalny	13	Własność gminy
7	Janiszów	Dom mieszkalny	53	Wspólnota mieszkaniowa z % udziałem gminy
8	Janiszów	Remiza	100	Własność gminy
9	Jawiszów	Dom mieszkalny	1	Własność gminy
10	Jawiszów	Dom mieszkalny	23	Wspólnota mieszkaniowa z % udziałem gminy
11	Jawiszów	Remiza	dz. nr 236	Własność gminy
12	Krzeszów	Pawilon Opata (tzw. pawilon na wodzie) w zespole opactwa ul. Betlejemska		Własność gminy
13	Krzeszów	Dom mieszkalno-usługowy Kalwaria	1 a	Własność gminy
14	Krzeszów	Dom mieszkalny, ul. Św. Józefa	5	Własność gminy
15	Krzeszów	Dom mieszkalny Michała Willmanna	9	Własność gminy
16	Leszczyniec	Remiza	13	Własność gminy
17	Leszczyniec	Szkoła	100	Własność gminy
18	Ogorzelec	Dom mieszkalny	25	Wspólnota mieszkaniowa z % udziałem gminy
19	Ogorzelec	Dom mieszkalny	66	Wspólnota mieszkaniowa z % udziałem gminy
20	Olszyny	Dom mieszkalny	8	Własność gminy
21	Pisarzowice	Dom kultury	72	Własność gminy
22	Pisarzowice	Szkoła	73	Własność gminy
23	Pisarzowice	Dom mieszkalny	77	Własność gminy
24	Pisarzowice	Dom mieszkalny-straż, Oficyna I	158	Własność gminy
25	Pisarzowice	Dom mieszkalny, Oficyna II	160	Własność gminy
26	Ptaszków	Ujęcie wody		Własność gminy
27	Ptaszków	Dom mieszkalny	5	Wspólnota mieszkaniowa z % udziałem gminy
28	Ptaszków	Szkoła	49	Własność gminy
29	Ptaszków	Dom mieszkalny, d. gościniec	52	Wspólnota mieszkaniowa z % udziałem gminy
30	Ptaszków	Remiza	100	Własność gminy
31	Szarocin	Dom mieszkalny	70	Wspólnota mieszkaniowa z % udziałem gminy
32	Szarocin	Dom mieszkalny	80	Wspólnota mieszkaniowa z % udziałem gminy
33	Szarocin	Dom mieszkalny	110	Wspólnota mieszkaniowa z % udziałem gminy
34	Szarocin	Dom mieszkalny	53	Własność gminy
35	Szarocin	Szkoła	53a	Własność gminy

5.5.1. Stanowska archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków

Zgodnie z art. 3 pkt. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytkiem archeologicznym jest zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem.

Przedmiotem ochrony są zatem nie tylko poszczególne wytwory człowieka, ale i ich kulturowy kontekst – razem tworzą integralną całość, w terminologii naukowej zwaną stanowiskiem archeologicznym. Wydzielony wytwór określa się natomiast mianem artefaktu. Stanowiskiem archeologicznym jest obszar występowania archeologicznych zabytków nieruchomych i ruchomych jako spójnej całości, zaś artefaktem jest wydzielony, indywidualny zabytek ruchomy, np. pozyskany w trakcie badań archeologicznych. Wzajemne powiązanie przestrzenne poszczególnych nieruchomych i ruchomych części stanowiska archeologicznego stanowi właściwą, oryginalną i niepowtarzalną substancję zabytku archeologicznego.

Środowisko kulturowe Gminy Kamienna Góra zawiera zewidencjonowane stanowiska archeologiczne datowane od epoki kamienia oraz średniowiecza. Stanowiska zewidencjonowano w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP 86-18, 86-19, 87-18, 87- 19, 88-19, 88-20, 89-19). Dominujący udział stanowią stanowiska z okresu średniowiecza, na które składają się przede wszystkim osady oraz ślady osadnicze z tych okresów. Na terenie gminy odnotowano również występowanie pojedynczych śladów osadniczych z epoki kamienia i neolitu. Rozmieszczenie stanowisk występuje przeważnie wzdłuż cieków wodnych i na terenie przebiegających przez obszar gminy ciągów komunikacyjnych.

Poszczególne zasady ochrony stanowisk archeologicznych są doprecyzowane w procesie formułowania ustaleń miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, z uwzględnieniem indywidualnej specyfiki danego stanowiska archeologicznego oraz przy rozpoznaniu możliwych dla niego zagrożeń. Przepisy te należy ująć w postaci nakazów, zakazów, dopuszczeń i ograniczeń w użytkowaniu terenów, zgodnie z wytycznymi rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (Dz. U. z 2021 r. poz. 2404). Dla nowych procedur zgodnie z Rozporządzeniem z dnia 17 grudnia 2021 r. Ministra Rozwoju i Technologii w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (Dz. U. z 2021 r. poz. 2404). Ponadto zapisy planu muszą spełniać wymogi norm prawnych ustalone w rozporządzeniu Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (t. j. Dz. U. z 2016 r. poz. 283).

Nie wyklucza się odkrycia w przyszłości kolejnych stanowisk archeologicznych (zwłaszcza w wyniku nowych badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski), które należy uwzględnić na dalszym etapie procesu planowania przestrzennego, pomimo ich braku w studium.

Ochrona właściwa zabytkom archeologicznym powinna być przypisana również do zabytkowych układów urbanistycznych i ruralistycznych historycznych miast i wsi, nawet jeśli nie zostały one osobno ujęte w ewidencji zabytków archeologicznych. Obszary te z natury rzeczy spełniają kryterium zabytku archeologicznego przewidzianego w art. 6 ust. 1 pkt 3 lit. a ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tj. pozostałości terenowej historycznego osadnictwa. W tym przypadku z reguły dopuszczone może być zagospodarowanie wynikające z potrzeb zabudowy; obszar ciągłego osadnictwa historycznego podlega bowiem nieustannemu rozwojowi aż do czasów współczesnych i bezzasadne jest hamowanie tego procesu. Natomiast ze względu na zagrożenie dla substancji nawarstwień kulturowych, jakie niesie ze sobą naruszanie struktury gruntu, wszelkie zamierzenia budowlane na obszarze historycznego miasta powinny być objęte obowiązkiem przeprowadzenia niezbędnych badań archeologicznych. Realizacja wszelkich inwestycji na obszarach zidentyfikowanych stanowisk archeologicznych wymaga pozwolenia organu ochrony zabytków oraz zapewnienia badań archeologicznych, w zakresie wyznaczonym przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – art. 31. ustawy o ochronie zabytków.

Prowadzenie poszukiwań zabytków bez pozwolenia jest przestępstwem ściganym z urzędu – art. 36 ust. 1 pkt. 12 ustawy o ochronie zabytków. Znalazcy przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest zabytkiem, jest obowiązany wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot;

zabezpieczyć, przy użyciu dostępnych środków, ten przedmiot i miejsce jego odkrycia; niezwłocznie zawiadomić o tym właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta).

Dla wszystkich stanowisk archeologicznych przeznaczonych do trwałego zachowania sugerowanym docelowym przeznaczeniem terenu jest utworzenie obszaru zieleni urządzonej, zwłaszcza niskiej (głównie dla stanowisk archeologicznych o własnej formie terenowej), ewentualnie użytku zielonego (dla stanowisk archeologicznych płaskich). Rozrost systemu korzennego dużych drzew uszkadza bowiem nawarstwienia kulturowe oraz obiekty i ruchome zabytki archeologiczne. W przypadku stanowisk archeologicznych znajdujących się na terenach leśnych, należy sformułować zasady prowadzenia gospodarki leśnej uwzględniające potrzebę ochrony zabytku.

W przypadku, gdy obszar stanowiska archeologicznego o własnej formie terenowej lub wpisanego do rejestru zabytków objęty został miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego dopuszczającym zainwestowanie lub zagospodarowanie, należy dążyć do zmiany tego planu, aby wyeliminować lub zminimalizować zagrożenie dla zabytku. Szczególny priorytet należy przyznać stanowiskom archeologicznym o własnej formie terenowej, z obszarów których należy usuwać wszelkie funkcje stwarzające zagrożenie dla substancji zabytku.

W przypadku kolizji z wszystkimi stanowiskami archeologicznymi należy wprowadzić zapisy umożliwiające przeprowadzenie niezbędnych badań archeologicznych zagrożonych zniszczeniem, na które należy uzyskać pozwolenie od wojewódzkiego konserwatora zabytków.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy – analiza SWOT

Analiza SWOT stanowi jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji wspólnoty samorządowej w konkretnym aspekcie. Stanowi użyteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju. Jej nazwa to skrót od pierwszych liter angielskich słów, stanowiących jednocześnie pola przyporządkowania czynników mogących mieć wpływ na powodzenie planu strategicznego – silne strony, słabe strony, szanse i zagrożenia.

Czynniki rozwoju podzielić można – ze względu na ich pochodzenie – na wewnętrzne, na które społeczność lokalna ma wpływ (silne i słabe strony), oraz na czynniki zewnętrzne – umiejscowione w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia), na które społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu. Jednocześnie czynniki te można podzielić według kryterium charakteru wpływu na społeczność lokalną, dzięki czemu wyróżnić można czynniki: pozytywne, czyli atuty i szanse, oraz negatywne, czyli słabości i zagrożenia.

Zasób zabytków i cennych krajobrazów kulturowych w Gminie Kamienna Góra jest poważny i charakteryzuje się dużym potencjałem, tak w sferze kulturowej, jak i gospodarczej. Jest to zasób zachowany w czytelnych i zwartych zespołach oraz w postaci pojedynczych obiektów rozsianych wśród współczesnego zainwestowania terenu.

Stan zachowania zasobu kulturowego gminy jest zróżnicowany. Wielką szansę generuje fakt, iż nie ma w granicach gminy większych dominant negatywnych, degradujących w znaczącym stopniu krajobraz kulturowy. Krajobraz ten jest zachowany, jako czytelny, harmonijny i nasycony walorami przyrodniczo-historycznymi.

Na stan zachowania substancji zabytkowej mają wpływ następujące czynniki: prawo własności, sprawowanie opieki i ochrony w interesie społecznym i rozumienie owego interesu, akceptacja społeczna oraz źródła i zakres finansowania, organizacja działań i wreszcie kompetencje wykonawców oraz skuteczność nadzoru konserwatorskiego i egzekucji przepisów z zakresu ochrony zabytków.

Samorząd gminny może oddziaływać szczególnie w zakresie kształtowania opinii społecznej, wskazywania potrzeb i możliwości działań oraz inicjowania i nadzorowania konkretnych przedsięwzięć.

W przypadku obiektów, które stanowią własność osób fizycznych lub prawnych inicjatywy gminy mogą być tylko pomostem do współpracy z właścicielami, którzy faktycznie i prawnie odpowiadają za stan zabytków.

Gmina Kamienna Góra dysponuje sprawnymi narzędziami w postaci prawa miejscowego (miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego), które mogą zapobiegać degradacji dziedzictwa kulturowego w skali inwestycji i współczesnych ingerencji. W skali niezbędnych działań zachowawczych – remontowo konserwatorskich gmina może być tylko partnerem dla osób i podmiotów władających obiektami. Funkcjonujący w gminie system zachęty w postaci możliwości dofinansowania prac konserwatorskich przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków i ujętych w gminnej ewidencji zabytków jest modelowym przykładem otwierania możliwości współpracy prywatno-publicznej w imię dobrze rozumianego interesu zbiorowości. W skrajnych, negatywnych przypadkach, gmina może podejmować interwencje prawne za pośrednictwem wojewódzkiego urzędu ochrony zabytków i nadzoru budowlanego.

W Tabeli nr 4 zostały przedstawione silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dotyczące zasobu zabytkowego, warunków dla realizacji działań w zakresie inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac budowlanych w odniesieniu do nieruchomości zabytkowych, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego dla rozwoju Gminy Kamienna Góra.

Tabela nr 4. Analiza SWOT

CZYNNIKI WEWNĘTRZNE I ZEWNĘTRZNE MAJĄCE WPŁYW NA DZIEDZICTWO KULTUROWE KAMIENNA GÓRA	
SILNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • Krzeszowskie Opactwo Cystersów – zabytek najwyższej światowej klasy o wybitnym znaczeniu historycznym, kulturowym i religijnym; • zachowane obiekty sakralne o wysokiej wartości kulturowej; • miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, obejmujące ochroną obiekty zabytkowe na terenie gminy; • uchwała w sprawie określenia zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków i obiekty znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków; • akcentowanie rozwoju turystyki z wykorzystaniem dziedzictwa kulturowego w dokumentach strategicznych gminy; • opracowana gminna ewidencja zabytków; • walory przyrodnicze gminy – obszary objęte ochroną (rezerваты, parki krajobrazowe, pomniki przyrody); • umiejętna ekspozycja obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków; • aktywność i współpraca lokalna (m.in. działalność Centrum Biblioteczno-Kulturalnego Gminy Kamienna Góra oraz licznych Stowarzyszeń); • istniejące oznakowane szlaki piesze, rowerowe 	<ul style="list-style-type: none"> • stan zachowania obiektów niektórych ujętych w gminnej ewidencji zabytków; • niewielka popularyzacja wiedzy o wartości chronionych obiektów oraz idei ochrony zabytków; • niewystarczające środki finansowe w budżecie gminy na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego; • brak lokalnej jednostki muzealno-wystawienniczej; • niezadowalająca oferta turystycznej umożliwiającej całoroczny ruch turystyczny; • słabo wykorzystany potencjał turystyki religijnej mimo nagromadzenia sporej ilości zabytków wysokiej rangi.

i konne.	
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • wzrastająca liczba właściwie przeprowadzanych prac remontowo-budowlanych przez prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych; • występowanie obiektów i zespołów zabytkowych mogących zainteresować potencjalnych turystów; • dynamicznie rozwijającą się działalność kulturalna; • rozbudowa ścieżek i tras rowerowych; • rozwój produktu regionalnego (rynek zbytu w Czechach); • modernizacja zabytkowych obiektów na terenie gminy z wykorzystaniem dotacji krajowych i unijnych; • droga S3; • opracowania strategiczne zmierzające do zrównoważenia rozwoju kultury w regionach wiejskich i realizacja wytyczonych zadań; • wspomaganie przedsięwzięć zmierzających do zachowania i kształtowania ładu przestrzennego z utrzymaniem właściwej ekspozycji obiektów zabytkowych i dostosowywaniem nowej zabudowy do wartości historycznych miejsc; • rozwój szlaków turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym; • kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych; • systematyczne opracowywanie aktualizacji dokumentów na poziomie gminy; • rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa; • wprowadzenie i egzekwowanie polityki ochrony walorów środowiska naturalnego i kształtowania przestrzennego; • możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej; • wzrost dotacji na prace z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, w tym na prace konserwatorskie i obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków. 	<ul style="list-style-type: none"> • brak realnych systematycznych zachęt dla prywatnych inwestycji w zabytki; • pogarszający się stan techniczny niektórych obiektów zabytkowych na terenie gminy; • sezonowość turystyki; • bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych; • spadek zainteresowania turystyką lokalną, w tym agroturystyką na rzecz preferowania turystyki zagranicznej; • zanik tradycji i tożsamości lokalnej, związany ze zmianą stylu życia; • działania inwestycyjne prowadzone m.in. przez prywatnych właścicieli obiektów, w których interes indywidualny inwestora jest przedkładany nad dobro społeczne, tj. dobro zabytku; • samowola budowlana – wprowadzanie elementów obcych, nowej zabudowy, np. nieprzemysłanej, niezgodnej z historyczną kolorystyką; • niedostosowanie sposobu użytkowania niektórych obiektów zabytkowych do ich charakteru; • odpływ wysoko wykwalifikowanej kadry z terenu gminy, migracja zarobkowa młodszych pokoleń i związane z tym zatrącanie więzi z regionem.

7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa główne cele GPOnZ, do których należą:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy w właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Niniejszy GPOnZ jest programem kierunkowym, uwzględniającym także założenia ogólnych planów i opracowań strategicznych, dotyczących rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy Kamienna Góra. Z drugiej strony ideą nadrzędną GPOnZ jest budowanie tożsamości kulturowej regionu i silnych związków mieszkańców z zamieszkałym przez nich terenem i jego przeszłością.

W GPOnZ wyznaczono dwa priorytety, kierunki działań wraz z zadaniami, które są kontynuacją działań określonych w Gminnym programie opieki nad zabytkami Gminy Kamienna Góra na lata 2015-2018 i na lata 2019-2022. Zostały one sformułowane w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza czteroletni okres obowiązywania GPOnZ. Możliwy jest podział realizacji zadań na podokresy w powiązaniu z ustawowym obowiązkiem złożenia po 2 latach przez władze gminy sprawozdania z częściowego wykonania GPOnZ. Wykonanie takiego sprawozdania, powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji GPOnZ, która powinna uwzględniać: wykonanie zadań, które zostały przyjęte do realizacji w czteroletnim okresie obowiązywania GPOnZ oraz efektywność ich wykonania. Sposób weryfikacji zadań został ujęty w ostatniej kolumnie w Tabeli nr 5.

Priorytety Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami:

Priorytet I. Badanie i dokumentacja zasobów dziedzictwa kulturowego zlokalizowanych na terenie Gminy Kamienna Góra oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej i oferty turystycznej.

Priorytet II. Ochrona i świadome kształtowanie spójnego krajobrazu kulturowego i ładu przestrzennego, jako element rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy Kamienna Góra.

W ramach powyższych priorytetów określono kierunki działań, które mają być uzyskane przez konkretne, przypisane do nich szczegółowe zadania.

Tabela nr 5. Zakres działań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym Gminy Kamienna Góra

KIERUNEK DZIAŁAŃ	ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Priorytet I. Badanie i dokumentacja zasobów dziedzictwa kulturowego zlokalizowanych na terenie Gminy Kamienna Góra oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej i oferty turystycznej.		
Działania organizacyjne związane z ochroną zabytków i dziedzictwa kulturowego.	Zadania dla gminnej ewidencji zabytków: 1. Zakładanie nowych kart adresowych dla zabytków dotychczas nierozpoznanych i nie uwzględnionych w ewidencji, a istotnych dla obrazu dziedzictwa kulturowego na terenie gminy; 2. Systematyczne uzupełnianie kart adresowych o uzyskane nowe dane i aktualizowanie dokumentacji fotograficznej w przypadku zmian - w wyniku rozbiórek i remontów. Wszelkie działania przy obiektach ujętych w gminnej ewidencji zabytków wymagają opiniowania, uzgodnienia lub pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (art. 39 ust. 3 ustawy prawo budowlane). Działania przy obiektach ujętych w gminnej ewidencji zabytków nie mogą wpłynąć na utratę wartości artystycznych i historycznych zabytku.	Ilość przeprowadzonych aktualizacji, czy dodano/usunięto obiekt z ewidencji, czy przyjęto zmianę Zarządzeniem dla gminnej ewidencji zabytków
	Opracowanie kart gminnej ewidencji zabytków dla stanowisk archeologicznych.	Czy opracowano karty
	Opracowanie Planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.	Czy opracowano Plan, czy aktualizowano
	Prowadzenie monitoringu możliwości pozyskiwania zewnętrznych środków finansowych, w tym również z różnych programów i inicjatyw europejskich, przeznaczonych na działania związane z ochroną dziedzictwa kulturowego.	W jakiej formie monitorowano, czy z kimś współpracowano, ilość złożonych wniosków, wartość pozyskanych funduszy
Zwiększenie świadomości kulturowej wśród dzieci i młodzieży przez jej włączenie w różne formy aktywności	Pomoc przy organizacji konkursów historycznych w oparciu o lokalne dziedzictwo kulturowe we ścisłej współpracy z m.in. Centrum Biblioteczno-Kulturalnego Gminy Kamienna Góra oraz Stowarzyszeniami.	Ilość zorganizowanych konkursów, ich tematyka, z kim współpracowano
	Upowszechnianie edukacji w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, poprzez zaangażowanie placówek oświatowych, wychowawczych oraz kościelnych w organizowanie warsztatów, pracowni, szkoleń, wykładów.	Jakie działania zaplanowano, jakie zrealizowano, z kim współpracowano
	Organizacja wycieczek krajoznawczych, rowerowych po najciekawszych miejscach gminy dla uczniów szkół podstawowych w ramach zajęć lekcyjnych.	
Tworzenie odpowiedniej infrastruktury turystycznej	Wsparcie merytoryczne w celu opracowania tablic informacyjnych zawierających podstawowe informacje na temat najbardziej wartościowych zabytków rejestrowych, które zamieszczone zostaną na zewnątrz obiektów.	Ile tablic umieszczono, gdzie, wartość przeznaczonych środków
	Wyznaczenie szlaku turystycznego promującego zabytki rejestrowe.	Czy wyznaczono szlak, jakie obiekty zostały w nim ujęte, z kim współpracowano
	Wykorzystanie obiektów zabytkowych, głównie opactwa cysterskiego w Krzeszowie, w celu tworzenia produktów	Czy powstał produkt, jaki, gdzie promowano, z kim

	turystycznych lub obsługi ruchu turystycznego.	współpracowano
	Opracowanie ulotek promujących zabytki gminy (również w formie edukacyjnej).	Czy opracowano, ilość wydanych pozycji, z kim współpracowano, wartość przeznaczonych środków
KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Priorytet II. Ochrona i świadome kształtowanie spójnego krajobrazu kulturowego i ładu przestrzennego, jako element rozwoju społeczno- gospodarczego gminy Kamienna Góra.		
Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego.	Podjęcie starań o uzyskanie funduszy zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością lub współwłasnością gminy.	Czy pozyskano środki, z jakich źródeł, na jakie obiekty, zakres prac
	Realizacja zadań własnych Gminy Kamienna Góra w kwestii poprawy stanu i utrzymania obiektów zabytkowych, będących jej własnością lub współwłasnością (Tabela nr 3).	Jakie obiekty wyznaczono do remontu, co zrealizowano, zakres działań, wartość inwestycji, czy pozyskano dofinansowanie/dotacje
	Wspieranie lub prowadzenie prac porządkowych na terenach zabytkowych parków oraz cmentarzach znajdujących się na terenie gminy, po uprzednim zaopiniowaniu zakresu prac i użytych metod z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.	Gdzie prowadzono prace, ich zakres, z kim współpracowano, wartość poniesionych środków
	Przeanalizowanie potrzeb odnowienia poszczególnych kapliczek przydrożnych, w tym tzw. kapliczek domkowych.	Jakie kapliczki wytypowano, ile wyremontowano, czy pozyskano środki zewnętrzne, w jakiej wysokości, zakres działań, wartość poniesionych środków
	Opracowywanie sprawozdań z realizacji zadań GPOnZ zgodnie z przepisami co dwa lata, następnie przedstawienie sprawozdania Radzie Miejskiej.	Czy opracowano sprawozdania, czy były prezentowane na sesji

8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

GPOnZ realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań, na rzecz osiągnięcia przyjętych kierunków działań. Podstawę instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno-prawnych, społecznych oraz finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym GPOnZ będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- **instrumenty prawne**, wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:

- wpis do rejestru zabytków,
- decyzje administracyjne z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
- ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
- ustawa Prawo budowlane,
- ustawa Prawo ochrony środowiska,
- ustawa o ochronie przyrody,
- ustawa o gospodarce nieruchomościami,
- ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej,
- ustawa o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu.

- **instrumenty finansowe:**

- udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków oraz znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, nie stanowiących własności gminy; korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje,
- współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publiczno-prywatnego” (PPP).

- **instrumenty społeczne:**

- prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego Gminy Kamienna Góra),
- edukacja kulturowa,
- pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego,
- współdziałanie z organizacjami społecznymi.

- **instrumenty koordynacji:**

- realizacja projektów i programów Gminy Kamienna Góra dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy (np. strategia rozwoju gminy, plany rozwoju lokalnego, programy ochrony środowiska przyrodniczego, koncepcje, plany rewitalizacji),
- współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków,
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego.

- **instrumenty kontrolne:**

- aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków,
- oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym Gminy Kamienna Góra
- sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji GPOnZ oraz aktualizacja GPOnZ związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania,
- monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego,
- prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji GPOnZ.

9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z obowiązującą ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega między innymi na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim, prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz utrzymaniu zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie. Finansowanie tych działań jest obowiązkiem nie tylko właściciela zabytku, lecz także każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku, a więc trwałych zarządców, użytkowników wieczystych. Dla jednostki samorządu terytorialnego posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań.

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Ważne jest, by władze gminy z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w budżecie środków przeznaczonych na realizację zapisów GPOnZ. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach. Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich lub robót budowlanych, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

• źródła krajowe:

- dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- dotacje wojewódzkie,
- dotacje gminne,
- Fundusz Termomodernizacji i Remontów,
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej,
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW),
- fundusze od fundacji,
- Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków,
- Fundusz Kościelny.

• źródła pozostałe:

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych,
- źródła pozaunijne – Mechanizm Norweski i Mechanizm Finansowy EOG.

9.1. Dotacje

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań, które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych,
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,

- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego,
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności,
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych,
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków,
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

• **Dotacje Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków** – co roku Dolnośląski Wojewódzki Konserwator Zabytków we Wrocławiu przyjmuje Zarządzenie w sprawie: udzielania przez Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków we Wrocławiu dotacji celowych z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach ruchomych i nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków. Wniosek składa się:

- 1) do dnia 30 czerwca, w którym dana dotacja ma być udzielona, w przypadku dofinansowania prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, które zostały przeprowadzone w okresie 3 lat poprzedzających rok złożenia wniosku,
- 2) do dnia 30 listopada roku, w którym dotacja celowa ma być udzielona w przypadku dofinansowania prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia wniosku.

• Dotacje wojewódzkie i powiatowe

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa/Rady Powiatu w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy tym zabytku.

Dotacje z budżetu Województwa Dolnośląskiego – Samorząd Województwa Dolnośląskiego udziela dotacji na prace konserwatorskie i budowlane w złożonych wniosków. Zasady i tryb udzielania dotacji określa uchwała nr XXVIII/788/12 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 8 listopada 2012 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, znajdujących się na obszarze województwa dolnośląskiego wraz ze zmianą przyjętą w uchwale nr XVIII/466/16 z dnia 28 stycznia 2016 r.

• Dotacje gminne

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ustawą o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw i zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym dofinansowanie na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielone przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała podjęta przez radę gminy.

Dotacje Gminy Kamienna Góra – zasady udzielania dotacji określa uchwała nr V/34/19 Rady Gminy Kamienna Góra z dnia 27 marca 2019 r. w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków oraz znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, nie stanowiących własności gminy. Łączną kwotę dotacji w danym roku budżetowym określa każdorazowo uchwała budżetowa. Wnioski o dotację składa się do Wójta Gminy w roku kalendarzowym, w którym inwestycja ma być realizowana.

9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe

• Konkurs „Zabytek Zadbany”

„Zabytek Zadbany” jest corocznym konkursem ogłaszanym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Od 2011 r. podmiotem realizującym procedurę konkursową jest Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Konkurs skierowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Jego celem jest promocja opieki nad zabytkami i upowszechnianie najlepszych wzorów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów. Charakter edukacyjny konkursu polega na popularyzacji wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury podczas ich użytkowania oraz w trakcie przeprowadzanych remontów.

Obiekty można zgłaszać w 6 kategoriach:

- 1) Utrwalenie wartości zabytkowej obiektu,
- 2) Rewaloryzacja przestrzeni kulturowej i krajobrazu (w tym założenia dworskie i pałacowe),
- 3) Adaptacja obiektów zabytkowych,
- 4) Architektura i budownictwo drewniane,
- 5) Architektura przemysłowa i budownictwo inżynieryjne,
- 6) Kategoria specjalna: właściwe użytkowanie i stała opieka nad zabytkiem.

• **Fundusz Termomodernizacji i Remontów**

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię ciepłą.

Program realizowany na podstawie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów obejmuje dwa główne moduły – wsparcie przedsięwzięć termomodernizacyjnych i wsparcie przedsięwzięć remontowych. Wprowadza on także dodatkowe wsparcie dla właścicieli budynków mieszkalnych objętych w przeszłości czynszem regulowanym. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia. Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwanego przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilanego ze środków budżetu państwa.

• **Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)**

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW tworzy system funduszy ekologicznych.

W ramach NFOŚiGW realizowane są projekty termomodernizacji zabytkowych budynków. Remonty termomodernizacyjne przyczynią się do redukcji zużycia energii pierwotnej i końcowej oraz spowodują obniżenie kosztów zużycia energii elektrycznej i ciepłej. Dodatkowo prace remontowe będą miały również walor konserwatorski, gdyż zostaną przeprowadzone w obiektach zabytkowych, cennych dla kultury narodowej.

• **Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej – Czyste Powietrze**

Jest to Program dla właścicieli i współwłaścicieli domów jednorodzinnych, lub wydzielonych w budynkach jednorodzinnych lokali mieszkalnych z wyodrębnioną księgą wieczystą. Dotacje można uzyskać na wymianę źródeł ciepła i termomodernizację domu: do 30, 37 lub 69 tys. zł (podstawowy, podwyższony i najwyższy poziom dofinansowania) oraz do 47 lub 79 tys. zł przy dotacji z prefinansowaniem (podwyższony i najwyższy poziom dofinansowania).

• **Program Kultura – Interwencje**

Organizatorem Programu Kultura – Interwencje jest Narodowe Centrum Kultury. Celem strategicznym Programu jest tworzenie warunków dla wzmocnienia tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym.

Koncepcja programu została oparta na założeniu, że uczestnictwo w kulturze sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, tworzeniu warunków do rozwijania aktywności twórczej i przygotowaniu obywateli do aktywnego udziału w różnych formach życia społecznego. O wsparcie w ramach programu Kultura – Interwencje mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych przez Ministra oraz jednostki samorządu terytorialnego), jak i organizacje pozarządowe.

• Finansowanie z fundacji

Kolejną możliwością pozyskiwania funduszy zewnętrznych jest finansowanie pochodzące z fundacji. Można tu wymienić np. fundacje bankowe, Fundację LOTTO Milion Marzeń, Fundację Polska Miedź – KGHM, Fundację PGNiG, Fundację Orange.

• Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków

Dnia 1 stycznia 2018 r. weszły w życie przepisy ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tworzące Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków jako państwowy fundusz celowy. To jest pierwsze pozabudżetowe źródło ich finansowania. Fundusz początkowo zasilony zostanie z kar administracyjnych oraz nawiązek orzekanych przez sądy za przestępstwa popełniane przeciwko zabytkom. Nowelizacja zakłada wprowadzenie administracyjnych kar pieniężnych w miejsce grzywien wyznaczanych wskutek postępowań w sprawach o wykroczenia. Grzywny, które były zasądzone przez sądy, były rażąco niskie. Niektórym opłacało się więc niszczyć zabytek, a grzywnę wpisać np. w koszty inwestycyjne. Kary administracyjne są nakładane przez wojewódzkich konserwatorów od 1 stycznia 2018 r.

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków pozwoli na szybkie dofinansowanie zabytków uszkodzonych, np. wskutek katastrof, jak powódzie czy pożary. Dodatkowe pieniądze pozwolą na pilne ratowanie zabytków, czyli naprawę uszkodzonego dachu, rynien czy powybijanych okien. Środkami Funduszu będzie dysponował Generalny Konserwator Zabytków, działający w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

• Fundusz dopłat z Banku Gospodarstwa Krajowego w Warszawie

Celem rządowego programu bezzwrotnego finansowego wsparcia budownictwa jest zwiększenie zasobu lokali mieszkalnych oraz lokali i pomieszczeń z zakresu pomocy społecznej, służących zaspokajaniu potrzeb osób o niskich i przeciętnych dochodach.

• Fundusz Kościelny

Fundusz Kościelny został powołany na mocy art. 8 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. U. Nr 9, poz. 87, z późn. zm.) jako forma rekompensaty dla kościołów za przejęte przez Państwo nieruchomości ziemskie.

Kościelne osoby prawne mogą ubiegać się o przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo.

Szczegółowe informacje dotyczące zasad postępowania przy udzielaniu dotacji z Funduszu Kościelnego ogłasza Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, zwanego dalej „MSWiA”, oraz w BIP MSWiA.

9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy.

Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

• Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ochrona Zabytków

Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

W ramach Programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
- 2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych);
- 3) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków);
- 4) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków) dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych).

Do programu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich.

O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.

• Program „Infrastruktura kultury”

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

• Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na badania archeologiczne

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, realizowanych zgodnie z obowiązującymi przepisami w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami:

- 1) niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentacja zasobów dziedzictwa archeologicznego z wykorzystaniem metod tradycyjnych i nowoczesnych, m.in. badań powierzchniowych, prospekcji podwodnej, badań geofizycznych, prospekcji lotniczej, skaningu laserowego;
- 2) opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków może odbywać się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej.

• Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (FEnIKS)

Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (inaczej FEnIKS) na lata 2021-2027 to następca Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko (PO IiŚ). Budżet wynosi ponad 25 miliardów euro (w formie dotacji, instrumentów finansowych i instrumentów łączących finansowanie zwrotne oraz dotacyjne) i będzie przeznaczony na kluczowe projekty środowiskowe, energetyczne oraz transportowe, a także na wsparcie w obszarze kultury i ochrony zdrowia.

Głównym celem Programu jest poprawa warunków rozwoju kraju poprzez budowę infrastruktury technicznej i społecznej zgodnie z założeniami rozwoju zrównoważonego, w tym poprzez m.in. wzmocnienie roli kultury w rozwoju społecznym i gospodarczym. Program ma przyczynić się m.in. do wzmocnienia ochrony zabytków o krajowym i światowym znaczeniu, zarówno ruchomych, jak i nieruchomych. Wsparcie ukierunkowane zostanie na tworzenie odpowiednich warunków infrastrukturalnych stymulujących do aktywnego uczestnictwa w kulturze i w życiu społecznym, w tym eliminację barier w dostępie do kultury dla grup z różnych przyczyn wykluczonych. Zastosowane rozwiązania infrastrukturalne, w tym nowoczesne technologie, umożliwią tworzenie innowacyjnej oferty kulturalnej, rozszerzanie jej o nowe formy działalności i cele lub będą przyczyniać się do zwiększenia atrakcyjności świadczonej oferty, w celu budowania przewag konkurencyjnych w aspekcie zarówno gospodarczym jak i społecznym.

Inwestycje będą wspierały procesy transformacji cyfrowej poprzez rozwój infrastruktury, zakup wyposażenia i technologii umożliwiających rozszerzenie grup odbiorców realizowanej oferty (zwiększenie dostępności kultury poprzez umożliwienie korzystania z niej grupom dotychczas wykluczonym np. niepełnosprawni; zwiększenie zasięgu oferty – upowszechnianie oferty on-line) oraz zapewnienie bezpieczeństwa funkcjonowania w warunkach różnego rodzaju kryzysów (na podstawie doświadczeń związanych z wystąpieniem pandemii Covid-19).

Wsparciem zostaną objęte państwowe i współprowadzone instytucje kultury, biblioteki przechowujące Narodowy Zasób Biblioteczny oraz publiczne szkoły i uczelnie artystyczne. Ponadto o wsparcie mogą ubiegać się jednostki samorządu terytorialnego, ngo oraz kościoły i związki wyznaniowe w zakresie prowadzonej działalności kulturalnej, zlokalizowane na obszarach wpisanych na listę UNESCO lub Pomników Historii.

Zakres wsparcia w ramach celu szczegółowego obejmuje także działania infrastrukturalne mające na celu ochronę i zachowanie otoczenia zabytkowych obiektów. Niejednokrotnie inwestycje będą realizowane w bliskim sąsiedztwie lub na terenie objętym planem rewitalizacji, co wpłynie korzystnie na ogólny rozwój większych obszarów.

Wszystkie ww. typy działań będą mogły być realizowane w formule projektów partnerskich, które przyczynią się do lepszego zarządzania dziedzictwem kulturowym i promowania dziedzictwa kulturowego, co w konsekwencji wpłynie na większą identyfikację społeczeństwa z danym miejscem.

Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury – 700 000 000 euro.

• Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy 2021-2027

Priorytet II: Zaawansowane usługi cyfrowe – jednym z celów programu jest stymulowanie rynku ponownego wykorzystywania zasobów kultury i danych naukowych. Powstałe e-usługi powinny zapewnić zdalny dostęp do unikalnych narzędzi oraz umożliwić przetwarzanie, analizę, bezpieczne gromadzenie i archiwizację dużych zbiorów danych, co będzie skutkowało przyspieszeniem rozwoju takich obszarów jak np.: kultura i rozrywka, motoryzacja, e-zdrowie, transport, bezpieczeństwo publiczne, energetyka, technologie finansowe czy rolnictwo.

2.1 Wysoka jakość i dostępność e-usług publicznych – np. tworzenie, rozwój, integracja e-usług publicznych, wykorzystanie potencjału informacji sektora publicznego (ISP) i technologii w administracji z zastosowaniem np. analiz wielkich zbiorów danych oraz metod sztucznej inteligencji.

2.3 Cyfrowa dostępność i ponowne wykorzystanie informacji – np. digitalizacja zasobów kultury, administracji i nauki (m.in. dane z badań naukowych oraz zasobów edukacyjnych finansowanych ze środków publicznych). Program zakłada podejmowanie działań zwiększających otwartość oraz poziom ponownego wykorzystania danych z zasobów kultury (w tym niebędących ISP), nauki i administracji. Wsparcie będzie udzielane również na budowę lub modernizację i udostępnianie rozwiązań informatycznych do prowadzenia zaawansowanej analityki danych z wykorzystaniem nowych technologii.

Beneficjentami Programu mogą być m.in.: instytucje kultury, przedsiębiorcy, obywatele, NGO.

• Kreatywna Europa 2021-2027

Kreatywna Europa (Creative Europe) to program Komisji Europejskiej, którego celem jest wsparcie ponadnarodowych działań europejskich sektorów kultury, audiowizualnego i kreatywnego w obszarze kultury i sztuki przyczyniających się do budowania kompetencji, profesjonalizacji i zwiększania konkurencyjności sektorów na rynku globalnym, wpływ na zwiększanie dostępu do kultury i sztuki, docieranie do nowych grup odbiorców i zwiększanie uczestnictwa w kulturze, rozwój współpracy międzynarodowej oraz wsparcia ponadnarodowego obiegu europejskich dzieł i twórców, ochrony i propagowania różnorodności kulturowej i językowej oraz europejskiego dziedzictwa kulturowego, wykorzystanie technologii i wdrażanie innowacji w sektorach oraz dostosowania sektorów do zmiany cyfrowej.

W ramach nowej edycji Programu istotne będą także wsparcie sektorów w odbudowie po kryzysie wywołanym pandemią COVID-19, zrównoważony rozwój i zielona transformacja sektorów, równość i równouprawnienie oraz włączanie społeczne poprzez kulturę i sztukę.

Program będzie wdrażany poprzez komponenty:

- komponent Media – wspierający działania sektora audiowizualnego,
- komponent Kultura – wspierający działania sektorów kultury i kreatywnego,
- komponent międzysektorowy – wspierający rozwój innowacji w projektach łączących sektory kultury, kreatywny i audiowizualny, a także sektor wysokiej jakości mediów informacyjnych i rozwój umiejętności krytycznego korzystania z mediów.

10. Bibliografia

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.
3. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.
4. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane.
5. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska.
6. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody.
7. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami;
8. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej.
9. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.
10. Materiały udostępnione przez Urząd Gminy w Kamiennej Górze.
11. Gminny program opieki nad zabytkami Gminy Kamienna Góra na lata 2013-2016 i 2018-2021.
12. Materiały konserwatorskie udostępnione w siedzibie WUOZ, Delegatura w Jeleniej Górze.
13. Stanisław Książek, Terytorialna organizacja kościelna Kotliny Kamiennogórskiej w XX wieku, Kamienna Góra 2000.
14. Józef Pilch, „Leksykon zabytków architektury Dolnego Śląska”, Warszawa, Wydawnictwo Arkady, 2005, ISBN 83-213-4366-X.
15. www.zabytek.pl
16. www.nid.pl
17. www.nimoz.pl
18. www.stat.gov.pl/gus
19. www.isap.sejm.gov.pl.

11. Spis tabel i rysunków

1. Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków na terenie Gminy Kamienna Góra.
2. Tabela nr 2. Spis obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego Gminy Kamienna Góra.
3. Tabela nr 3. Wykaz obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków będących własnością lub współwłasnością Gminy Kamienna Góra.
4. Tabela nr 4. Analiza SWOT.
5. Tabela nr 5. Zakres działań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym Gminy Kamienna Góra.
6. Rys. nr 1. Mapa gminy, źródło: <http://www.gminakamiennagora.pl/19-lorem-ipsum.html> (data dostępu 01.12.2018 r.)

12. Załączniki**Załącznik nr 1. Spis obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków Gminy Kamienna Góra**

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ULICA	NR (nowy)	DATOWANIE
1	Czadrów	Kapliczka		65	XIX w.
2	Czadrów	Dom mieszkalny		66	1873 r.
3	Czadrów	Dom mieszkalno-gospodarczy		69	4. ćw. XIX w.
4	Czadrów	Dom mieszkalno-gospodarczy		72	4. ćw. XIX w.
5	Czadrów	Dom mieszkalny		86	poł. XIX w.
6	Czadrów	Dom mieszkalno-gospodarczy		94	poł. XIX w.
7	Czarnów	Dom mieszkalno-gospodarczy		4	4. ćw. XIX w.
8	Czarnów	Dom mieszkalno-gospodarczy		7	4. ćw. XIX w.
9	Czarnów	Dom mieszkalno-gospodarczy		12	XIX/XX w.
10	Czarnów	Schronisko		13	1. 20. XX w.
11	Czarnów	Dom mieszkalno-gospodarczy		30	3. ćw. XIX w.
12	Czarnów	Dom mieszkalno-gospodarczy		31	1910 r.
13	Czarnów	Transformator		dz. nr 190	mur. l. 20. XX w.
14	Dębrznik	Budynek gospodarczy		9	p. XX w.
15	Dębrznik	Budynek gospodarczy		9	p. XX w.
16	Dębrznik	Dom mieszkalno-gospodarczy		9	poł. XIX w.
17	Dębrznik	Dom mieszkalny		11	p. XX w.
18	Dębrznik	Dom mieszkalno-gospodarczy		12	3 ćw. XIX w.
19	Dębrznik	Budynek gospodarczy		12	p. XX w.
20	Dębrznik	Dom mieszkalny		18	1. 20. XX w.
21	Dębrznik	Dom mieszkalny		23	4 ćw. XIX w., przeb. XX w.
22	Dębrznik	Dom mieszkalny		29	1. 20-30. XX w.
23	Dębrznik	Dom mieszkalno-gospodarczy		32	4. ćw. XIX w.
24	Dębrznik	Dom mieszkalny		33	4. ćw. XIX w.
25	Dębrznik	Budynek gospodarczy		33	p. XX w.
26	Dębrznik	Szkoła ob. budynek mieszkalny		34	1910-1920
27	Dębrznik	Dom mieszkalno-gospodarczy		35	1910-1920
28	Dębrznik	Dom mieszkalny		37	mur. pocz. XX w.
29	Dębrznik	Dom mieszkalno-gospodarczy		39	3 ćw. XIX w.
30	Dębrznik	Dom mieszkalno-gospodarczy		41	4 ćw. XIX w.
31	Dębrznik	Budynek mieszkalny		46 (d. 84)	mur. ok. 1920 r.
32	Dębrznik	Dom mieszkalno-gospodarczy		55	p. XX w.
33	Dębrznik	Dom mieszkalno-gospodarczy		58	4 ćw. XIX w.
34	Dębrznik	Dom mieszkalno-gospodarczy		60	3 ćw. XIX w.
35	Dębrznik	Dom mieszkalno-gospodarczy		63	4 ćw. XIX w.
36	Dębrznik	Dom mieszkalny		64	ok. 1910 r., przeb. l. 70. XX w.
37	Dębrznik	Dom mieszkalno-gospodarczy		69	p. XX w.
38	Dębrznik	Dom mieszkalno-gospodarczy		72	1808 r.
39	Dębrznik	Dom mieszkalny		73 (d. 77)	mur. l. 20-XX w.
40	Dębrznik	Dom mieszkalny		79	1910 r.
41	Dębrznik	Dom mieszkalny		84	mur. ok. 1920 r.
42	Dobromyśl	Dom mieszkalno-gospodarczy		5	4 ćw. XIX w.
43	Dobromyśl	Dom mieszkalno-gospodarczy		6	3 ćw. XIX w.

44	Dobromyśl	Dom mieszkalny		10	poł. XIX w.
45	Dobromyśl	Dom mieszkalny		12	3 ćw. XIX w.
46	Dobromyśl	Budynek gospodarczy		12	XIX/XX w.
47	Dobromyśl	Dom mieszkalny		13	3 ćw. XIX w.
48	Dobromyśl	Dom mieszkalny		14	3 ćw. XIX w.
49	Dobromyśl	Dom mieszkalny		15	poł. XIX w.
50	Dobromyśl	Dom mieszkalny		18	ok. 1910 r.
51	Dobromyśl	Dom mieszkalny		22	p. XX w.
52	Dobromyśl	Dom mieszkalny		26	1905 r.
53	Dobromyśl	Dom mieszkalny		34	poł. XIX w.
54	Dobromyśl	Dom mieszkalno-gospodarczy		38	poł. XIX w.
55	Dobromyśl	Dom mieszkalny		38 (d. 47)	poł. XIX w.
56	Dobromyśl	Dom mieszkalny		46	poł. XIX w.
57	Dobromyśl	Dom mieszkalny		60	poł. XIX w.
58	Dobromyśl	Dom mieszkalny		74	4. ćw. XIX w.
59	Dobromyśl	Dom mieszkalny		75	l. 30. XX w.
60	Gorzyszów	Dom mieszkalny		1	XIX w.
61	Gorzyszów	Dom mieszkalny		4	3 ćw. XIX w.
62	Gorzyszów	Dom mieszkalno-gospodarczy		7	k. XIX w.
63	Gorzyszów	Dom mieszkalno-gospodarczy		8	4 ćw. XIX w.
64	Gorzyszów	Dom mieszkalno-gospodarczy		12	3 ćw. XIX w.
65	Gorzyszów	Dom mieszkalno-gospodarczy		13	1862 r.
66	Gorzyszów	Dom mieszkalno-gospodarczy		43	XIX/XX w.
67	Gorzyszów	Dom mieszkalny		49 (d. 1A)	3. ćw. XIX w.
68	Gorzyszów	Dom mieszkalny		51	poł. XIX w.
69	Gorzyszów	Dom mieszkalny		52	XIX/XX w.
70	Gorzyszów	Dom mieszkalny		60	3 ćw. XIX w.
71	Gorzyszów	Dom mieszkalny		67	p. XX w.
72	Gorzyszów	Dom mieszkalno-gospodarczy		69	XIX/XX w.
73	Gorzyszów	Dom mieszkalno-gospodarczy		71	k. XIX w.
74	Gorzyszów	Dom mieszkalno-gospodarczy		74	3 ćw. XIX w.
75	Gorzyszów	Dom mieszkalny		85	4. ćw. XIX w.
76	Gorzyszów	Dom mieszkalny		86	k. XIX w.
77	Gorzyszów	Dom mieszkalny		92	k. XIX w.
78	Gorzyszów	Biblioteka publiczna/ dom mieszkalny		113	3. ćw. XIX w.
79	Gorzyszów	Dom mieszkalny		114	3. ćw. XIX w.
80	Janiszów	Stodoła		53, (ob. bez nr v/v nr 53)	4. ćw. XIX w.
81	Janiszów	Dom mieszkalny		1	mur. l. 30. XX w.
82	Janiszów	Dom mieszkalny		2	XIX/XX w.
83	Janiszów	Dom mieszkalny		4	l. 20. XX w.
84	Janiszów	Dom mieszkalno-gospodarczy		5	4. ćw. XIX w.
85	Janiszów	Dom mieszkalno-gospodarczy		6	4. ćw. XIX w.
86	Janiszów	Dom mieszkalno-gospodarczy		8	k. XIX w.
87	Janiszów	Dom mieszkalno-gospodarczy		9	p. XX w.
88	Janiszów	Dom mieszkalno-gospodarczy		10	XIX/XX w.
89	Janiszów	Dom mieszkalno-gospodarczy		11	1924 r.
90	Janiszów	Dom mieszkalno-gospodarczy		12	XIX/XX w.

91	Janiszów	Do mieszkalny, d. gasthaus		13	k. XIX w.
92	Janiszów	Dom mieszkalny		14	1910-1920
93	Janiszów	Młyn		23	p. XX w.
94	Janiszów	Dom mieszkalny		24	1910-1920
95	Janiszów	Dom mieszkalny		28	p. XX w.
96	Janiszów	Dom mieszkalny		45	p. XX w.
97	Janiszów	Dom mieszkalny		46	4. ćw. XIX w.
98	Janiszów	Dom mieszkalny		47	p. XX w.
99	Janiszów	Dom mieszkalny		51	p. XX w.
100	Janiszów	Dom mieszkalny		53	1854
101	Janiszów	Dom mieszkalno-gospodarczy		54	p. XX w.
102	Janiszów	Dom mieszkalny		55	p. XX w.
103	Janiszów	Dom mieszkalny		58	1910-1920
104	Janiszów	Remiza		100	1. 30. XX w.
105	Jawiszów	Most			XVIII w.
106	Jawiszów	Kapliczka przydrożna			2. ćw. XIX w.
107	Jawiszów	Kapliczka przydrożna przy posesji nr 3			XIX w.
108	Jawiszów	Remiza			1. 20-30. XX w.
109	Jawiszów	Dom mieszkalny		1	mur. 3 ćw. XIX w.
110	Jawiszów	Zespół dworski		6a	XVI-XIX w.
111	Jawiszów	Dom mieszkalny		5	XVIII w.
112	Jawiszów	Budynki gospodarcze przy dworze		6a	XIX w.
113	Jawiszów	Dwór		6a	XVI, XIX w.
114	Jawiszów	Dom mieszkalno-gospodarczy		9	4. ćw. XIX w.
115	Jawiszów	Dom mieszkalny		10	XIX/XX w.
116	Jawiszów	Dom mieszkalno-gospodarczy		11	4. ćw. XIX w.
117	Jawiszów	Dom mieszkalny		12	3. ćw. XIX w.
118	Jawiszów	Dom mieszkalny		14	poł. XIX w.
119	Jawiszów	Dom mieszkalny		18 d. 24	1 ćw. XX w.
120	Jawiszów	Dom mieszkalno-gospodarczy		22	1910 r.
121	Jawiszów	Dom mieszkalny		23	3 ćw. XIX w.
122	Jawiszów	Dom mieszkalno-gospodarczy		25	4. ćw. XIX w.
123	Jawiszów	Dom		26	2 poł. XIX w.
124	Jawiszów	Dom mieszkalno-gospodarczy		28	3 ćw. XIX w.
125	Jawiszów	Dom		30	3 ćw. XIX w.
126	Jawiszów	Dom mieszkalny		36	XVIII/XIX w.
127	Jawiszów	Dom mieszkalny		37 v/v 36	3 ćw. XIX w.
128	Jawiszów	Dom mieszkalny		39/40	1938 r.
129	Jawiszów	Dom mieszkalny		41	2 poł. XIX w.
130	Jawiszów	Dom mieszkalno-gospodarczy		51	1864 r.
131	Jawiszów	Dom mieszkalny		52	4. ćw. XIX w.
132	Kochanów	Kaplica			poł. XIX w.
133	Kochanów	Kościół fil. pw. św. Mateusza			XVIII w.
134	Kochanów	Brama w murze cmentarnym			XVII w.
135	Kochanów	Mur wokół cmentarza			XVIII w.
136	Kochanów	Zespół pałacowy			XIX/XX w.
137	Kochanów	Pałac			XIX/XX w.
138	Kochanów	Dom mieszkalno-gospodarczy		2	4. ćw. XIX w.
139	Kochanów	Kuźnia ob. Dom mieszkalny		4	1 ćw. XX w.
140	Kochanów	Dom mieszkalno-gospodarczy		13	XIX/XX w.

141	Kochanów	Dom mieszkalny		18	3. ćw. XIX w.
142	Kochanów	Dom mieszkalny		20	3. ćw. XIX w.
143	Kochanów	Dom mieszkalno-gospodarczy		35	3. ćw. XIX w.
144	Kochanów	Dom mieszkalny		41	poł. XVIII w.
145	Kochanów	Dom mieszkalno-gospodarczy		48	4. ćw. XIX w.
146	Kochanów	Dom mieszkalno-gospodarczy		50	k. XIX w.
147	Kochanów	Dom mieszkalny		51	k. XIX w.
148	Kochanów	Dom mieszkalny		57 (d. dom bez nr v/v 57)	3. ćw. XIX w.
149	Kochanów	Dom mieszkalny		61	3. ćw. XIX w.
150	Kochanów	Dom mieszkalny		65	poł. XIX w.
151	Kochanów	Dom mieszkalny		70	3. ćw. XIX w.
152	Kochanów	Budynek gospodarczy		70	
153	Kochanów	Dom mieszkalno-gospodarczy		72	4. ćw. XIX w.
154	Kochanów	Dom mieszkalny		74	k. XIX w.
155	Kochanów	Dom mieszkalny, d. Dom zakonnic		81	1920-1930
156	Kochanów	Dom mieszkalny		82	3. ćw. XIX w.
157	Kochanów	Dom mieszkalny		83	4. ćw. XIX w.
158	Kochanów	Dom mieszkalny		84	3. ćw. XIX w.
159	Kochanów	Budynek mieszkalny		91 (d. dom bez nr v/v 61)	mur. 3 ćw. XIX w.
160	Kochanów	Dom mieszkalny		92	3. ćw. XIX w.
161	Kochanów	Dom mieszkalny		94	p. XX w.
162	Kochanów	Plebania, ob. Dom mieszkalny		95	1 poł. XVIII w.
163	Krzeszów	Kapliczka przy drodze do Kamiennej Góry			XVIII w.
164	Krzeszów	Kaplica pw. św. Anny			1623 r., 1674 r., 1722 r., rek. 1986 r.
165	Krzeszów	Pręgierz			XVIII w.
166	Krzeszów	Most			XVIII w.
167	Krzeszów	Zespół klasztorny dawnego opactwa cystersów	Plac Jana Pawła II		
168	Krzeszów	Kościół parafialny pw. św. Józefa	Plac Jana Pawła II	2	1692-96, 1720 r.
169	Krzeszów	Kościół klasztorny pw. Wniebowzięcia NMP	Plac Jana Pawła II	4	1728-35
170	Krzeszów	Mauzoleum Piastów Świdnickich	Plac Jana Pawła II	4	1734-47, 1839 r.
171	Krzeszów	Klasztor cystersów, ob. benedyktynek	Plac Jana Pawła II	5	1738-1792
172	Krzeszów	Budynek administracyjny, ob. Mieszkalny	M. Willmanna	3	k. XVIII w.
173	Krzeszów	Budynek gospodarczy, d. wozownia	Obok M. Willmanna 3		XIX/XX w.
174	Krzeszów	Budynek mieszkalno-gospodarczy, tzw. Długi Dom	M. Willmanna	5	1810 r.
175	Krzeszów	Budynek mieszkalno-gospodarczy	Św. Józefa	3	XVIII/XIX w.
176	Krzeszów	Budynek mieszkalny	Św. Józefa	5	XVIII/XIX w.
177	Krzeszów	Budynek mieszkalny	Św. Józefa	6	XVIII/XIX w.
178	Krzeszów	Cmentarz klasztorny z murem	Plac Jana Pawła II		1. 30. XVIII w.
179	Krzeszów	Budynek gospodarczy, d. plebania Kościoła św. Józefa	Plac Jana Pawła II	3	XVIII/XIX w.

		Oblubieńca, ob. punkt obsługi pielgrzymów			
180	Krzeszów	Budynek pomocniczy, ob. punkt obsługi pielgrzymów w zespole klasztornym	Plac Jana Pawła II		
181	Krzeszów	Brama główna (zach.)	Plac Jana Pawła II		XVIII w.
182	Krzeszów	Brama ogrodu klasztornego - brama cmentarna B (płd.)	Plac Jana Pawła II		1 poł. XVIII w.
183	Krzeszów	Kaplica południowo-zachodnia przy murze	Plac Jana Pawła II		XVII/XVIII w.
184	Krzeszów	Kaplica południowo-wschodnia przy murze	Plac Jana Pawła II		XVII/XVIII w.
185	Krzeszów	Dom Opata w zespole opactwa cystersów, ob. Dom Pielgrzyma	Plac Jana Pawła II	1	1730-1734
186	Krzeszów	Oficyna przyklasztorna (d. gospoda klasztorna), ob. restauracja i hotel	M. Willmanna	7	1 ćw. XIX w.
187	Krzeszów	Ogród wewnątrz klasztornego wirydarza	Plac Jana Pawła II		po 1666 r.
188	Krzeszów	Pawilon Opata (tzw. pawilon na wodzie) w zespole opactwa	Betlejemska		1730 r.
189	Krzeszów	Zespół kaplic kalwarii - Wielka Krzeszowska Droga Krzyżowa	Krzeszów		XVII-XVIII w.
190	Krzeszów	Kaplica, stacja I - Pożegnanie Jezusa z Matką	przed bramą główną		XVIII w.
191	Krzeszów	Kaplica, stacje II, III, IV - Wieczernik	Betlejemska	11	XVIII w.
192	Krzeszów	Kaplica, stacja V - Góra Oliwna (Kaplica Narodzenia w Betlejem)			XVIII w.
193	Krzeszów	Kaplica, stacja VI - Pocałunek Judasza	w lesie, za kaplicą Narodzenia w Betlejem		XVIII w.
194	Krzeszów	Kaplica, stacja VII - Przejście przez rzekę Cedron	w lesie, przed kaplicą Narodzenia w Betlejem		XVIII w.
195	Krzeszów	Kaplica, stacje VIII, IX - Ciemnica			XVIII w.
196	Krzeszów	Kaplica, stacje X, XII, XIII, XIV, XV, XVI - Dom Piłata			XVII/XVIII w.
197	Krzeszów	Kaplica XI, stacja XI - Pałac Heroda			XVII/XVIII w.
198	Krzeszów	Kaplica XVII - Podjęcie krzyża			XVII/XVIII w.
199	Krzeszów	Kaplica XVIII - Pierwszy upadek pod krzyżem			XVII/XVIII w.
200	Krzeszów	Kaplica XIX - Spotkanie z Matką Bożą			XVII/XVIII w.
201	Krzeszów	Kaplica XX - Pomoc Szymona z Cyrenejki			XVII/XVIII w.
202	Krzeszów	Kaplica XXI - Spotkanie ze św.			XVII/XVIII w.

		Weroniką			
203	Krzeszów	Kaplica XXII - Drugi upadek pod krzyżem	przy parkingu		XVII/XVIII w.
204	Krzeszów	Kaplica XXIII - Spotkanie z płaczącymi niewiastami	na dziedzińcu przed domem opata		XVIII w.
205	Krzeszów	Kaplica XXIV - Trzeci upadek pod krzyżem	cmentarz klasztorny		XVII/XVIII w.
206	Krzeszów	Kaplica XXV - Zamknięcie Chrystusa w grocie	cmentarz klasztorny		XVII/XVIII w.
207	Krzeszów	Kaplica XXVI - Obnażenie z szat	cmentarz klasztorny		XVII/XVIII w.
208	Krzeszów	Kaplica XXVII - Przybicie do krzyża	cmentarz klasztorny		XVII/XVIII w.
209	Krzeszów	Kaplica XXVIII - Śmierć Jezusa na krzyżu	cmentarz klasztorny		XVII/XVIII w.
210	Krzeszów	Kaplica XXIX - Matka bolesna z ciałem	cmentarz klasztorny		XVII/XVIII w.
211	Krzeszów	Kaplica XXX - Namaszczenie ciała	cmentarz klasztorny		XVII/XVIII w.
212	Krzeszów	Kaplica XXXI - Złożenie do grobu	cmentarz klasztorny		XVII/XVIII w.
213	Krzeszów	Kaplica XXXII - Grób pański	cmentarz klasztorny		XVII/XVIII w.
214	Krzeszów	Dom mieszkalny	Benedyktyńska	8 (d. Krzeszówek 160)	3. ćw. XIX w.
215	Krzeszów	Budynek gospodarczy	Benedyktyńska	29	XIX/XX w.
216	Krzeszów	Dom mieszkalny	Benedyktyńska	29 (d. Krzeszówek 159)	3. ćw. XIX w.
217	Krzeszów	Dom mieszkalny	Benedyktyńska	37 (d. Krzeszówek 162)	3. ćw. XIX w.
218	Krzeszów	Dom mieszkalny	Benedyktyńska	57 (d. Krzeszówek 169)	3. ćw. XIX w.
219	Krzeszów	Dom mieszkalno-gospodarczy	Benedyktyńska	63	XIX/XX w.
220	Krzeszów	Dom mieszkalny	Betlejemska	1	1 ćw. XX w.
221	Krzeszów	Dom mieszkalny	Betlejemska	6	pocz. XX w.
222	Krzeszów	Stacja kolejowa, ob. Budynek mieszkalny	Betlejemska	14	k. XIX w.
223	Krzeszów	Budynek mieszkalny i pensjonat	Betlejemska	68	1810 r.
224	Krzeszów	Budynek mieszkalno-użytkowy	Ks. Bolka I	2 (d. stodoła nr 17)	XVIII w., XX w.
225	Krzeszów	Dom mieszkalno-gospodarczy	Ks. Bolka I	3	4 ćw. XIX w.
226	Krzeszów	Dom mieszkalny	Ks. Bolka I	4	XVIII/XIX w.
227	Krzeszów	Dom mieszkalny	Ks. Bolka I	5	k. XIX w.
228	Krzeszów	Dom mieszkalny	Ks. Bolka I	11	pocz. XX w.
229	Krzeszów	Dom	Ks. Bolka I	23	3. ćw. XIX w.
230	Krzeszów	Dom mieszkalno-gospodarczy	Ks. Bolka I	41	1860 r.
231	Krzeszów	Dom mieszkalno-gospodarczy	Ks. Bolka I	42	1910-1920
232	Krzeszów	Dom mieszkalny	Cysterska	1 (d.30)	3 ćw. XIX w.
233	Krzeszów	Dom mieszkalny	Cysterska	3 (d.31)	p. XX w.
234	Krzeszów	Dom mieszkalny	Cysterska	5 (d.33)	XIX/XX w.
235	Krzeszów	Dom mieszkalno-gospodarczy	Cysterska	18	k. XIX w.
236	Krzeszów	Dom mieszkalno-gospodarczy	Cysterska	19	4. ćw. XIX w.

237	Krzeszów	Dom	Cysterska	23	p. XX w.
238	Krzeszów	Dom mieszkalno-gospodarczy	Cysterska	27	3. ćw. XIX w.
239	Krzeszów	Dom mieszkalno-gospodarczy	Cysterska	42	3. ćw. XIX w.
240	Krzeszów	Dom mieszkalno-gospodarczy	Cysterska	46	1910 r.
241	Krzeszów	Dom mieszkalno-gospodarczy	Cysterska	54	p. XX w.
242	Krzeszów	Dom mieszkalny	Cysterska	74	1910-1920
243	Krzeszów	Dom mieszkalny	Cysterska	92	p. XX w.
244	Krzeszów	Dom mieszkalny	Cysterska	96	p. XX w.
245	Krzeszów	Dom mieszkalny	Cysterska	100	l. 20. XX w.
246	Krzeszów	Dom mieszkalny	Św. Anny	14	1892 r.
247	Krzeszów	Dom mieszkalny	Św. Jadwigi Śląskiej	1	XIX/XX w.
248	Krzeszów	Dom mieszkalny	Św. Jadwigi Śląskiej	4	3. ćw. XIX w.
249	Krzeszów	Dom mieszkalny	Św. Jadwigi Śląskiej	8	XIX w.
250	Krzeszów	Dom mieszkalno-gospodarczy	Św. Jadwigi Śląskiej	16	3. ćw. XIX w.
251	Krzeszów	Dom mieszkalny	Św. Jana Nepomucena	3	3. ćw. XIX w.
252	Krzeszów	Dom mieszkalny	Św. Jana Nepomucena	4	1910-1920
253	Krzeszów	Dom mieszkalno-gospodarczy	Św. Jana Nepomucena	11	4. ćw. XIX w.
254	Krzeszów	Dom mieszkalno-usługowy	Kalwaria	1a	3. ćw. XIX w.
255	Krzeszów	Budynek gospodarczy	Młyńska	3	pocz. XX w.
256	Krzeszów	Dom mieszkalny	Młyńska	12	k. XIX w.
257	Krzeszów	Dom mieszkalny	Młyńska	18	4. ćw. XIX w.
258	Krzeszów	Osiedle domków jednorodzinnych	Osiedle	od 1 do 21	1930 r.
259	Krzeszów	Dom mieszkalny	Osiedle	1-3	1930 r.
260	Krzeszów	Dom mieszkalny	Osiedle	2-4	1930 r.
261	Krzeszów	Dom mieszkalny	Osiedle	5-7	1930 r.
262	Krzeszów	Dom mieszkalny	Osiedle	6-8	1930 r.
263	Krzeszów	Dom mieszkalny	Osiedle	9-11	1930 r.
264	Krzeszów	Dom mieszkalny	Osiedle	10-12	1930 r.
265	Krzeszów	Dom mieszkalny	Osiedle	14-16	1930 r.
266	Krzeszów	Dom mieszkalny	Osiedle	18-20	1930 r.
267	Krzeszów	Dom mieszkalny	Osiedle	19-21	1930 r.
268	Krzeszów	Dom mieszkalny, ob. Mieszkalno-usługowy	B. Rosy	1	2 poł. XIX w.
269	Krzeszów	Dom mieszkalny	B. Rosy	3	4. ćw. XIX w.
270	Krzeszów	Dom mieszkalny	B. Rosy	5	4. ćw. XIX w.
271	Krzeszów	Dom mieszkalny	Sądecka	1	p. XX w.
272	Krzeszów	Dom mieszkalny	Sądecka	2	p. XX w.
273	Krzeszów	Dom mieszkalny	Sądecka	3	p. XX w.
274	Krzeszów	Dom mieszkalny	Sądecka	15	l. 20. XX w.
275	Krzeszów	Dom mieszkalny	Sądecka	31	poł. XIX w.
276	Krzeszów	Dom mieszkalny, ob. mieszkalno-usługowy	M. Willmanna	1	XVIII w.
277	Krzeszów	Dom mieszkalny	M. Willmanna	9	1 ćw. XIX w.
278	Krzeszów	Dom mieszkalny	M. Willmanna	11	1 ćw. XIX w.
279	Krzeszów	Dom mieszkalno-gospodarczy	Zielna	8	4 ćw. XIX w.

280	Krzeszów	Budynek gospodarczy	Zielna	11	3 ćw. XIX w.
281	Krzeszów	Budynek gospodarczy	Zielna	22	k. XIX w.
282	Krzeszów	Kapliczka Matki Bożej Częstochowskiej (d. Ildefonsa)	dz. nr 317/14		1801 r.
283	Krzeszów	Zespół kościelny			
284	Krzeszów	Kościół filialny pw. św. Wawrzyńca			1588-1595
285	Krzeszów	Plebania		33	1753 r.
286	Krzeszów	Cmentarz			XIX w.
287	Krzeszów	Brama cmentarna			XIX/XX w.
288	Krzeszów	Mur wokół cmentarza			XIV w.
289	Krzeszów	Dom pogrzebowy			XIX/XX w.
290	Krzeszów	Kapliczka I w murze			3. ćw. XIX w.
291	Krzeszów	Kapliczka II w murze			3. ćw. XIX w.
292	Krzeszów	Kapliczka III w murze			3. ćw. XIX w.
293	Krzeszów	Dom mieszkalny, d. Organistówka		34	3. ćw. XIX w.
294	Krzeszów	Dom mieszkalno-gospodarczy		1	k. XIX w.
295	Krzeszów	Dom mieszkalno-gospodarczy		2	3. ćw. XIX w.
296	Krzeszów	Dom mieszkalny		19	1910-1920
297	Krzeszów	Dom mieszkalny		30	3. ćw. XIX w.
298	Leszczyniec	Wapiennik	Koło Leszczyniec 3		XIX w.
299	Leszczyniec	Kościół paraf. pw. św. Bartłomieja wraz z cmentarzem			1593 r., XVIII w.
300	Leszczyniec	Cmentarz			XVI, XVIII w.
301	Leszczyniec	Kościół ewangelicki, ob. cmentarny			1593 r.
302	Leszczyniec	Cmentarz			XIV w.
303	Leszczyniec	Mur wokół cmentarza			XVIII w.
304	Leszczyniec	Kaplica cmentarna			XVIII w.
305	Leszczyniec	Brama w murze cmentarnym			XIV w.
306	Leszczyniec	Dom mieszkalno-gospodarczy		6	4 ćw. XIX w.
307	Leszczyniec	Remiza		13	k. XIX w.
308	Leszczyniec	Budynek gospodarczy		15	3 ćw. XIX w.
309	Leszczyniec	Dom mieszkalno-gospodarczy		16	1899 r.
310	Leszczyniec	Dom mieszkalno-gospodarczy		17	p. XX w.
311	Leszczyniec	Dom mieszkalny		18	2 ćw. XIX w.
312	Leszczyniec	Dom mieszkalno-gospodarczy		19	p. XX w.
313	Leszczyniec	Dom mieszkalny		20 (d. v/v 18)	3 ćw. XIX w.
314	Leszczyniec	Dom mieszkalny		21	1910-20
315	Leszczyniec	Dom mieszkalno-gospodarczy		30	3 ćw. XIX w.
316	Leszczyniec	Dom mieszkalno-gospodarczy		33	4 ćw. XIX w.
317	Leszczyniec	Dom mieszkalno-gospodarczy		34	3 ćw. XIX w.
318	Leszczyniec	Dom mieszkalno-gospodarczy		36	4 ćw. XIX w.
319	Leszczyniec	Dom mieszkalno-gospodarczy		38	4 ćw. XIX w.
320	Leszczyniec	Dom mieszkalno-gospodarczy		39	4 ćw. XIX w.
321	Leszczyniec	Dom mieszkalny		41	3 ćw. XIX w.
322	Leszczyniec	Dom mieszkalno-gospodarczy		47	4 ćw. XIX w.
323	Leszczyniec	Dom mieszkalny		48	1910-20
324	Leszczyniec	Dom mieszkalny		49	3 ćw. XIX w.
325	Leszczyniec	Bud. Mieszkalny,		50	3 ćw. XIX w.
326	Leszczyniec	Dom mieszkalny		54	4 ćw. XIX w.

327	Leszczyniec	Spichlerz		54	4 ćw. XIX w.
328	Leszczyniec	Dom mieszkalny		59	l. 20-XX w.
329	Leszczyniec	Dom mieszkalny		62	4 ćw. XIX w.
330	Leszczyniec	Dom mieszkalny		64	k. XIX w.
331	Leszczyniec	Dom mieszkalno-gospodarczy		66	XIX/XX w.
332	Leszczyniec	Dom mieszkalny		67	XIX/XX w.
333	Leszczyniec	Dom mieszkalny		69	ok. 1910 r.
334	Leszczyniec	Dom mieszkalny		70	4 ćw. XIX w.
335	Leszczyniec	Dom mieszkalny		74	l. 20-XX w.
336	Leszczyniec	Dom mieszkalny		78	1929 r.
337	Leszczyniec	Dom mieszkalny		80	4 ćw. XIX w.
338	Leszczyniec	Dom mieszkalny		83	1910-20
339	Leszczyniec	Dom mieszkalny		85	3 ćw. XIX w.
340	Leszczyniec	Dom mieszkalny		87	l. 20. XX w.
341	Leszczyniec	Dom mieszkalny		89	1910-20
342	Leszczyniec	Budynek gospodarczy		89	1910-20
343	Leszczyniec	Dom mieszkalno-gospodarczy		92	4 ćw. XIX w.
344	Leszczyniec	Dom mieszkalno-gospodarczy		95	3 ćw. XIX w.
345	Leszczyniec	Budynek mieszkalno-gospodarczy		96	mur. 4 ćw. XIX w.
346	Leszczyniec	Dom mieszkalno-gospodarczy		98	mur. 3 ćw. XIX w.
347	Leszczyniec	Dom mieszkalno-gospodarczy		99	p. XX w.
348	Leszczyniec	Biblioteka/szkoła		100	l. 20. XX w.
349	Leszczyniec	d. Szkoła, ob. budynek mieszkalny		101	l. 20-XX w.
350	Leszczyniec	Dom mieszkalny		102	3 ćw. XIX w.
351	Leszczyniec	Dom mieszkalny		103	k. XIX w.
352	Leszczyniec	plebania		104	XIX w.
353	Leszczyniec	Dom mieszkalny		105	l. 20. XX w.
354	Leszczyniec	Budynek gospodarczy		105	l. 20. XX w.
355	Leszczyniec	Dom mieszkalny		106	l. 20. XX w.
356	Leszczyniec	Dom mieszkalno-gospodarczy		111	poł. XIX w.
357	Leszczyniec	Dom mieszkalno-gospodarczy		126	4 ćw. XIX w.
358	Leszczyniec	Dom mieszkalny		129	k. XIX w.
359	Leszczyniec	Dom mieszkalny		130	l. 20. XX w.
360	Leszczyniec	Dom mieszkalny		131	1 ćw. XX w.
361	Leszczyniec	Dom mieszkalny		132	1902
362	Leszczyniec	Dom mieszkalny		133	k. XIX w.
363	Leszczyniec	Dom mieszkalny		134	l. 20. XX w.
364	Lipienica	Dom mieszkalno-gospodarczy		22	4 ćw. XIX w.
365	Lipienica	Dom mieszkalny		24	l. 20. XX w.
366	Lipienica	Dom mieszkalny		26	ok. 1920 r.
367	Lipienica	Dom mieszkalno-gospodarczy		39	3 ćw. XIX w.
368	Lipienica	Dom mieszkalny		55	k. XIX w.
369	Lipienica	Budynek mieszkalny		57	mur. 3 ćw. XIX w.
370	Lipienica	Dom mieszkalny		59	k. XIX w.
371	Lipienica	Dom mieszkalny		61	3 ćw. XIX w.
372	Ogorzelec	Dom mieszkalno-gospodarczy		11	3 ćw. XIX w.
373	Ogorzelec	Dom mieszkalno-gospodarczy		12	4 ćw. XIX w.
374	Ogorzelec	Dom mieszkalno-gospodarczy		13	4 ćw. XIX w.
375	Ogorzelec	Dom mieszkalny		15	p. XX w.
376	Ogorzelec	Dom mieszkalny		25	1910-20
377	Ogorzelec	Dom mieszkalny		26	2 poł. XIX w.
378	Ogorzelec	Dom mieszkalny		27	l. 20. XX w.

379	Ogorzelec	Dom mieszkalny		29	4 ćw. XIX w.
380	Ogorzelec	Dom mieszkalny		32	4 ćw. XIX w.
381	Ogorzelec	Dom mieszkalny		33	1913 r.
382	Ogorzelec	Dom mieszkalno-gospodarczy		35	1915 r.
383	Ogorzelec	Dom mieszkalny		36	1910-20
384	Ogorzelec	Dom mieszkalny, d. Dom ludowy		39	4 ćw. XIX w.
385	Ogorzelec	Dom mieszkalny		40	1. 20. XX w.
386	Ogorzelec	Dom mieszkalno-gospodarczy		44	3 ćw. XIX w.
387	Ogorzelec	Dom mieszkalno-gospodarczy		45	4 ćw. XIX w.
388	Ogorzelec	Dom mieszkalny		49	11910-20
389	Ogorzelec	Dom mieszkalno-gospodarczy		50	poł. XIX w.
390	Ogorzelec	Dom mieszkalno-gospodarczy		51	3 ćw. XIX w.
391	Ogorzelec	Dom mieszkalny		63 (d.66)	1. 20-XX w.
392	Ogorzelec	Szkoła		72	3 ćw. XIX w.
393	Ogorzelec	Dom mieszkalny		79	k. XIX w.
394	Ogorzelec	Dom mieszkalny		90	1910-20
395	Ogorzelec	Dom mieszkalny		91	1. 20-XX w.
396	Ogorzelec	Dom mieszkalny		93	4 ćw. XIX w.
397	Ogorzelec	Dom mieszkalno-gospodarczy		110	3 ćw. XIX w.
398	Ogorzelec	Dom mieszkalno-gospodarczy		113	3 ćw. XIX w.
399	Ogorzelec	Dom mieszkalno-gospodarczy		115	3 ćw. XIX w.
400	Olszyny	Kapliczka			poł. XIX w.
401	Olszyny	Dom mieszkalno-gospodarczy		8	1820 r.
402	Olszyny	Dom mieszkalno-gospodarczy		9	1913 r.
403	Olszyny	Dom mieszkalno-gospodarczy		10	3 ćw. XIX w.
404	Olszyny	Dom mieszkalno-gospodarczy		11	mur. 1855 r.
405	Olszyny	Dom mieszkalno-gospodarczy		12	1815 r.
406	Olszyny	Dom mieszkalno-gospodarczy		19	mur. kon. XIX w.
407	Olszyny	Dom mieszkalny		21	3 ćw. XIX w.
408	Olszyny	Dom mieszkalno-gospodarczy		60	3 ćw. XIX w.
409	Olszyny	Dom mieszkalny		62	3 ćw. XIX w.
410	Olszyny	Dom mieszkalny		74	XIX/XX w.
411	Olszyny	Dom mieszkalno-gospodarczy		79	2 poł. XIX w.
412	Olszyny	Dom mieszkalny		87	3 ćw. XIX w.
413	Olszyny	Dom mieszkalno-gospodarczy		99	XIX/XX w.
414	Olszyny	Dom mieszkalny		106	XIX/XX w.
415	Olszyny	Szkoła ob. budynek mieszkalny		111	2 poł. XIX w.
416	Olszyny	Stacja kolejowa, ob. budynek mieszkalny		1 (d. Jawiszów Stacja kolejowa)	poł. XIX w.
417	Olszyny	trafostacja		działka nr 227	mur. 1910-20
418	Pisarzowice	Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP		83	XIV, XVI, XIX w.
419	Pisarzowice	Zespół pałacowy		156	XIX w.
420	Pisarzowice	Pałac (ob. Budynek mieszkalny)		156	XIX w.
421	Pisarzowice	Park pałacowy			XIX w.
422	Pisarzowice	Dom mieszkalny		13	1879 r.
423	Pisarzowice	Dom mieszkalno-gospodarczy		14	1901 r.
424	Pisarzowice	Dom mieszkalno-gospodarczy		22	4 ćw. XIX w.
425	Pisarzowice	Dom mieszkalno-gospodarczy		26	4 ćw. XIX w.
426	Pisarzowice	Dom mieszkalno-gospodarczy		45	3 ćw. XIX w.
427	Pisarzowice	Dom mieszkalno-gospodarczy		47	XIX/XX w.

428	Pisarzowice	Magazyn		50	1910-20
429	Pisarzowice	Dom mieszkalny		51	p. XX w.
430	Pisarzowice	Dom mieszkalny		56	2 poł. XIX w.
431	Pisarzowice	Dom mieszkalny		57	k. XIX w.
432	Pisarzowice	Dom mieszkalny		60	p. XX w.
433	Pisarzowice	Dom mieszkalny		67	3 ćw. XIX w.
434	Pisarzowice	Oficyna pałacowa (ob. budynek mieszkalny)		70	XVIII w.
435	Pisarzowice	Dom mieszkalny		70a (d. 7a)	4 ćw. XIX w.
436	Pisarzowice	Dom kultury		72	p. XX w.
437	Pisarzowice	Szkoła mur		73	1910 - 1920
438	Pisarzowice	Dom mieszkalny		77	l. 20. XX w.
439	Pisarzowice	Dom mieszkalny		79	4 ćw. XIX w.
440	Pisarzowice	Dom mieszkalny		80	XIX/XX w.
441	Pisarzowice	Dom mieszkalny		84	l. 20. XX w.
442	Pisarzowice	Dom mieszkalno-gospodarczy		93	p. XX w.
443	Pisarzowice	Dom mieszkalno-gospodarczy		96	l. 20. XX w.
444	Pisarzowice	Dom mieszkalny		104	XIX/XX w.
445	Pisarzowice	Dom mieszkalny		105	l. 20. XX w.
446	Pisarzowice	Dom mieszkalno-gospodarczy		111	4 ćw. XIX w.
447	Pisarzowice	Dom mieszkalno-gospodarczy		114	3 ćw. XIX w.
448	Pisarzowice	Dom mieszkalno-gospodarczy		128	3 ćw. XIX w.
449	Pisarzowice	Dom mieszkalny		134	k. XIX w.
450	Pisarzowice	Dom mieszkalno-gospodarczy		143	3 ćw. XIX w.
451	Pisarzowice	Dom mieszkalno-gospodarczy		145	p. XX w.
452	Pisarzowice	Dom mieszkalny		150	p. XX w.
453	Pisarzowice	Budynek mieszkalno-gospodarczy		151 (d. 152)	mur. 4 ćw. XIX w.
454	Pisarzowice	Stodoła		152	4 ćw. XIX w.
455	Pisarzowice	Oficyna I		158	XIX/XX w.
456	Pisarzowice	Oficyna II		159	1878 r.
457	Pisarzowice	Oficyna III		160	2 poł. XIX w.
458	Pisarzowice	Oficyna IV		161	4 ćw. XIX w.
459	Przedwojów	Kościół parafialny pw. Józefa Oblubieńca			4 ćw. XIX w.
460	Przedwojów	Dom mieszkalno-gospodarczy		1	p. XX w.
461	Przedwojów	Dom mieszkalny		2	l. 20. XX w.
462	Przedwojów	Dom mieszkalny		4	XIX/XX w.
463	Przedwojów	Dom mieszkalno-gospodarczy		6	l. 20. XX w.
464	Przedwojów	Dom mieszkalny		7	4 ćw. XIX w.
465	Przedwojów	Dom mieszkalno-gospodarczy		8	3 ćw. XIX w.
466	Przedwojów	Dom mieszkalno-gospodarczy		9	3 ćw. XIX w.
467	Przedwojów	Dom mieszkalno-gospodarczy		15	k. XIX w.
468	Przedwojów	Dom mieszkalno-gospodarczy		19	p. XX w.
469	Przedwojów	Dom mieszkalno-gospodarczy		25a (d. 25)	4 ćw. XIX w.
470	Przedwojów	Dom mieszkalno-gospodarczy		27	4 ćw. XIX w.
471	Przedwojów	Dom mieszkalno-gospodarczy		28	4 ćw. XIX w.
472	Przedwojów	Dom mieszkalno-gospodarczy		29	XIX/XX w.
473	Przedwojów	Dom mieszkalno-gospodarczy		34	1878 r.
474	Przedwojów	Dom mieszkalny		37	2 poł. XIX w.

475	Przedwojów	Dom mieszkalno-gospodarczy		40	4 ćw. XIX w.
476	Przedwojów	Szkoła II		45	l. 20. XX w.
477	Przedwojów	Dom mieszkalny		47a (d.47)	p. XX w.
478	Przedwojów	Dom mieszkalny		47b (d.47)	p. XX w.
479	Przedwojów	Dom mieszkalny		48a (d.48)	p. XX w.
480	Przedwojów	Dom mieszkalny		48b (d.48)	p. XX w.
481	Przedwojów	Szkoła (ob. Budynek mieszkalny)		51a (d.51)	XIX/XX w.
482	Przedwojów	Szkoła (ob. Budynek mieszkalny)		51b (d.51)	XIX/XX w.
483	Przedwojów	Dom mieszkalny		52	p. XX w.
484	Przedwojów	Dom mieszkalny		53a (d.53)	p. XX w.
485	Przedwojów	Dom mieszkalny		53b (d.53)	p. XX w.
486	Przedwojów	Dom mieszkalny		54	p. XX w.
487	Przedwojów	Dom mieszkalno-gospodarczy		55	p. XX w.
488	Przedwojów	Dom mieszkalno-gospodarczy		56	4 ćw. XIX w.
489	Przedwojów	Dom mieszkalny		59	p. XX w.
490	Przedwojów	Stodoła		59	p. XX w.
491	Przedwojów	Dom mieszkalno-gospodarczy		65	k. XIX w.
492	Przedwojów	Dom mieszkalny		68	l. 20. XX w.
493	Przedwojów	Dom mieszkalno-gospodarczy		69	k. XIX w.
494	Przedwojów	Dom mieszkalny		70	k. XIX w.
495	Przedwojów	Dom mieszkalno-gospodarczy		72	1890 r.
496	Przedwojów	Stodoła		72	1890 r.
497	Przedwojów	Dom mieszkalno-gospodarczy		78	1888 r.
498	Przedwojów	Stodoła		78	1891 r.
499	Ptaszków	Ujęcie wody			p. XX w.
500	Ptaszków	Trafostacja			l. 20. XX w.
501	Ptaszków	Remiza		100	l. 20. XX w.
502	Ptaszków	Dom mieszkalny		2	4 ćw. XIX w.
503	Ptaszków	Dom mieszkalny		3	1910-20
504	Ptaszków	Dom mieszkalny		4	1910-20
505	Ptaszków	Dom mieszkalny		5	ok. 1910 r.
506	Ptaszków	Dom mieszkalno-gospodarczy		7	4 ćw. XIX w.
507	Ptaszków	Dom mieszkalny		10	ok. 1920 r.
508	Ptaszków	Dom mieszkalny		12	l. 20. XX w.
509	Ptaszków	Dom mieszkalno-gospodarczy		13	4 ćw. XIX w.
510	Ptaszków	Dom mieszkalny		19	1910-20
511	Ptaszków	Dom mieszkalno-gospodarczy		23	4 ćw. XIX w.
512	Ptaszków	Dom mieszkalny		45	3 ćw. XIX w.
513	Ptaszków	Dom mieszkalny (ob. Szkoła)		46	l. 20. XX w.
514	Ptaszków	Szkoła		49	l. 20. XX w.
515	Ptaszków	Dom mieszkalny		50	l. 20. XX w.
516	Ptaszków	Dom mieszkalny, d. gościniec		52	1910-20
517	Ptaszków	Dom mieszkalno-gospodarczy		54	k. XIX w.
518	Ptaszków	Dom mieszkalny		55	l. 30 XX w.
519	Ptaszków	Dom mieszkalno-gospodarczy		60	4 ćw. XIX w.
520	Ptaszków	Dom mieszkalny		64	XIX/XX w.
521	Ptaszków	Dom mieszkalny		66	1910-20
522	Ptaszków	Dom mieszkalno-gospodarczy		67	4 ćw. XIX w.
523	Ptaszków	Dom mieszkalno-gospodarczy		68	K. XIX w.
524	Ptaszków	Dom mieszkalno-gospodarczy		71	4 ćw. XIX w.
525	Ptaszków	Dom mieszkalno-gospodarczy		73	4 ćw. XIX w.
526	Ptaszków	Budynek gospodarczy		73	k. XIX w.

527	Ptaszków	Dom mieszkalno-gospodarczy		74	4 ćw. XIX w.
528	Ptaszków	Dom mieszkalno-gospodarczy		75	4 ćw. XIX w.
529	Ptaszków	Dom mieszkalny		76	p. XX w.
530	Ptaszków	Budynek gospodarczy		76	p. XX w.
531	Ptaszków	Dom mieszkalno-gospodarczy		77	k. XIX w.
532	Ptaszków	Dom mieszkalno-gospodarczy		78	XIX/XX w.
533	Ptaszków	Budynek gospodarczy		78	XIX/XX w.
534	Raszów	Kościół filialny Niepokalanego Poczęcia NMP			XVI w.
535	Raszów	Dwór		104	3 ćw. XIX w.
536	Raszów	Park dworski			2 poł. XVIII w.
537	Raszów	Dom mieszkalno-gospodarczy		6	1. 20. XX w.
538	Raszów	Dom mieszkalno-gospodarczy		33	4 ćw. XIX w.
539	Raszów	Dom mieszkalno-gospodarczy		41	XIX/XX w.
540	Raszów	Dom mieszkalno-gospodarczy		43	p. XX w.
541	Raszów	Dom mieszkalno-gospodarczy		48	XIX/XX w.
542	Raszów	Dom mieszkalno-gospodarczy		51	4 ćw. XIX w.
543	Raszów	Dom mieszkalno-gospodarczy		52	XIX/XX w.
544	Raszów	Dom mieszkalno-gospodarczy		54	XIX/XX w.
545	Raszów	Dom mieszkalno-gospodarczy		66	XIX/XX w.
546	Raszów	Dom mieszkalno-gospodarczy		69	XIX/XX w.
547	Raszów	Dom mieszkalno-gospodarczy		70	XIX/XX w.
548	Raszów	Dom mieszkalno-gospodarczy		73	XIX/XX w.
549	Raszów	Dom mieszkalno-gospodarczy		79	XIX/XX w.
550	Raszów	Dom mieszkalno-gospodarczy		99	XIX/XX w.
551	Rędziny	Kościół filialny pw. Narodzenia NMP			XIII w.
552	Rędziny	Mur wokół cmentarza			pocz. XX w.
553	Rędziny	Dom mieszkalno-gospodarczy		9	XX w.
554	Rędziny	Dom mieszkalno-gospodarczy		13	p. XX w.
555	Rędziny	Dom mieszkalno-gospodarczy		14	XIX/XX w.
556	Rędziny	Dom mieszkalno-gospodarczy		25	4 ćw. XIX w.
557	Rędziny	Dom mieszkalny		26	k. XIX w.
558	Rędziny	Dom mieszkalno-gospodarczy		31	4 ćw. XIX w.
559	Rędziny	Dom mieszkalno-gospodarczy		33	4 ćw. XIX w.
560	Rędziny	Dom mieszkalny		41	3 ćw. XIX w.
561	Rędziny	Dom mieszkalny		42	poł. XIX w.
562	Rędziny	Dom mieszkalny		44 (d. Pisarzowice 44)	mur. 1868 r.
563	Rędziny	Dom, d. Dom ludowy		44	3 ćw. XIX w.
564	Rędziny	Dom mieszkalny		45	4 ćw. XIX w.
565	Rędziny	Dom mieszkalno-gospodarczy		46 (d. Pisarzowice 46)	XIX/XX w.
566	Rędziny	Dom mieszkalno-gospodarczy		47 (d. Pisarzowice 47)	XIX/XX w.
567	Rędziny	Dom mieszkalny		53 (d. Pisarzowice 53)	
568	Rędziny	Dom mieszkalny		93	1. 20. XX w.
569	Rędziny	Dom mieszkalny		94	1. 20. XX w.
570	Szarocin	Zespół pałacowy			XVIII-XIX w.
571	Szarocin	Pałac		1	mur. XVIII w., 1 ćw. XIX w.

572	Szarocin	Park przypałacowy			XIX w.
573	Szarocin	Budynek mieszkalny		1a	mur. k. XIX w.
574	Szarocin	Dom mieszkalno-gospodarczy		16	l. 20. XX w.
575	Szarocin	Dom mieszkalno-gospodarczy		26	4 ćw. XIX w.
576	Szarocin	Dom mieszkalno-gospodarczy		38	k. XIX w.
577	Szarocin	Dom mieszkalny		44	3 ćw. XIX w.
578	Szarocin	Dom mieszkalno-gospodarczy		45	k. XIX w.
579	Szarocin	Dom mieszkalno-gospodarczy		52	3 ćw. XIX w.
580	Szarocin	Dom mieszkalny		53	1903 r.
581	Szarocin	Szkoła		53a	pocz. XX w.
582	Szarocin	Dom mieszkalno-gospodarczy		55 (d. 55B)	1878 r.
583	Szarocin	Dom mieszkalny		55a	XIX/XX w.
584	Szarocin	Dom mieszkalno-gospodarczy		59	XIX/XX w.
585	Szarocin	Dom mieszkalno-gospodarczy		62 (d. 58)	p. XX w.
586	Szarocin	Dom mieszkalny		63	3 ćw. XIX w.
587	Szarocin	Dom mieszkalny		64	3 ćw. XIX w.
588	Szarocin	Dom mieszkalny		65	k. XIX w.
589	Szarocin	Dom mieszkalny		66	1910 r.
590	Szarocin	Dom mieszkalny		70	3 ćw. XIX w.
591	Szarocin	Remiza (ob. dom mieszkalny)		71	k. XIX w.
592	Szarocin	Dom mieszkalny		76	k. XIX w.
593	Szarocin	Dom mieszkalno-gospodarczy		77	p. XX w.
594	Szarocin	Dom mieszkalny		80 (d. 89)	ok. 1910 r.
595	Szarocin	Dom mieszkalno-gospodarczy		81	1890 r.
596	Szarocin	Dom mieszkalno-gospodarczy		83	4 ćw. XX w.
597	Szarocin	Dom mieszkalny		84 (d. 69)	pocz. XX w.
598	Szarocin	Budynek mieszkalno-gospodarczy		93 (d. 75)	4 ćw. XIX w.
599	Szarocin	Dom mieszkalno-gospodarczy		99	4 ćw. XX w.
600	Szarocin	Dom mieszkalny		109	4 ćw. XX w.
601	Szarocin	Dom mieszkalny		110	p. XX w.
602	Szarocin	Dom mieszkalny		123	pocz. XX w.
603	Szarocin	Dom mieszkalny		126	p. XX w.

*Obiekty zaznaczone na niebiesko wpisane są do rejestru zabytków

Załącznik nr 2. Spis stanowisk archeologicznych oraz obszarów ochrony archeologicznej z terenu gminy Kamienna Góra

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE	OBSZARY OCHRONY ARCHEOLOGICZNEJ
1	Czadrów	1-3 (AZP 87-19)	strefa obserwacji archeologicznej miejscowości o wczesnej metryce historycznej
2	Czarnów	1-2 (AZP 86-18)	strefa obserwacji archeologicznej miejscowości o wczesnej metryce historycznej
3	Dębrznik	1-13 (AZP 86-19)	strefa obserwacji archeologicznej miejscowości o wczesnej metryce historycznej oraz intensywnego osadnictwa średniowiecznego
4	Dobromyśl	AZP 88-20	strefa obserwacji archeologicznej miejscowości o wczesnej metryce historycznej
5	Gorzyszów	1-6 (AZP 88-20)	strefa obserwacji archeologicznej miejscowości o wczesnej metryce historycznej

6	Janiszów	1-11 (AZP 87-18, 87-19)	strefa obserwacji archeologicznej miejscowości o wczesnej metryce historycznej oraz intensywnego osadnictwa średniowiecznego
7	Jawiszów	AZP 87-19	strefa obserwacji archeologicznej miejscowości o wczesnej metryce historycznej
8	Kochanów	1-4 (AZP 88-20)	strefa obserwacji archeologicznej miejscowości o wczesnej metryce historycznej
9	Krzeszów	1-6 (AZP 87-19, 88-19)	strefa ochrony archeologicznej założenia klasztornego strefa obserwacji archeologicznej miejscowości o wczesnej metryce historycznej
10	Krzeszówek	1-4 (AZP 88-19)	strefa obserwacji archeologicznej miejscowości o wczesnej metryce historycznej
11	Leszczyniec	1-2 (AZP 86-18)	strefa obserwacji archeologicznej miejscowości o wczesnej metryce historycznej
12	Lipienica	AZP 87-18	strefa obserwacji archeologicznej miejscowości o wczesnej metryce historycznej
13	Nowa Białka	AZP 87-18	strefa obserwacji archeologicznej miejscowości o wczesnej metryce historycznej
14	Ogorzelec	AZP 87-18	strefa obserwacji archeologicznej miejscowości o wczesnej metryce historycznej
15	Olszyny	1-16 (AZP 88-19, 89-19)	strefa obserwacji archeologicznej miejscowości o wczesnej metryce historycznej oraz intensywnego osadnictwa średniowiecznego
16	Pisarzowice	1-4 (AZP 86-18)	strefa obserwacji archeologicznej miejscowości o wczesnej metryce historycznej
17	Przedwojów	1-3 (AZP 87-19)	strefa obserwacji archeologicznej miejscowości o wczesnej metryce historycznej
18	Ptaszków	1-11 (AZP 86-19)	strefa obserwacji archeologicznej miejscowości o wczesnej metryce historycznej oraz intensywnego osadnictwa średniowiecznego
19	Raszów	1-6 (AZP 86-19)	strefa obserwacji archeologicznej miejscowości o wczesnej metryce historycznej
20	Rędziny	AZP 87-18	strefa obserwacji archeologicznej miejscowości o wczesnej metryce historycznej
21	Szarocin	1-6 (AZP 87-18)	strefa obserwacji archeologicznej miejscowości o wczesnej metryce historycznej